

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МИХАЙЛОВ Павло Сергійович

УДК 343.112

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ
ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **П. С. МИХАЙЛОВ**

Науковий керівник:

ВОЛКОТРУБ Сергій Григорович,

кандидат юридичних наук, доцент

АНОТАЦІЯ

Михайлов П. С. Особливості доказування під час застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2025.

Дисертація є одним з перших у національній кримінальній процесуальній науці спеціальних комплексних досліджень теоретичних та прикладних проблем особливостей доказування, які зумовлені специфікою застосуванням заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження; розглянуто доктринальні та прикладні проблеми реалізації таких заходів, з урахуванням досвіду зарубіжних держав та міжнародно-правових актів сформульовано низку науково-обґрунтованих положень, висновків і пропозицій, що мають значення як для процесуальної науки, так і для правозастосовної діяльності.

У роботі стверджується, що забезпечення безпеки учасників кримінального провадження є складовою частиною реалізації зобов'язань держави перед людиною і громадянином, на основі засадничих ідей утвердження гуманістичних цінностей у нашій країні, які є орієнтиром для подальшого розвитку та удосконалення як доктрини кримінального процесуального права так і законодавства; зроблені висновки про засадничі начала досягнення балансу інтересів окремої особи та держави і суспільства в цілому. Забезпечення державою та її органами безпеки особи, її близьких, житла, майна, є одним із найважливіших обов'язків держави, які вона реалізує у різних сферах державного і суспільного життя, у тому числі в і кримінальному судочинстві.

Вивчено досвід зарубіжних країн щодо застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження і це дозволило

виявити основну тенденцію розвитку системи таких заходів, а саме створення та функціонування спеціалізованих програм "захисту свідків". Акцентується, що в зарубіжних країнах існує успішна практика комплексного вирішення питань безпеки учасників процесу із створенням спеціально уповноважених органів (підрозділів). Натомість вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство регламентує застосування окремих заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, чим не повною мірою забезпечується повнота і системність правового регулювання.

У дисертації зроблені висновки, що застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження має дві мети – убезпечити учасника кримінального провадження (а так само його близьких, житло, майно) від протиправного впливу з боку інших осіб та створити умови для належного здійснення доказової діяльності. Досягнення цілей застосування таких заходів здійснюється завдяки усуненню реального чи потенційного негативного впливу на законні інтереси охоронюваного учасника кримінального провадження. Констатується існування певної суперечності – з одного боку, заходи безпеки дозволяють збільшити можливості доказування, з іншого – у разі застосування таких заходів виникають істотні труднощі щодо перевірки зібраних доказів та їх оцінки. У роботі пропонується власне бачення щодо вирішення такої проблеми.

Специфіка застосування заходів забезпечення безпеки кримінального провадження закономірно створює труднощі для здійснення доказової діяльності стороною захисту, а інколи і потерпілим. Наголошується на тому, що обмеження сторін у доступі до конфіденційної інформації про застосування заходів забезпечення безпеки у низці випадків утруднює, а то й робить взагалі неможливою повну перевірку окремих джерел доказів, а також пошук та збирання інформації про осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки.

У роботі констатується непослідовність вітчизняного законодавця, який незважаючи на закріплення в КПК України значного числа правових положень про застосування окремих заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження залишив значну прогалину в частині процедури ухвалення, зміни, перегляду рішення про вжиття таких заходів. Наголошується, що підхід законодавця, який полягає в унормуванні підстав і процедури ухвалення рішення про забезпечення заходів забезпечення безпеки при провадженні слідчих (розшукових) дій окремо стосовно кожної, не є виправданим і потребує змін. Аналогічні недоліки правового регулювання мають місце і у правовому регулюванні судових стадій процесу.

У роботі доводиться, що рішення про забезпечення безпеки учасника кримінального провадження має прийматися уповноваженою посадовою особою один раз по факту виявлення небезпеки для учасника кримінального провадження, а вже у подальшій процесуальній діяльності може йти мова лише про зміну, доповнення, скасування відповідних заходів у спеціально визначеній законодавством процедурі. Такий підхід зумовлений необхідністю не лише оптимізації вирішення процесуальних та організаційних питань, це важливо насамперед для створення в особи, щодо якої застосовані заходи безпеки, відчуття впевненості, подолання страху залишитися наодинці зі злочинцями, побоювань раптового припинення підтримки з боку органів охорони правопорядку та ін.

Констатується, що дієвість системи гарантій законності під час застосування заходів безпеки також значною мірою залежить від можливості оскарження і перевірки рішення про застосування заходів забезпечення безпеки, що є необхідним з огляду потребу недопущення будь-яких зловживань, негативних практик органів охорони правопорядку із застосуванням таких заходів, збиранням та використанням доказів тощо. Видається необхідним запровадження окремого порядку здійснення такої перевірки з урахуванням насамперед вимог конфіденційності вчинюваних

процесуальних дій. Доводиться, що такі скарги мають подаватися до слідчого судді апеляційного суду, при цьому розглядати такі скарги повинен або голова суду, або спеціально уповноважений слідчий суддя з дотриманням всіх можливих заходів збереження в таємниці інформації про осіб, яким ймовірно загрожує небезпека.

Використання у доказуванні показань осіб, персональні дані яких змінені (втаємничені) викликає почасти значні труднощі в частині перевірки таких показань, оскільки стає проблемним встановити стосунки між свідком і обвинуваченим (іншими особами), особисту зацікавленість, інформацію про репутацію такого свідка, яка залишається недоступною стороні захисту і потерпілому, що у свою чергу може породжувати не лише сумніви про допустимість доказів в окремих учасників процесу, але й у підсумку негативно впливати на репутацію судової влади, слугувати приводом порушення питань про справедливість такого судового розгляду в цілому та ін.

Доводиться, що чинне кримінальне процесуальне законодавство потребує змін і доповнень з метою максимального обмеження числа осіб, які тою чи іншою мірою беруть участь у процесі застосування та здійснення заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. У роботі пропонується доповнити відповідні положення кримінального процесуального законодавства про створення та діяльності слідчих груп, і так само груп прокурорів, зокрема встановити обов'язок відповідного керівника органу досудового розслідування і керівника органу прокуратури визначати персонально посадову особу, яка матиме доступ до інформації про застосування заходів безпеки, ухвалюватиме процесуальні рішення, проводитиме слідчі (розшукові) дії з участю осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки.

Зроблено висновок, що чинні положення законодавства про обмеження доступу до персональних даних особи морально застаріли з огляду на сучасний стан розвитку науково-технічного прогресу, наявність

значних можливостей збирання інформації про особу за допомогою новітніх технологій, які доступні пересічним громадянам. Зважаючи на професійні можливості обізнаних в інформаційних технологіях осіб, а також потенційно можливу таку діяльність з боку як приватних організацій, так і органів іноземних держав, згадані положення потребують системного переосмислення та оновлення. Акцентовано увагу, що для сучасного суспільства є актуальним пошук відповідей на ті виклики, які породжує розвиток інформаційних технологій (мережі інтернет, функціонування різноманітних баз даних, соціальних мереж, месенджерів тощо) і цим обумовлена необхідність наділення слідчого, прокурора, суду повноваженнями звертатися до володільців та операторів відповідних апаратних та програмних продуктів з вимогою вилучення, обмеження доступу, зміни окремих даних, які є в їх розпорядженні.

На основі аналізу окремих доктринальних положень теорії судових доказів робиться спроба знайти шлях узгодження положення, що жоден доказ не має наперед визначеної законної сили для суду та урахування практики ЄСПЛ в частині його позицій про "єдиний вирішальний доказ", "особливу обережність" із використанням у доказуванні показань анонімних свідків. Причина такої суперечності вбачається в тому, що згідно з положеннями вітчизняної доктрини теорії судових доказів, зокрема положення про вільну оцінку доказів, видається непослідовним закріплювати у законодавстві положення, які б наперед ставили під сумнів окремі види джерел доказів. Автором зроблено висновок, що оскільки практика ЄСПЛ однозначно має враховуватися при розгляді та вирішенні кримінальних проваджень, можливим рішенням такої проблеми, є закріплення правила про обов'язкове мотивування судом вирішення питання про використання чи відмову у використанні зазначених показань та оцінку доводів сторін щодо таких показань у судовому рішенні.

За результатами дослідження з метою удосконалення правового регулювання застосування заходів забезпечення безпеки учасників

кримінального провадження запропоновано проект змін до чинного КПК України.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, судовий розгляд, слідчі (розшукові) дії, заходи безпеки, докази, свідок, анонімний свідок, підозрюваний, обвинувачений.

SUMMARY

Mykhaylov P. Peculiarities of evidence during the application of measures to ensure the safety of participants in criminal proceedings. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the educational and scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 Law. Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law. Khmelnytskyi, 2024.

The dissertation is one of the first in the national criminal procedural science of special comprehensive studies of theoretical and applied problems of proof features, which are determined by the specifics of the application of measures to ensure the safety of participants in criminal proceedings; doctrinal and applied problems of implementing such measures were considered, taking into account the experience of foreign states and international legal acts, a number of scientifically based provisions, conclusions and proposals were formulated, which are important both for procedural science and for law enforcement activities.

The work claims that ensuring the safety of participants in criminal proceedings is an integral part of the implementation of the state's obligations to a person and a citizen, based on the fundamental ideas of the affirmation of humanistic values in our country, which are a reference point for the further development and improvement of both the doctrine of criminal procedural law and legislation ; conclusions have been made about the fundamental principles

of achieving a balance of the interests of an individual and the state and society as a whole. Ensuring the safety of a person, his relatives, housing, and property by the state and its bodies is one of the most important duties of the state, which it implements in various spheres of state and social life, including in criminal justice.

The experience of foreign countries regarding the application of measures to ensure the safety of participants in criminal proceedings was studied, and this made it possible to identify the main trend of the development of the system of such measures, namely the creation and functioning of specialized "witness protection" programs. It is emphasized that in foreign countries there is a successful practice of complex solution of safety issues of process participants with the creation of specially authorized bodies (subdivisions). Instead, domestic criminal procedural legislation regulates the application of individual measures to ensure the safety of participants in criminal proceedings, which does not fully ensure the completeness and systematicity of legal regulation.

The dissertation concludes that the use of measures to ensure the safety of participants in criminal proceedings has two goals - to protect the participant in criminal proceedings (as well as his relatives, housing, property) from unlawful influence by other persons and to create conditions for the proper implementation of evidentiary activities. Achieving the goals of applying such measures is achieved thanks to the elimination of real or potential negative impact on the legitimate interests of the protected participant in criminal proceedings. The existence of a certain contradiction is noted - on the one hand, security measures allow to increase the possibilities of proof, on the other hand - in the case of applying such measures, significant difficulties arise regarding the verification of the collected evidence and their evaluation. The work offers its own vision for solving such a problem.

The specificity of the application of measures to ensure the security of criminal proceedings naturally creates difficulties for the defense, and sometimes the victim, to carry out evidentiary activities. It is emphasized that the restriction

of the parties' access to confidential information about the application of security measures in a number of cases makes it difficult, or even impossible, to fully verify individual sources of evidence, as well as search and collect information about persons to whom security measures have been applied.

The work states the inconsistency of the domestic legislator, who, despite enshrining in the Criminal Procedure Code of Ukraine a significant number of legal provisions on the application of certain measures to ensure the safety of participants in criminal proceedings, left a significant gap in the procedure for adopting, changing, revising the decision to take such measures. It is emphasized that the legislator's approach, which consists in standardizing the grounds and procedure for making a decision to provide security measures during investigative (search) actions separately for each, is not justified and needs to be changed. Similar shortcomings of legal regulation take place in the legal regulation of judicial stages of the process.

The work proves that the decision to ensure the safety of a participant in criminal proceedings must be taken by an authorized official once upon the fact of identifying a danger for a participant in criminal proceedings, and in further procedural activities it can only be about changing, supplementing, canceling the relevant measures in a specially defined by law procedure. Such an approach is conditioned by the need not only to optimize the solution of procedural and organizational issues, it is important first of all to create a sense of confidence, overcoming fear in the person for whom security measures have been applied.

It was concluded that the current provisions of the legislation on limiting access to a person's personal data are morally outdated in view of the current state of development of scientific and technical progress, the presence of significant opportunities for collecting information about a person using the latest technologies that are available to ordinary citizens. Taking into account the professional capabilities of persons knowledgeable in information technology, as well as potentially possible such activity on the part of both private organizations and foreign bodies, the mentioned provisions require systematic rethinking and

updating. It is emphasized that for modern society it is urgent to find answers to the challenges generated by the development of information technologies (internet networks, functioning of various databases, social networks, messengers, etc.) operators of relevant hardware and software products with a request to remove, restrict access, change individual data at their disposal.

On the basis of the analysis of certain doctrinal provisions of the theory of judicial evidence, an attempt is made to find a way to reconcile the provision that no evidence has a predetermined legal force for the court and to take into account the practice of the ECtHR in terms of its positions on "the only decisive evidence", "special caution" with the use of evidence testimony of anonymous witnesses. The reason for such a contradiction can be seen in the fact that according to the provisions of the domestic doctrine of the theory of judicial evidence, in particular the provision on the free evaluation of evidence, it seems inconsistent to enshrine in the legislation provisions that would in advance question certain types of sources of evidence. The author concluded that since the practice of the ECHR must be clearly taken into account when considering and deciding criminal proceedings, a possible solution to such a problem is the establishment of a rule on mandatory motivation by the court in deciding the issue of using or refusing to use the specified testimony and evaluating the arguments of the parties regarding such testimony in court decision.

According to the results of the study, with the aim of improving the legal regulation of the application of measures to ensure the safety of participants in criminal proceedings, a draft of amendments to the current Code of Criminal Procedure of Ukraine is proposed.

Keywords: criminal proceedings; pre-trial investigation; judicial proceedings; investigative (search) actions, security measures, evidence, witness, anonymous witness, suspect, accused.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Михайлов П. С. Безпека учасників кримінального провадження як правове поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Випуск 69. С. 408-412.

URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/254959/252052>

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.68>

2. Михайлов П. С. Особливості використання показань анонімного свідка в доказуванні. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 3. Том 1. С. 87-93.

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/11521>

DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-3\(3\)-87-93](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-3(3)-87-93)

3. Михайлов П. С. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: питання теорії і практики. *Право UA*. 2024. № 2. С. 207-212.

URL: http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2024-2/Pravo_ua_2024_2_207.pdf

DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.2.32>

4. Михайлов П. С., Волкотруб С. Г. Особливості дослідження та використання показань анонімних свідків у доказуванні в кримінальних провадженнях. *Право UA*. 2024. № 4. С. 151-156.

URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2024-4/Pravo_ua_2024_4_151.pdf

DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.4.22>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Михайлов П. С. Поняття і сутність забезпечення безпеки учасників кримінального провадження Актуальні проблеми юридичної науки: збірник

тез Міжнародної науково-практичної конференції "Дев'ятнадцять осінні юридичні читання" (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 478-481.

6. Михайлов П. С. Нормативно-правовое регулирование обеспечения безопасности участников уголовного производства в Украине. Взаимодействие правовых систем современности в целях устойчивого развития общества: сб. науч. ст. XXI Международной научной конференции студентов, магистрантов и аспирантов: в 2-ч. Ч. 2. Гродно: ГрГУ, 2021. С. 385-391.

7. Михайлов П. С. Актуальні питання забезпечення таємниці відомостей щодо осіб, до яких застосовані заходи безпеки у кримінальному провадженні. Засади функціонування кримінальної юстиції: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 14 травня 2021 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 50-51.

8. Михайлов П. Засади функціонування механізму забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні: Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 25 лютого 2022 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2022. С. 746-747.

9. Михайлов П. Безпека учасників кримінального провадження в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 16 березня 2023 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 189-190.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	25
1.1 Категорія безпеки та розвиток системи заходів безпеки у кримінальному провадженні.....	25
1.2. Міжнародні стандарти у сфері застосування заходів безпеки...43	
1.3 Зарубіжний досвід забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.....	52
Висновки до Розділу 1.....	75
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ.....	77
2.1. Загальні положення застосування заходів забезпечення безпеки у досудовому розслідуванні.....	77
2.2 Специфіка провадження слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій із застосуванням заходів безпеки.....	98
Висновки до Розділу 2.....	115
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В СУДОВИХ СТАДІЯХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ.....	117
3.1 Загальні положення застосування заходів безпеки у судових стадіях процесу.....	115
3.2. Особливості дослідження доказів із застосуванням заходів безпеки.....	130
Висновки до Розділу 3.....	163
ВИСНОВКИ.....	165
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	170
ДОДАТКИ.....	196

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВСС – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ЗМІ – засоби масової інформації

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

НАПрН – Національна академія правових наук

НСРД – негласні слідчі (розшукові) дії

ООН – Організація Об'єднаних Націй

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

п. – пункт

ч. – частина

ст. – стаття

ст. ст. – статті

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Особиста безпека має забезпечуватися у всіх сферах суспільного життя, зокрема і в кримінальному провадженні. Чинним кримінальним процесуальним законодавством України, зокрема ст. 2 КПК України, визначенні основні завдання, які мають бути реалізовані під час здійснення кримінального провадження. Зокрема, цією статтею встановлено, що основним завданням кримінального процесуального законодавства є перш за все охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень [89].

При прийнятті КПК 2012 року висловлювалися оптимістичні сподівання щодо посилення гарантій захисту прав особи та її законних інтересів, більш ефективного вирішення завдань досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень. Однак у практиці застосування новітніх кримінальних процесуальних норм виникли численні труднощі та проблеми, що зумовлює актуальність виявлення причин та умов, що їх породжують, що стане у майбутньому підґрунтям для вирішення існуючих труднощів.. У цьому контексті видається перспективним дослідити стан законодавчого регулювання застосування заходів, призначених для забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, акцентувати увагу саме на особливостях доказування у таких провадженнях. Більше того, питання здійснення збирання, подання, перевірки та оцінки доказів у поєднанні із застосуванням заходів безпеки залишається і недостатньо урегульованими законодавчо, і не повною мірою дослідженими в науці кримінального процесу.

У науці кримінального процесу здійснювалися численні дослідження механізму забезпечення безпеки кримінального провадження, особливостей доказування із застосуванням заходів безпеки, зокрема, такими вченими, як І. В. Бородій, В. В. Вапнярчук, В. К. Весельський, В. І. Галаган, О. І. Габро, Г. І. Глобенко, О. В. Горбачов, О. О. Гриньків, Г. О. Душейко, Є. В. Жариков, О. О. Зайцев, О. В. Капліна, Б. М. Качмар, О. О. Кравчук, С. А. Крушинський, М. І. Костін, М. В. Куркін, А. О. Ляш, О. В. Мельник, В. В. Налуцишин, М. В. Ноздренко, А. М. Орлеан, С. М. Пашков, М. А. Погорецький, О. О. Пунда, О. І. Ромців, Я. О. Талізїна, Р. В. Тарасенко, М. В. Тимчаль, Ю. В. Циганюк, В. Г. Уваров, О. Г. Шило, Б. В. Щур, В. Д. Юрчишин та ін. У свою чергу, питання специфіки доказування із застосуванням заходів безпеки у вітчизняній науці дістали більшою мірою фрагментарне відображення, їх вивчення є складовою частиною досліджень, присвячених іншим питанням доказової діяльності.

Удосконалення вітчизняного законодавства в частині застосування заходів безпеки і правил доказування, врахування передового зарубіжного і міжнародного досвіду стає вкрай важливим з огляду на євроінтеграційні прагнення нашої країни, оскільки означенні питання актуальні і в контексті адаптації національної правової системи до стандартів ЄС та співпраці з Міжнародним кримінальним судом.

Водночас, стан дослідження проблем забезпечення безпеки учасників кримінального провадження засвідчує наявність невирішених проблем теоретичного, нормативного і прикладного характеру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане у межах науково-дослідної теми кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова "Забезпечення прав людини у сфері боротьби зі злочинністю" (номер державної реєстрації 0117U000106) та з урахуванням завдань, що були передбачені Стратегією розвитку

системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженою Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, а також завдань, передбачених Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. Тема дисертації відповідає Пріоритетним напрямкам наукових досліджень у науці кримінального процесу (на період 2023–2028 років), визначеним координаційним бюро з проблем кримінального процесу відділення кримінально-правових наук НАПрН України. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова 29 жовтня 2020 р. (протокол № 5, рішення № 5).

Мета та завдання дослідження. Дисертаційне дослідження спрямоване на досягнення мети – отримання науково обґрунтованих результатів у вигляді наукових висновків та положень щодо сутності заходів безпеки та специфіки доказування у зв'язку з їх застосуванням а також розробка пропозицій, спрямованих на удосконалення норм чинного кримінального процесуального законодавства, та рекомендацій щодо покращення практики його застосування.

Досягнення мети передбачає послідовне вирішення таких завдань:

- вивчити і узагальнити сучасні підходи вчених щодо розуміння сутності заходів безпеки учасників кримінального провадження;
- дослідити розвиток національного законодавства щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження;
- здійснити порівняльний аналіз положень національного, іноземного законодавства та міжнародно-правових актів щодо застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження;
- виявити недоліки правового регулювання та правозастосовної практики щодо ухвалення процесуальних рішень і провадження окремих процесуальних дій щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження;

- розробити пропозиції щодо посилення гарантій збереження в таємниці персональних даних, та іншої інформації про осіб, до яких застосовані заходи безпеки;
- виявити основні особливості дослідження та оцінки доказів у судових стадіях провадження із застосуванням заходів безпеки;
- сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо оптимізації застосування заходів безпеки під час доказування у кримінальних провадженнях.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають, розвиваються і припиняються у зв'язку зі здійсненням доказування під час застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження.

Предметом дослідження є особливості доказування під час застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є комплекс філософських, загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що застосовуються у правовій науці.

Діалектичний метод наукового пізнання дозволив розглянути правові явища і процеси застосування заходів забезпечення безпеки у їх взаємозв'язку та розвитку як цілісне явище, виявити внутрішні та зовнішні зв'язки предмету дослідження. *Метод аналізу* використовувався для виокремлення окремих складових елементів механізму забезпечення безпеки в кримінальних провадженнях, що в подальшому слугувало дослідженню їх правової природи, рис і властивостей. Використання *методу синтезу* дозволило дослідити поєднання окремих елементів у цілісній системі забезпечення безпеки, визначити роль окремих з них для досягнення визначених завдань та виявити окремі суперечності та прогалини досліджуваного правового механізму забезпечення безпеки. *Метод узагальнення* застосовувався під час вивчення наукових підходів для формулювання підсумкових висновків. *Системно-структурний метод*

допоміг розглянути змістовну побудову сукупності заходів безпеки, вивчити їх окремі елементи в системі кримінальної процесуальної діяльності, зокрема таких заходів поєднання з іншими процесуальними діями та рішеннями. *Історико-правовий метод* дав можливість дослідити становлення та розвиток застосування механізму забезпечення безпеки учасників кримінального провадження у нашій країні. *Догматичний метод* застосовувався для встановлення точного змісту нормативно-правових приписів, з'ясування закономірностей їх дії та вивчення практики його застосування. З використанням *порівняльно-правового методу* проводилося порівняння положень КПК України з відповідними нормами законодавства зарубіжних держав, а також низки міжнародно-правових актів, що дало можливість вивчати шляхи використання іноземного досвіду. *Метод моделювання* використовувався для формулювання пропозицій з метою удосконалення чинного КПК України та розробки проєктів кримінальних процесуальних норм.

Науково-теоретичною базою дисертації є праці українських і зарубіжних учених з теорії та історії права, кримінального та кримінального процесуального права.

Нормативну базу дослідження складають міжнародні правові акти, Конституція України, КПК України, інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти України, а також законодавство та судова практика окремих зарубіжних держав.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження склали вивчення понад 200 судових рішень, які розміщені в ЄДРСР, рішення ЄСПЛ, правові позиції Верховного Суду, офіційно опубліковані узагальнення судової практики.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших у вітчизняній кримінальній процесуальній науці спеціальних комплексних досліджень особливостей доказування із застосуванням заходів безпеки у кримінальному провадженні. Враховуючи актуальність

обраної теми дисертаційного дослідження, його мету та завдання, одержано результати, зокрема:

уперше:

1) сформульовано авторське бачення вирішення суперечності завдань забезпечення учасників кримінального провадження та створення умов належного здійснення доказової діяльності, зокрема запропоновано шляхи удосконалення низки правових процедур та правил проведення слідчих (розшукових) дій;

2) запропоновано авторське бачення шляхів вирішення проблем здійснення доказової діяльності стороною захисту у разі застосування окремих заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, а також обмеження сторін у доступі до конфіденційної інформації про застосування заходів безпеки, що у низці випадків утруднює, а то й робить взагалі неможливою повну перевірку окремих джерел доказів, пошук та збирання інформації про осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки;

3) з огляду на розвиток інформаційних технологій, насамперед пов'язаних із функціонуванням мережі Інтернет та створенням різноманітних баз даних про осіб доведено потребу наділення слідчого, прокурора, суду владними повноваженням звертатися до володільців та операторів відповідних баз даних, соціальних мереж, сервісів тощо повноваженнями щодо вилучення (або обмеження) з вільного доступу і обігу інформації про певних осіб, предмети, документи чи інші дані;

4) запропоновано посилити систему гарантій законності під час застосування заходів безпеки, зокрема, передбачити можливість оскарження рішення про застосування заходів забезпечення безпеки до слідчого судді апеляційного суду, при цьому розглядати такі скарги повинен або голова суду, або спеціально уповноважений слідчий суддя з дотриманням всіх можливих заходів збереження в таємниці інформації про осіб, яким ймовірно загрожує небезпека, що особливо актуально з огляду

на потребу недопущення будь-яких зловживань, негативних практик із застосуванням заходів безпеки;

5) доводиться необхідність істотної зміни порядку ухвалення рішення щодо застосування заходів безпеки, а саме пропонується, щоб рішення про забезпечення безпеки учасника кримінального провадження приймалося один раз і в подальшій процесуальній діяльності мова може йти лише про їх зміну, доповнення чи скасування у спеціально визначеній законом процедурі;

удосконалено:

6) підхід, за якого забезпечення безпеки учасників кримінального провадження слід розглядати у контексті зобов'язань держави перед людиною і громадянином, що значно виходить за межі розуміння таких заходів як виключно процесуальних, технічних та організаційних;

7) доктринальні підходи, згідно з якими концепція побудови правової держави, утвердження гуманістичних цінностей у нашій країні має стати ключовим орієнтиром для подальшого розвитку та удосконалення законодавства щодо застосування заходів безпеки;

8) наукові підходи до вирішення проблем забезпечення балансу інтересів окремої особи та держави і суспільства в цілому в контексті застосування заходів забезпечення безпеки;

9) наукові позиції щодо максимального обмеження кола осіб, які причетні тією чи іншою мірою до застосування та виконання заходів безпеки, насамперед слід доповнити відповідні положення щодо створення та діяльності слідчих груп, груп прокурорів, встановлення обов'язку відповідного керівника органу досудового розслідування і керівника органу прокуратури визначати персонально посадову особу, яка матиме доступ до інформації про застосування заходів безпеки і ухвалюватиме процесуальні рішення та проводитиме слідчі (розшукові) дії з участю осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки;

набули подальшого розвитку:

10) пропозиції щодо усунення непослідовності у підходах вітчизняного законодавця, зокрема, через існування значного числа правових положень про застосування окремих заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження і прогалин в частині процедури ухвалення, зміни, перегляду рішення про вжиття таких заходів;

11) підходи щодо удосконалення порядку ухвалення рішень про застосування заходів безпеки, зокрема необхідно відмовитися від практики прийняття рішення про застосування відповідних заходів по кожній окремій процесуальній дії;

12) позиції вчених і практичних працівників щодо необхідних заходів, покликаних створити в особи, до якої застосовані заходи безпеки, відчуття впевненості, подолання страху залишитися наодинці зі злочинцями, побоювань раптового припинення підтримки з боку органів охорони правопорядку та подолання інших негативних моментів;

13) погляди, відповідно до яких використання у доказуванні показань осіб, персональні дані яких змінені (втаємничені), викликає почасти значні труднощі в частині перевірки таких показань, оскільки стає проблемним встановити стосунки між свідком і обвинуваченим, інформація про репутацію такого свідка залишається недоступною усім сторонам провадження і потерпілому, що у свою чергу може породжувати не лише сумніви в окремих учасників процесу, але й у підсумку слугувати приводом порушення питання про справедливість такого судового розгляду в цілому;

14) окремі положення теорії судових доказів, зокрема, твердження, що жоден доказ не має наперед визначеної законної сили для суду, і у зв'язку з цим констатовано існування труднощів щодо урахування практики ЄСПЛ в частині його позицій про "особливу обережність" із використанням у доказуванні показань анонімних свідків; пропонується вирішувати таку проблему шляхом закріплення правила про обов'язкове мотивування судом вирішення питання про використання чи відмову у використанні

зазначених показань та оцінку доводів сторін щодо таких показань в судовому рішенні.

Практичне значення одержаних результатів вбачається в тому, що узагальнення, висновки та пропозиції, сформульовані у дисертації, можуть бути використані:

– у науковій діяльності як основа для подальшого дослідження проблем заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, підготовки наукових праць за даною тематикою;

– у законотворчій діяльності – для подальшого удосконалення норм чинного кримінального процесуального законодавства України, що регламентує безпеку учасників кримінального провадження (Додаток Б);

– у правозастосовній діяльності – для удосконалення діяльності судів, прокурорів, слідчих, дізнавачів під час реалізації кримінальних процесуальних норм про застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження (Додаток В);

– в освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право», «Порівняльне кримінальне право та процес», «Основи кримінального процесу», «Особливі порядки кримінального провадження», «Досудове розслідування кримінальних правопорушень», підготовки робочих програм, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін, підручників, навчальних посібників (Додаток Г).

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, що становлять новизну роботи, розроблені автором особисто. Наукові ідеї та розробки, які належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки й рекомендації оприлюднено на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: Міжнародна науково-практичної конференції "Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання" (м. Хмельницький, 2020 р.); Всеукраїнська наукова

конференція «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу» (Хмельницький, 2021 р.); «Засади функціонування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 2021 р.); «Взаимодействие правовых систем современности в целях устойчивого развития общества» (м. Гродно, 2021 р.); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 25 лютого 2022 р.); «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану» (м. Хмельницький, 16 березня 2023 р.) та ін.

Публікації. Результати дисертації опубліковано у чотирьох наукових статтях у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (три виконані одноособово, одна у співавторстві) і п'ятьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою, завданням та предметом дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що поділені на сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 204 сторінки, з яких основний текст 155 сторінок, список використаних джерел викладений на 26 сторінках і охоплює 241 найменування, додатки – на 9 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1.1. Категорія безпеки та розвиток системи заходів безпеки у кримінальному провадженні

Під впливом глобалізаційних, інформаційних та інших чинників змінюється характер та ступінь інтенсивності різного роду загроз життю і здоров'ю людини у сучасному суспільстві. Власне безпеку слід розглядати у контексті природніх та невід'ємних прав людини, забезпечення яких у всьому світі визнається одним із найважливіших обов'язків держави, інакше ж, у разі відсутності безпеки людини (якщо існує реальна загроза життю, здоров'ю тощо), зникає фактична можливість реалізації інших прав, свобод та законних інтересів. У різних галузях права феномен безпеки сформувався як окремий концепт, який розглядається і як вихідний початок, так і кінцева мета у тому числі й національної та державної безпеки. Таким чином, безпеку людини в юридичному її аспекті можна розглядати як комплексний правовий інститут, що охоплює правові механізми різних галузей права. Сьогодні, як ніколи гостро це питання постає також і в галузі кримінального процесуального права. Відтак осмислення базових засад правової категорії безпеки має непересічне значення, адже вимагає дослідження його природи, змістовних характеристик з урахуванням сучасних концепцій праворозуміння і правотворення, що дозволить в майбутньому більш ефективно запобігати загрозам, упереджувати їх виникненню, а також дасть змогу побачити повноту її відображення у вітчизняній кримінально-процесуальній думці, у якій, з одного боку, широко висвітлені проблеми безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а з іншого – поширеним є акцентування уваги щодо окремим її аспектів у тій чи іншій стадії,

правовому інституті, слідчій (розшуковій) дії, процесуальному рішенні тощо. Слід також зазначити, що частина досліджень, присвячених правовому становищу осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, не повною мірою охоплює світоглядні та загальноправові засади, відтак саме в усуненні цього штучного розриву – між знаннями про безпеку, способами та засобами її забезпечення у кримінальному процесуальному праві та їх висвітлення через призму філософсько-ціннісного виміру стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні і полягає актуальність дослідження у цьому підрозділі дисертації.

Сьогодні слово "безпека" настільки увійшло в лексикон сучасної людини через розуміння захищеності від небезпечних факторів, що більшість не задумується над його етимологією та історією виникнення, проте формування ідеї безпеки та еволюція наукових поглядів про неї відбувалися протягом всієї історії становлення людства. Так, етимологія слова "безпека" пов'язана з "Міфом про Пека" - слов'янського бога пекла, який у давньоукраїнській міфології був богом війни та пекла, кривавих бійок, кровопролиття та біди [19], а саме слово "безпека" походить зі старослов'янського та означає "...турбота, відсутність впливу, уособлення від всякої біди та небезпеки" [51] і є спорідненим зі словами "опіка, піклуватися, печаль, пекло..." [51]. Так, "Словник української мови" характеризує слово "безпека" як "...стан, коли кому-небудь, чому-небудь ніщо не загрожує" [169]. Мовознавець С. А. Ковальчук дає визначення поняття "безпека" як "...стан, за якого не загрожує небезпека кому-небудь або чому-небудь"[73]. В іншому "Словнику української мови" наводиться визначення "безпеки" як "...стану життєдіяльності людини в суспільстві, що характеризується стійкістю щодо впливу чинників, які загрожують падінням рівня та якості її життя"[168].

Відтак слово "безпека" означає стан, у якому будь-кому ніхто і ніщо не загрожує, зокрема жодне нещастя, лихо, катастрофа і вживається

спеціально для позначення відсутності небезпеки. Виходячи з цього можливо стверджувати, що етимологічно зміст слова «безпека» тлумачиться як "стан безпеки"[168], тобто "...стан, при якому відсутні загрози і є захист від небезпеки". У свою чергу, слово "небезпека" у словниках інтерпретується як "можливість чогось небезпечного, якогось нещастя, шкоди тобто "небезпека" з семантичної точки зору це високий ризик "...втрати звичного, нормального стану речей, передбачуваності, стабільності існування; ймовірність настання будь-якої ситуації, що представляє загрозу для життєдіяльності людини (катастрофи, нещастя тощо); настання чогось, що неможливо контролювати, чим неможливо керувати і що може призвести до незворотної шкоди або загибелі". Безпека, навпаки, представляє собою "...стан високого ступеня впевненості у сталості навколишнього матеріального та соціального світу, відчуття стабільності онтологічних рамок повсякденності як норми, відсутності ризиків, пов'язаних із втратою передбачуваності буття" [168].

Видається, що безпека залежить від здатності ефективно нейтралізувати внутрішні та зовнішні загрози, що виникли (та за можливості запобігати їх виникненню), а також стимулювати та використовувати у своїх інтересах позитивні явища, фактори і процеси, у тому числі стимулювати трансформацію нейтральних факторів у позитиві, протидіяти їх трансформації у негативні фактори, процеси, явища. Не випадково в сучасній літературі підкреслюється, що безпека – це "...уміння системи мінімізувати вплив на неї негативних факторів, що дає змогу їй здійснювати подальший свій розвиток" [82, с.115] думку І. Коржа поняття "безпека" означає "...збалансований стан функціонування соціальної системи (людини, держави, світового співтовариства), антропогенних, природних систем тощо, за якого людина завдяки знанням про навколишнє природне середовище і тенденції його розвитку своїми діями спроможна своєчасно виявити та мінімізувати негативний вплив наявних та потенційних загроз або уникнути їх, що, своєю чергою, дає їй можливість

зберігати систему своїх цінностей і забезпечувати подальший їх розвиток"[35, с.55]. Безпека розглядалася дослідниками під призмою усталених ідей про відсутність ризиків та загроз, стабільну владу, узгодженість інтересів, рівність, національну свідомість, духовність, моральність, що дозволяло трактувати її як передумову формування національних ціннісних основ у нерозривному зв'язку свободи, безпеки і прав людини у праві.

Безпека учасників кримінального провадження – досить актуальна проблема у кримінальному процесуальному праві, адже мова йде про одне із найфундаментальніших прав людини. Так, Конституція України проголошує: "Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю" (ст. 3), "Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними" (ст. 21). У зв'язку з цим "кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань" (ст. 34) [81]. Істотним є те, що здійснення зазначених прав людини може бути обмежене лише законом і лише в інтересах національної безпеки держави, або територіальної цілісності чи громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, а також задля охорони здоров'я населення, задля захисту репутації або прав інших людей, задля запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або ж для підтримання авторитету та неупередженості правосуддя.

Керуючись вищевказаними нормами Основного Закону України можна сказати, що право на безпеку учасників кримінального провадження слід розглядати як одне із найважливіших конституційних прав людини, а також як одну із найвищих соціальних цінностей у правовій, демократичній європейській державі. Відтак безпека як правове явище розуміється як створення такого правового механізму (чи правової системи), який допомагає людині у реальній небезпеці, адже як правило учасники

кримінального провадження, наприклад, свідки, потерпілі, умисно відмовляються від дачі тих чи інших свідчень або співпраці зі слідством, оскільки мають побоювання, що це може загрожувати їм не лише під час кримінального провадження, але й в подальшому в житті.

З огляду на етимологію слова, усталені у суспільстві уявлення, можна стверджувати, що слово безпека по-перше, це певний стан чогось або чогось, зокрема об'єкта або суб'єкта; по-друге, це надійний, захищений стан, за якого не загрожує небезпека заподіяння шкоди; по-третє, за такого стану об'єкт або суб'єкт убезпечені від будь-яких загроз чи ризиків зазнати шкоди. Таким чином, в цілому термін безпека змістовно відкривається як складне та багатовимірне правове явище, яке у різних площинах набуває відповідних змісту та форми, адже мова йде про певний стан правової захищеності суб'єкта або об'єкта, проте, з огляду на предмет нашого дослідження слід підкреслити, що це є все ж, особливий стан у межах кримінальних процесуальних правовідносин у визначений період часу та за певних умов [109, с. 408-412]. Якщо розглядати безпеку у широкому розумінні, то згідно з поглядами М. Б Левицької, її слід характеризувати як стан оптимальної (тобто найбільш благополучної) життєдіяльності в певних конкретно-історичних умовах [95, с. 212].

В. П. Васьковська вважає, що змістовним наповненням поняття "безпека" є стабільний стан надійної захищеності життєво важливих (життя і здоров'я людини), законних приватних інтересів людини, прав і свобод, її ідеалів, цінностей. Таким чином авторка характеризує, об'єкт безпеки і вказує на чинники, вплив яких слід нейтралізувати, зокрема йдеться про безпеку від протиправних зазіхань, загроз шкідливих впливів будь-якого роду (фізичного, духовного, майнового, інформаційного, соціального, економічного, політичного, екологічного, військового тощо) за умов збереження і розвитку людського потенціалу та підтримання ефективного стимулювання діяльності особи [27, с. 31].

Б. М. Качмар наголошує, що поняття "особиста безпека людини" раціонально розглядати в об'єктивній та суб'єктивній площині. На його думку, об'єктивною складовою "особистої безпеки особи" є забезпечення особистої безпеки людини на політичному, економічному, культурному, духовному рівнях, що робить непотрібною будь-яку активну юридичну діяльність особи, спрямовану на її отримання. Б. М. Качмар цілком обґрунтовано стверджує, що відповідне благо має належати людині з моменту її народження і забезпечуватися державою на рівні функціонування всіх суспільних інститутів (серед яких автор виділяє політичний, економічний, правовий, культурний, духовний та ін.). Таким чином, реалізація права людини на особисту безпеку перебуває у причинно-наслідковому зв'язку із ефективністю економіки, дієвості законодавства і правоохоронної системи, рівня політичної та культурної правосвідомості громадян [69, с. 23]. Із запропонованим баченням об'єктивної складової безпеки в цілому можна погодитися із тим застереженням, що навіть орієнтовний перелік чинників, які впливають на стан безпеки людини, має бути предметом окремого міжгалузевого дослідження. Натомість, суб'єктивна складова безпеки, на думку Б. М. Качмаря у цілому детермінується об'єктивною складовою і є таким внутрішнім психологічним станом людини, у якому вона відчуває себе захищеною в усіх сферах суспільного життя, тобто людина впевнена, що держава захистить її від будь-яких негативних проявів. Власне суб'єктивне відчуття захищеності загалом сприяє і ніби "підштовхує" людину до виконання обов'язків як члена суспільства, громади тощо. М. В. Тимчаль зазначає, що забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві – це діяльність уповноважених законом органів, спрямована на здійснення комплексу (або системи) необхідних заходів (правових, організаційних, технічних та інших) за наявності загрози життю, здоров'ю, тілесній недоторканості, майну, честі та гідності осіб у зв'язку з їх участю в кримінальному процесі та з метою належного здійснення правосуддя

(виявлення, запобігання, протидії, розкриття та розслідування злочинів, а також розгляду кримінальних проваджень) [204, с. 194]. Окрема мета забезпечення безпеки полягає у створенні відповідних умов для реалізації прав та обов'язків відповідних суб'єктів кримінального судочинства та забезпечення їхньої фізичної безпеки, інша - належне здійснення правосуддя. Досягнення такого стану безпеки учасника кримінального процесу, який дозволяє абсолютно впевнено та у повному обсязі виконувати свої процесуальні обов'язки та реалізовувати свої процесуальні права, характеризується як забезпечення умов для належної реалізації завдань правосуддя в цілому [39].

Підсумовуючи висловленні вченими погляди щодо розуміння безпека учасників кримінального провадження можна зробити висновок, що йдеться певний стан суспільних відносин у якому відповідним особам не заподіюється шкода, відсутня реальна (неминуха), а потенційні загрози своєчасно виявляються і нейтралізуються. Відповідно, діяльність щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження полягає у здійсненні різноманітних заходів забезпечення безпеки у широкому розумінні (правових, організаційних, кадрових, технічних, інформаційних тощо). Варто акцентувати, що необхідним є виокремлення двох понять: "заходи забезпечення безпеки" і "заходи безпеки" і одразу ж підкреслити, що заходами безпеки слід визнавати визначені КПК України та іншими нормативними актами правові заходи. У свою чергу заходами забезпечення безпеки є вся сукупність найрізноманітніших, різнопланових, як врегламентованих законом заходів безпеки, так і всіх інших дій, тактичних прийомів, способів планування і організації розслідування, конспірації заходів. Їх виокремлення необхідне тому, що вони врегламентовані різними галузями права, є криміналістичними рекомендаціями, непроцесуальними діями дізнавача, слідчого, прокурора, оперативних працівників на основі знань психології, загальної ерудиції, життєвого і професійного досвіду.

Історичний метод наукового пізнання є одним з найефективніших засобів пізнання в галузі юридичних наук, тому що дає змогу дослідити передумови, причини виникнення і тенденції розвитку певного правового феномену, відслідкувати вплив різних чинників на його функціонування, а також надає можливість порівнювати властивості предмета дослідження на сучасному етапі та у минулому, оскільки розвиток кримінального процесуального законодавства зумовлений постійними змінами в суспільстві.

Слід відмітити, що елементи державного захисту зародилися ще в часи Київській Русі, а правові норми, що характеризували учасників кримінального процесу, а також визначали кримінально-правові заходи їх захисту, містилися у Російській Правді та судебниках-звітах законів 1497 і 1550 рр., Соборному уложенні 1649 р., Артикулі військовому 1716 р., Судових статутах 1864 р.

На початку 1990-х років в країні мало місце значне зростання рівня злочинності, що було викликано труднощами у соціально-економічній сфері та спричинило зміну структури злочинності, зокрема значне поширення її організованих форм. Ці обставини підштовхнули законодавців прийняти 12 червня 1990 р. Закон СРСР "Про внесення змін та доповнень до Основ кримінального судочинства СРСР та союзних республік", у ст. 27-1 якої передбачався "обов'язок органів дізнання, слідчого, прокурора та суду вживати заходів щодо забезпечення безпеки учасників процесу та інших осіб"[120]. Однак його застосування на практиці було ускладнено, оскільки правовий механізм реалізації на той час був відсутній.

Наступним документом законодавчого регулювання забезпечення безпеки учасників кримінального провадження був Закон УРСР від 20.12.1990 року "Про міліцію", який у п. 25 ст. 10 "Обов'язки міліції" зобов'язував "забезпечувати у порядку, встановленому законодавством України, безпеку осіб, взятих під захист, у разі надходження від них заяви,

звернення керівника відповідного державного органу чи отримання оперативної та іншої інформації про загрозу їх життю, здоров'ю, житлу чи майну"[146].

18 лютого 1992 року був прийнятий Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" в якому проблема забезпечення безпеки учасників кримінального процесу не знайшла свого відображення. Проте, слід зазначити, що у ст. 6 серед підстав проведення оперативно-розшукової діяльності зазначається: "реальна загроза життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності", а п. 6 ст. 7 цього Закону передбачає, що "підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб"[147].

У розвиток правової регламентації цього правового інституту 23 грудня 1993 року було прийнято Закон України № 3781-ХІІ "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів"[140], дія якого була підсилена низкою відомчих нормативних актів. Так, згідно ст. 6 Закону "у разі встановлення даних, що свідчать про реальну небезпеку, вживаються заходи щодо особистої охорони працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів їх житла і майна". А також встановлено систему особливих заходів державного захисту суддів Конституційного Суду

України, суддів та працівників апаратів судів, працівників правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб.

У цей же час паралельно йшла робота по розробці нового Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві". У грудні 1993 року він був прийнятий Верховною Радою України, а 15 березня 1994 року опублікований у Відомостях Верховної Ради України [141]. Саме цим Законом вперше були передбачені підстави, приводи та порядок здійснення уповноваженими органами України правових, організаційно-технічних, інших заходів, спрямованих на захист від протиправних посягань на життя, здоров'я, житло і майно осіб, які беруть участь у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні злочинів чи в судовому розгляді кримінальних справ з метою створення необхідних умов для належного здійснення правосуддя.

Важливе значення для розвитку та утвердження інституту забезпечення безпеки осіб, які є учасниками кримінального провадження, має також прийнятий у 2016 році Закон України "Про судоустрій і статус суддів". Так, ст. 140 Закону передбачено державний захист суддів та членів їхніх сімей: "Судді, члени їхніх сімей та їхнє майно перебувають під особливим захистом держави. Служба судової охорони, органи правопорядку зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї, збереження їхнього майна, якщо від судді надійде відповідна заява. Підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення у суді безпеки учасників судового процесу

здійснює Служба судової охорони". Вперше були регламентовані також повноваження Служби судової охорони щодо "здійснення заходів із запобігання загрозам особистій безпеці суддів, членів їх сімей, працівників суду, а також у суді - учасників судового процесу, виявлення та нейтралізації таких загроз, вжиття у разі надходження від судді відповідної заяви необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї. Крім того, Службі судової охорони та її співробітникам для здійснення покладених на них повноважень надається право "... не допускати громадян до окремих приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, вимагати від них залишатися на конкретних місцях або залишити їх, тимчасово обмежувати фактичне володіння річчю, якщо це необхідно для забезпечення громадського порядку в суді, забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей, працівників суду, безпеки учасників судового процесу". Важливо, що саме у цьому законі також вперше на законодавчому рівні були передбачені гарантії прав присяжних, зокрема у п. 3 ст. 68 встановлено, що "на присяжних поширюються гарантії незалежності і недоторканності суддів, установлені законом, на час виконання ними обов'язків із здійснення правосуддя. За обґрунтованим клопотанням присяжного заходи безпеки щодо нього можуть уживатися і після закінчення виконання цих обов'язків".

Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених" від 07.09.2016 року № 1492-VIII КПК України доповнено статтею 72¹ такого змісту: "Представник персоналу органу пробації з метою складання досудової доповіді має право заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом" (п.7)".

У подальшому з метою посиленої уваги до безпеки учасників кримінального провадження Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" № 198-IX від 17.10.2019 року були внесені зміни до ст. 53 та викладено у такій редакції: "Викривачі, їх

близькі особи перебувають під захистом держави. За наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну викривачів, їх близьких осіб у зв'язку із здійсненим повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону правоохоронними органами до них можуть бути застосовані правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи, передбачені Законом України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві".

Разом з тим, історичний розвиток, як і сучасний розвиток правових норм з досліджуваного питання потребує аналізу правових засад їх формування, адже забезпечення безпеки осіб у кримінальному провадженні як правовий механізм складається із системи заходів охорони і захисту і є досить важливим юридичним явищем, яке залежить від базових засад правового регулювання. Така посилена увага обумовлена висококонфліктною природою кримінально-процесуальних відносин, різноспрямованістю інтересів її суб'єктів, які можуть наражатися на ризик та небезпеку.

Сьогодні можемо констатувати, що прийнятий у 2012 році КПК України врегулював низку важливих, спірних питань, які роками чекали на відповідне реагування законодавця і були нарешті вирішені, чим підтверджено належне функціонування режиму відповідності національних стандартів забезпечення прав людини загально визнаним міжнародним стандартам. Важливо, що низка нових засад (принципів) функціонування механізму забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні знайшли своє чільне закріплення у цьому законі.

Безперечно, основою для формування механізму забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні є його засади (принципи), проте сьогодні ми прагнемо не лише підкреслити важливість такого законодавчого підходу, але й висвітлити їх правову характеристику, що усуватиме можливі колізії у правозастосуванні та правотворенні. У

теорії не вироблено єдиного підходу для з'ясування сутності таких засад та їх класифікації. Як відомо, загальноприйнятим еквівалентом слова "засада" є слово "принцип", котре отримало свою назву від латинського "principium", що перекладається як "те, з чого все починається", "основа", "першоджерело" та яке міститься у латинських крилатих виразах, що широко використовуються у кримінальному процесуальному праві: "Ibi jus principium ibi jus nullum" (немає принципів немає закону), "ubi ius incertum principium" (там, де нечіткі принципи закону), "Ab Jove principium" (початок від Юпітера), "Scribendi recte sapere est et principium et fons" (принципом та джерелом правильного письма є мудрість), "Quod non habet principium, non habet finem" (те, що немає початку, - немає кінця), "Principium — dimidium totius" (початок – половина всього), "Principium individuationis" (принцип індивідуалізації); "principium identitatis" (закон тотожностей); "Principium et fons" (початок і джерело), "Ego sum principium et finis" (я початок і кінець), "Principium contradictionis" (принцип суперечності), "Novum principium" (новий початок), "Gaudia principium nostri sunt" (радощі початок наших бід), "Principium unicum" (єдиний принцип) та інші.

Зазвичай як принципи (засади) розуміють вихідні положення, керівні ідеї, які визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин [74, с.17]. Етимологічне значення терміну "принцип" розкривається через "основне", "загальне" положення, "засіб", "правило", яке визначає природу та соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [75, с.15-16], "вихідне" положення теорії, вчення, науки, світосприйняття тощо та використовується при характеристиці "внутрішнього переконання людини, яке визначає її ставлення до дійсності, норми поведінки і діяльності", а також як "підстава, на яку слід опиратися та керуватися у науковому пізнанні, практичній діяльності".

У дисертації засади ми будемо розглядати саме крізь призму фундаментальних, керівних положень, що дозволить використовувати ці

терміни у єдиному значенні їхнього змісту. Відразу зауважимо, що при характеристиці засад функціонування механізму забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні мова буде йти про певні ідеї та положення, які пройшли крізь непросту історію свого становлення та були обумовлені особливостями політико-правового розвитку держави, права та науки, що досить сильно вплинуло на сучасний розвиток кримінальних процесуальних відносин. Оскільки ідея (з латини *idea* означає зовнішність, першообраз) є формою осягнення та розуміння людиною світу в думці, то вона слугує основою, що синтезує знання в цілісну систему, виконує роль евристичних принципів пояснення світу. У свою чергу термін "положення" означає твердження, думку, що знаходиться в основі чогонебудь, тезу [28, с. 851]. Як бачимо, саме ці терміни насичують поняття "засада" фундаментальним та засновницьким характером. У зв'язку з цим окремі дослідники засади відносять до джерел кримінального процесуального права, очевидно з тим, щоб посилити наголос на важливості їх застосуванні та врахувати, що вони становлять частину некодифікованого (неписаного) права Європейського Союзу [28, с. 104]. Засади механізму забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні мають бути концентрованим вираженням найбільш суттєвих рис і цінностей, притаманних вітчизняній правовій системі, в яких також виявляються важливі демократичні традиції, що поділяються Україною, яка прагне до асоціації з ЄС. Підкреслимо, що поняття засад механізму забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні згадується у джерелах ЄС, однак їх сутність не розкривається. Зрозуміло, що однакове трактування зарубіжними і вітчизняними науковцями засад є неможливим з огляду на специфіку права ЄС. Разом з тим, найбільш точним є трактування В. Кернза, який вважає, що "право ЄС охоплює: загальні принципи, які є спільними для правових порядків декількох держав-членів, загальні принципи, які виникають із природи права ЄС; загальні принципи міжнародного права [71, с. 104–110].

Б. М. Качмар зробив спробу узагальнити загальноновизнані на європейському просторі засади (принципи) забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. На його думку, принцип обов'язкового нормативного забезпечення передбачає неодмінне законодавче закріплення підстав та процесуального порядку забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Вважаємо, що з такою думкою слід погодитися. Натомість викликає певні зауваження запропонований автором принцип універсальності, який має гарантувати застосування у разі необхідності заходів безпеки щодо всіх суб'єктів кримінального процесу, а також їх близьких, та на всіх етапах судочинства, а якщо потрібно, то і після закінчення. Видається, що використання терміну "універсальність" не зовсім доречно, оскільки етимологічно такий термін може викликати різночитання і непорозуміння, тому більш коректно говорити про повноту, всебічність. Якщо вести мову про запропонований принцип конфіденційності, який розрахований на обмеження розповсюдження відомостей відносно особи, щодо якої застосовуються заходи безпеки, характеру цих заходів, осіб, які їх реалізують, то слід в цілому підтримати таку наукову позицію. На думку Б.М. Качмара [69, с. 162-164], принцип публічності зобов'язує компетентні органи самостійно або за заявою зацікавленої особи за наявності до того підстав вжити заходів, спрямованих на забезпечення безпеки особи у кримінальному судочинстві. У цьому разі було б коректним вести мову не про окремий принцип застосування заходів безпеки, а про специфічний вияв загальнопроцесуальної засади публічності. Видається, що вести мову про принцип диспозитивності, який вказує на необмежений на законодавчому рівні спектр дій у рамках заходів, спрямованих на забезпечення безпеки особи в кримінальному процесі, не зовсім виправдано, оскільки тут йдеться про дискреційність (або свободу розсуду посадової особи), а власне диспозитивність більш доречна для характеристики діяльності приватних осіб. Принцип індивідуалізації закріплює необхідність окремого підходу до визначення комплексу заходів

безпеки, їх строку в кожному конкретному випадку та щодо кожної особи, натомість принцип спеціалізації передбачає доцільність існування в рамках кримінального процесу спеціальних організацій, діяльності відповідних фізичних осіб, які уповноважені надавати допомогу учасникам кримінального провадження, у випадках коли таким учасником є неповнолітній, сприяти у подоланні психологічного стресу для сприяння органам досудового розслідування та суду у виконанні покладених на них завдань. Принцип координації спрямований на узгодження та упорядкування діяльності органів та осіб, які здійснюють діяльність у сфері захисту суб'єктів кримінального судочинства, контроль за цим процесом окремо визначеного державного органу. На нашу думку, власне координація зусиль різних відомств є своєрідною слабкою ланкою у вирішенні питань забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. Принцип міжнародного співробітництва покликаний створити умови для співпраці держав у питанні безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні [69, с. 162-164].

Важливе значення для функціонування механізму забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні має Глава 2 КПК України, в якій виділяються засади кримінального провадження, що свідчить про принциповість та фундаментальність тих положень, на яких має бути засноване кримінальне провадження. У той же час слід відзначити, що самого визначення "засад кримінального провадження" чи "засад забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні" КПК України не містить, що, на нашу думку, є суттєвою прогалиною кримінального процесуального законодавства.

Окрім того потребує доопрацювання і ст. 7 КПК України щодо вживання слова "загальні" засади, які фактично зумовлюють необхідність виокремлення та законодавчого закріплення "спеціальних" або "особливих" засад кримінального провадження, що у змісті КПК України не зроблено. Ми підтримуємо позицію тих вчених, які вважають, що "...такі неточності

правового регламентування є недопустимими та потребують свого законотворчого уточнення" [203, с. 132-135; 89].

Підкреслимо, що забезпечення безпеки учасників кримінального провадження є засобом забезпечення реалізації принципу охорони прав та свобод людини та громадянина, проте, на нашу думку, за низкою ознак відповідає може бути охарактеризований і як самостійний принцип. Мета забезпечення безпеки особистості червоною ниткою проходить крізь усі норми КПК України. У різних статтях КПК України ми зустрічаємо положення, спрямовані на забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. Відтак вважаємо, що забезпечення безпеки учасників кримінального провадження доцільно розглядати як окремий принцип кримінального процесуального права. Ми солідарні з думкою багатьох дослідників про те, що "... принципи кримінального процесу мають проходити через усі його стадії" [228]. Відтак, розглянемо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження щодо заходів безпеки через призму стадій. Вважаємо, що для того, щоб у повному обсязі розкрити кримінально-процесуальні заходи безпеки, слід проаналізувати не тільки їх конкретно-встановлений перелік, передбачений Розділом III Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві", але й інші статті кримінально-процесуального закону, які цілком безперечно за змістовним компонентом можна віднести до повноправних заходів безпеки, що реалізуються в межах усього періоду провадження кримінально-процесуальної діяльності.

Так, на досудовому розслідуванні і на стадії судового провадження відповідно до абз. 1 ч. 2 ст. 22 Закону "орган, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд, одержавши заяву або повідомлення про загрозу безпеці особи, зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше трьох діб, а у невідкладних випадках - негайно прийняти рішення про застосування або про відмову у застосуванні заходів безпеки. На своє рішення вони

приймають мотивовану постанову чи ухвалу і передають її для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. Ця постанова чи ухвала є обов'язковою для виконання вказаними органами".

Крім того, на у разі наявності в заяві (повідомленні) про загрозу безпеці особи, слідчий, дізнавач, прокурор у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, починає досудове розслідування, а орган, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчий суддя, суд направляє заяву (повідомлення) відповідному органу досудового розслідування для початку досудового розслідування. Про прийняте рішення терміново в письмовій формі повідомляється заявник. Важливо, що орган, якому доручено здійснення заходів безпеки, встановлює перелік необхідних заходів і способів їх реалізації, керуючись при цьому конкретними обставинами справи і необхідністю усунення існуючої загрози. Про заходи безпеки, умови їх здійснення та правила користування майном або документами, виданими з метою забезпечення безпеки, повідомляється особа, взята під захист.

Про вжиті заходи безпеки та їх результати орган, який здійснює заходи, інформує слідчого, дізнавача, прокурора, суд, у провадженні якого знаходиться кримінальне провадження, а також слідчого суддю, якщо рішення про застосування заходів безпеки приймалося ним, а в разі усунення загрози подає відповідному органу за місцем перебування особи, взятої під захист, клопотання про скасування заходів безпеки.

Аналіз положень, що стосуються заходів безпеки, дозволяє акумулювати вищезгадані норми у окремій статті КПК України та Закон України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" як принцип "Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження". Це підвищить значимість цієї проблеми в діяльності правоохоронних органів та дозволить особам, що займається забезпеченням безпеки окремих ділянок кримінального процесу, ефективніше розвивати цей напрямок.

1.2 Міжнародні стандарти у сфері застосування заходів безпеки

Європейське співтовариство докладає значних зусиль, щоб держави, які обрали курс євроінтеграції впроваджували у національне законодавство стандарти щодо заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, визнані та проголошені на міжнародному рівні. Як вірно зазначається в літературі "... євроінтеграція сьогодні є пріоритетом для України, тому виконання загальних принципів та рекомендацій міжнародної спільноти щодо кримінально-процесуальних гарантій учасників кримінального провадження є одним із її надважливих завдань, передумовами формування яких стали загальна інтеграція та уніфікація законодавства, співробітництво та глобалізація у межах Європейського Союзу"[129, с.63]. У зв'язку з цим важливу роль у правовому регулюванні відносин щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні відіграє Європейська Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 р. (ратифікована Законом України № 475/97-ВР 17.07.1997 року) [54], яка проголошує "...право на справедливий суд, неможливість застосування покарання без закону, право на повагу до приватного і сімейного життя, право на ефективні засоби правового захисту, заборону зловживання правами та інші права". Важливим є те, що відповідно до Протоколу № 16 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 р., "...вищі судові установи держав-сторін Конвенції можуть звертатися до Європейського суду з прав людини щодо надання консультативних висновків з принципових питань, які стосуються тлумачення або застосування прав і свобод, визначених Конвенцією або протоколами до неї", що, відповідно, має важливе значення для вітчизняного кримінально-процесуального законодавства, і особливо під час воєнного стану.

Серед міжнародних законодавчих актів, які є частиною законодавства України, і також передбачають необхідність забезпечення безпеки

учасників кримінального судочинства є Конвенція ООН "Проти транснаціональної організованої злочинності" від 15.11.2000 року [77] та відповідні протоколи до неї. Крім того, основні європейські стандарти у зазначеній сфері переважно містяться у Європейській конвенції "Про взаємну допомогу у кримінальних справах" від 20.04.1959 р. [52] та Другому додатковому протоколі до неї 2001 р., Директиві Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу "Щодо встановлення мінімальних стандартів забезпечення прав, підтримання та захисту жертв злочинів" від 25 жовтня 2012 р. та Рекомендації Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям та в практиці Європейського Суду з прав людини, яка ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 924 засіданні заступників міністрів 20 квітня 2005 року [43].

Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою, яка була прийнята Резолюцією Генеральної асамблеї ООН 29.11.1985 року з метою попередження злочинності та утвердження базових міжнародних стандартів проголошує "... безперешкодний доступ потерпілих до системи правосуддя та їх державної підтримки, а також виплати їм компенсацій та гарантій з коштів державних фінансових структур, у тому числі надання необхідної матеріальної, соціальної, медичної та психологічної допомоги урядовими та громадськими організаціями тощо". Власне, у Декларації акцентується увага саме на правах жертви, зокрема на недопущенні порушень прав потерпілого, механізму ефективного захисту та відновлення порушених прав, його реабілітації. Окреме місце відведено правам дітей, які потерпіли від злочинів, або були свідками насильства. У зв'язку з цим в літературі не випадково відзначалося "...непересічне значення Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою у зв'язку з військовими діями на території нашої країни, негативними наслідками яких стали дестабілізація політичної та економічної ситуації в країні й

деструктивні процеси у багатьох сферах життя, що зумовлювали необхідність здійснення виплат і компенсацій, надання необхідної матеріальної, соціальної допомоги особам, які потерпають від військових злочинів" [42].

Також важливо відзначити, що у 1983 році було прийнято Конвенцію про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів, яка задекларувала, що "...життя і здоров'я людини визнаються найвищою соціальною цінністю, тому базуючись на принципах гуманності та справедливості державам необхідно розробити та впровадити дієву систему відшкодування шкоди постраждалим від злочинів, особливо у тих випадках, коли злочинець не відомий або не має коштів на відшкодування, а також у випадку, коли особа перебувала під опікою жертви, яка загинула внаслідок злочину"[53]. Підкреслимо, що вказана Конвенція наближає українське законодавство до "...європейського духу правових цінностей, які стосуються статусу потерпілого від злочину, відновленню його морального і матеріального блага, сприяють підвищенню гарантій прав потерпілих від насильницьких кримінальних правопорушень та їх близьких родичів і членів сім'ї шляхом надання їм державної соціальної допомоги у вигляді відшкодування шкоди" [94, с.15,35]. Вказаного пропонується досягти шляхом визначення підстав та умов, а також порядку відшкодування за рахунок держави шкоди, завданої внаслідок насильницьких кримінальних правопорушень, що посягають на життя та здоров'я фізичної особи. Особливе значення для України це має сьогодні, під час повномасштабного вторгнення. У зв'язку з цим 14 квітня 2022 року парламент прийняв Закон № 2201-IX "Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану" [139], який встановив, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, які встановлені на міжнародному рівні.

В подальшому у 1985 році була прийнята Рекомендація №R(85) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу [159], у якій підкреслювалася важливість "... інформування про можливості отримання відшкодування і компенсації в рамках кримінального правосуддя та одержання правової допомоги, консультацій". Відтак у вітчизняному законодавстві слід передбачити положення, згідно з яким компенсація може встановлюватися або як кримінальна санкція, або як захід, що замінює кримінальну санкцію чи може призначатися на додаток до кримінальної санкції.

Також слід підкреслити і важливість прийнятої Комітетом міністрів 17 вересня 1987 року Рекомендації №R (87) 20 про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх [157]. Серед запропонованих Комітетом заходів особливу увагу слід звернути на ті, які спрямовані на "... подолання стійкості злочинної поведінки неповнолітніх шляхом покращення їхньої здатності до соціальної адаптації завдяки активним виховним діям (включаючи інтенсивну посередницьку діяльність), а також механізм відшкодування збитків, завданих злочинними діями неповнолітнього".

Не можна оминати увагою і Рекомендацію № R (99) Комітету міністрів Ради Європи державам - членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах (прийнято Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15 вересня 1999 р.)[153] урядам держав - членів Ради рекомендовано "...врахувати законний інтерес жертви до можливих наслідків віктимізації, інтерес до діалогу з правопорушником для отримання вибачень та певної компенсації за заподіяну шкоду". Так, на міжнародному рівні практика надання допомоги жертвам злочинів трактується як "...особлива форма віктимологічного запобігання, а її запобіжна дія спрямована на запобігання вторинної віктимізації особи". Особливо це є актуальним сьогодні під час війни, адже після вчинення злочину віктимність жертви підвищується, відтак зростає ступінь

ймовірності того, що злочинне діяння щодо неї повториться. Тому на наше глибоке переконання певній допомозі жертвам сприятиме і "запобігання первинної віктимізації", оскільки привертає увагу громадськості до віктимологічної проблематики та сприяє широкій пропаганді серед населення відповідних міжнародних стандартів.

Важливо у зв'язку з цим відмітити, що у 1987 році було прийнято Рекомендацію №R (87) 21 про надання допомоги жертвам і запобігання віктимізації [154], належну увагу у якій приділено "... зміцненню довіри жертв злочину до правосуддя, заохочення до співпраці з правоохоронними органами, а також можливості відшкодування їм матеріальної і моральної шкоди, надання своєчасної допомоги у вигляді фізичного та психічного захисту від помсти злочинця, відповідної медичної, психологічної, соціальної допомоги, правової підтримки, безоплатної правової допомоги, спрямованої на запобігання потенційній віктимізації". Безперечно, Україна може за приклад взяти досвід Голландії, де розроблена "система державного фінансування громадських віктимологічних фондів", або Німеччини, де окремі "податки йдуть безпосередньо на фінансування допомоги та компенсаційні виплати жертвам". Принагідно зауважимо, що у Англії у 1979 році було створено Національну асоціацію підтримки жертв злочинів, а у Франції у 1989 році Національний інститут допомоги жертва злочинів, у США з 1957 року діє Національна асоціація допомоги жертвам. Безперечно, зазначені міжнародні норми є для України орієнтиром на шляху налагодження вітчизняного компенсаторного механізму жертвам злочинів.

Основні європейські стандарти у сфері забезпечення безпеки осіб у кримінальному провадженні зосереджені також у практиці Європейського Суду з прав людини [102, с.230], яка, беззаперечно, потребує законодавчого та правозастосовного розвитку та висвітлення крізь призму національного законодавства. В той же час, "... враховуючи важливість та прецедентність висновків ЄСПЛ, вкрай необхідним вбачається їх поглиблена

імплементация у національне законодавство задля належного забезпечення безпеки учасників кримінального провадження" [102, с.230]. Крім того, імплементацийні процеси щодо так званого "релевантного, послідовного впровадження" напрацювань європейських правознавців тривають в більшій мірі завдяки українським науковцям, а також вітчизняним адвокатам та міжнародним експертам, які широко висвітлюють гострі проблемні аспекти у своїх працях та пропонують варіанти їх вирішення. Право на безпеку учасників кримінального провадження "... містить багато складових прав, дотримання яких в сукупності дозволяє стверджувати про дотримання права в цілому"[17, с.140].

Відповіді на ці питання можна отримати шляхом з'ясування правових позицій ЄСПЛ, який має суттєві напрацювання з цієї проблематики. Вибір такого підходу пов'язаний з тим, що практика застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, не набула достатньої сталості в Україні, лише формується, а тому не може бути надійним орієнтиром у вирішенні поставленого питання. Крім того, за останній час все більш суттєвим стає вплив рішень ЄСПЛ на судочинство України, як з точки зору змісту прийнятих національними судами рішень, так і підходів суду до вирішення окремих процесуальних питань. Це є цілком логічним, оскільки приєднання України до КЗПЛ поклало на державу низку зобов'язань щодо приведення у відповідність національного законодавства до загальноєвропейських стандартів захисту прав людини. Прийняття 23.02.2006 р. Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" [138], ст. 17 якого прямо визначає, що суди при розгляді справ застосовують конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права, потребує постійного моніторингу науковців та практиків рішень суду в конкретній галузі знань.

Слід зазначити, що ЄСПЛ розглядає скарги заявників на порушення їх права на відкритий судовий розгляд, на відсутність можливості сторони захисту безпосереднього допиту свідків (анонімних свідків) внаслідок

застосування до них тих чи інших заходів безпеки призму контексті п. 1 ст.6 КЗПЛ, відповідно до якого кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя [70].

Рекомендації щодо взаємодії та забезпечення безпеки в окремих категоріях кримінальних проваджень фокусуються також у спеціальних європейських міжнародних нормативних актах за тими чи іншими напрямками протидії злочинності. Зокрема, прикладами можуть бути Конвенція Ради Європи "Про заходи щодо протидії торгівлі людьми" 2005 року [78], Рекомендація № R (97) 13 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо залякування свідків і прав сторони захисту [158] та Рекомендація Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям [160]. Зокрема, Комітет міністрів Ради Європи "...вважає неприйнятним те, що система кримінального судочинства може не забезпечити прибуття підсудних до суду та не отримати судове рішення у зв'язку з тим, що свідки відмовилися надавати правдиві та добровільні свідчення" [83, с.312-317]. В Україні також це може бути пов'язано з тим, що однією із найсуттєвіших вад українського кримінального процесу була проблема "... тиску слідчих органів на підозрювану особу, свідків чи понятих з метою отримання необхідних свідчень" [92, с.110-118]. Для спонукання особи до визнання

вини у вчиненні злочину або до надання свідком показань проти підозрюваного також використовувався "... обман, погрози та навіть катування, психологічні маніпуляції, спрямовані на отримання зізнання". Про це доволі наглядно свідчить практика ЄСПЛ, серед яких й рішення "Каверзін проти України" [181].

Враховуючи вищевикладене, можна зробити проміжний висновок, що міжнародні стандарти є мінімальними вимогами, які закликають нашу державу до створення ефективної системи захисту учасників кримінального провадження шляхом імплементації відповідних рекомендацій в національному законодавстві та створюють рушійні передумови до співпраці у вдосконаленні цього інституту. Безумовно, вищенаведені міжнародні стандарти є "... базовими вимогами, які пропонують Україні ... сформувати дієву та ефективну систему захисту учасників кримінального судочинства шляхом імплементації відповідних рекомендацій в національне законодавство, а також уособлюють орієнтир у медіації щодо їх удосконалення" [83, с.312-317]. Тому вітчизняна процедура забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, безумовно, має бути максимально адаптованою до європейських стандартів.

Серед міжнародних стандартів у сфері застосування заходів забезпечення безпеки важливе значення мають низка рішень Європейського суду з прав людини, зокрема "Матановіч проти Хорватії" від 4 квітня 2017 року (заява № 2742/12) [186]; "Веренцов проти України" від 11 квітня 2013 року (заява № 20372/11) [188]; "Гарбуз проти України" від 19 лютого 2019 року (заява № 72681/10) [177]; "Жук проти України" від 21 жовтня 2010 року (заява № 45783/05) [178]; "Жуковський проти України" від 3 березня 2011 року (заява № 31240/03) [179]; "Іглін проти України" від 12 січня 2012 року (заява № 39908/05) [180]; "Корнєв і Карпенко проти України" від 1 жовтня 2010 року (заява N 17444/04) [182]; "Шабельник проти України" від 19 лютого 2009 року (заява № 16404/03) [189]. Так,

аналіз вищевказаних рішень дозволяє виокремити ряд критеріїв, за умови дотримання яких показання таємних свідків будуть вважатися належними та допустимими доказами, на що, відповідно, ЄСПЛ звертає увагу та дає відповідну правову оцінку: свідки, що відсутні (зниклі безвісти, померлі, такі, що перебувають за кордоном тощо); анонімні свідки (ті, до яких застосовано заходи безпеки через реальну загрозу їхньому життю тощо); приховані або засекречені (агенти поліції, спецслужб тощо). У зв'язку з цим особливу увагу для вітчизняного кримінального процесуального права становлять гарантовані Конвенцією право підозрюваного, обвинуваченого на справедливий суд та право свідка, потерпілого на безпеку від незаконного впливу за його співпрацю з правоохоронними органами.

Безперечно, практика ЄСПЛ має вкрай важливе значення для кримінального процесуального законодавства України, адже її можна вважати однією із найбільш ефективних способів зближення вітчизняної правової системи з європейською. У зв'язку з цим О. В. Константий справедливо підкреслює, що "... таку практику можна вважати офіційною формою інтерпретації основних (невідчужуваних) прав кожної людини, закріплених і гарантованих Конвенцією, яка є частиною національного законодавства, та у зв'язку з цим – джерелом законодавчого правового регулювання і правозастосування в Україні" [80, с. 34]. Популяризація застосування практики ЄСПЛ у кримінальному провадженні надасть змогу покращити механізм забезпечення безпеки учасників кримінального провадження згідно з загальноприйнятими європейськими стандартами. До прикладу, досить чіткі критерії для прийняття рішення про надання свідкові анонімності у кримінальному провадженні встановлює вище згадана Рекомендація Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям: "... будь-яке рішення про надання свідкові статусу анонімного в кримінальному провадженні слід ухвалювати відповідно до норм

внутрішньодержавного права і європейського права щодо прав людини. Анонімність особам, які здатні надати докази, у тих випадках, коли вона передбачена й не суперечить нормам внутрішньодержавного права, слід надавати як виняток. У випадках, коли гарантій анонімності вимагає свідок та/або їх одержує тимчасово за рішенням компетентних органів, кримінальний процес має передбачати процедуру перевірки, що дозволяє зберігати справедливий баланс між вимогами кримінального правосуддя й правами сторін. Сторонам завдяки цій процедурі слід дати можливість оспорити твердження про необхідність надання свідкові анонімності, надійність свідка і джерело походження його відомостей. Будь-яке рішення про надання анонімності слід ухвалювати в тому випадку, коли компетентний судовий орган вважає, що життю або свободі відповідної особи або її близьких існує серйозна загроза, що його показання, очевидно, є суттєво важливими, а його особистість заслуговує довіри. У випадку надання анонімності засудження не має ґрунтуватися винятково або вирішальною мірою на доказах, отриманих від анонімних свідків"[160].

1.3 Зарубіжний досвід забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні

Проблема захисту учасників кримінального провадження від незаконного фізичного, психічного впливу є досить актуальною у світі з огляду на своєчасне виявлення, попередження, розкриття, розслідування та запобігання злочинності. Перш за все відзначимо, що в більшості держав, зокрема Сполучених Штатах Америки, Федеративній Республіці Німеччина, Франції, Італії, Іспанії, Фінляндії, Нідерландах розроблені спеціальні урядові програми, що забезпечують захист, зокрема, вони стосуються матеріальної та моральної допомоги потерпілим, свідкам й іншим учасникам кримінального провадження.

Так, однією з перших держав, які підготували та реалізували на практиці систему заходів безпеки учасників кримінального провадження є США. У 1961 році Міністерством юстиції США була прийнята "Програма боротьби з організованою злочинністю" яка передбачала, зокрема, можливість у разі загроз "... переміщення свідка до іншого населеного пункту та придбання йому квитка". У 1971 році у США також був прийнятий Закон "Про контроль за організованою злочинністю", який дозволяв у визначених випадках "... виділяти з бюджету кошти на захист свідків, що наражаються на небезпеку". Однак під дію цього Закону потрапляли лише ті свідки, які брали участь у справах, пов'язаних з організованою злочинністю. Важливо, що в подальшому у цьому ж 1971 році у США було прийнято "Федеральну програму захисту свідків" (англ. United States Federal Witness Protection Program або Witness Security Program або WITSEC), яка передбачала захист свідків, які свідчили у суді проти небезпечних та особливо небезпечних злочинців. Федеральна Програма Захисту Свідків США, більш відома як Програма Захисту Свідків - програма федерального уряду США призначена для захисту свідків, яким загрожує небезпека, до, під час та після судового процесу. Втілення цієї програми є обов'язком Служби маршалів США, а керівництво програмою здійснює Міністерство юстиції США. Слід зазначити, що деякі штати, зокрема Каліфорнія, Коннектикут, Іллінойс, Нью-Йорк, Техас, Вашингтон, а також Федеральний округ Колумбія мають свої власні програми захисту свідків для випадків, які не підпадають під юрисдикцію федеральної програми. Рівень захисту у програмах штату є менш серйозним, ніж у федеральній.

Зазначимо, що реалізація цієї програми відбувалася на трьох рівнях: федеральному, на рівні штату і на місцевому рівні та поширювала свою дію як на громадян Сполучених Штатів, так і на іноземців, апатридів та інших категорій осіб. Саме у рамках цієї програми посадові особи Міністерства юстиції США мали право орендувати, купувати, та переобладнувати

житлові приміщення для забезпечення безпеки життя та здоров'я свідків, членів їх сімей. [204, с. 74]. Важливо, що з моменту реалізації програми захисту свідків (WITSEC) її можливостями скористалися більше 50 000 осіб. Уряд Сполучених Штатів Америки щороку виділяє на програму захисту близько 100–150 млн. доларів США, а у період за останніх десять років у США до Програми включено понад 10 000 свідків та 8 700 членів їхніх сімей. У 2020 р. Службі маршалів для забезпечення безпеки вищезазначених осіб було виділено 53 млн. доларів США [12; 121].

Згодом у 1982 році було прийнято Закон "Про захист жертв та свідків злочинів", який передбачив посилені заходи правового захисту для учасників кримінального судочинства та удосконалив механізм відшкодування заподіяної шкоди особам, які постраждали від злочинів. Наприклад, "... особі, яка загрожує життю чи здоров'ю свідка або потерпілому встановлювався штраф у розмірі 250 000 доларів США, або тюремне ув'язнення терміном до 10 років або застосовувалися двох санкції одночасно". Серед посилених заходів захисту були також такі як "переселення свідків на нове місце проживання, видача документів на нове ім'я, сприяння працевлаштуванню та фінансова підтримка" та ін. Ці заходи захисту передбачалися у спеціальному договорі (меморандумі), за яким в обмін на реалізацію заходів безпеки учасник кримінального судочинства брав на себе зобов'язання свідчити в суді, дотримуватися законних вимог органів, що здійснюють державний захист, інформувати про свою діяльність та місцезнаходження. Слід також вказати, що процесуальний порядок реалізації вказаних заходів захисту відбувався шляхом звернення (клопотання) прокурора, в якому обґрунтовувалася така необхідність. У разі задоволення клопотання прокурора, реалізація заходів захисту свідків доручалася Службі судового виконання США (Службі маршалів), або Федеральному бюро в'язниць. В США свідок, життя і здоров'я якого піддається небезпеці, до початку судового розгляду, а також на період його проведення "... можуть бути поміщені в спеціально обладнане приміщення,

на час розслідування і їм можуть бути наданні кодові імена". Свідки по особливо серйозним кримінальним справам після свідчень в суді отримують документи на нове ім'я, їм присвоюються нові номери в системі соціального забезпечення, відшкодовуються витрати на переїзд на нове місце проживання, їм допомагають знайти роботу, для них розробляється нова біографія тощо. Особи, які розголосили подібні відомості можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності та несуть покарання у вигляді тюремного ув'язнення на строк до п'яти років або штраф до 5 тис. доларів США. Крім того, в США діє федеральне законодавство і законодавство штатів, направлене проти спроб "за допомогою хабарів, неправдивих повідомлень, залякування або сили чи за допомогою погроз створювати перешкоди, затримати або перешкодити іншій особі повідомити слідчому інформацію, яка стосується будь-якого порушення кримінального закону США". Слід також зазначити, що Програма захисту свідків і потерпілих (у тому числі їх сімей) у США включає не лише згадані заходи безпеки, а й психологічну допомогу та підтримку, адаптацію до нових умов, медичну допомогу та обслуговування, у тому числі медичне страхування, юридичну допомогу, соціальну та фінансову підтримку у розмірі прожиткового мінімуму у розмірі 60 000 доларів США на рік та ін. Однією з основних умов є те, що жоден свідок не може бути прийнятий в Програму, якщо він не є "дуже важливим свідком по справі, яка стосується значного злочину, вчиненого організованою злочинною групою, чи іншого тяжкого злочину, і якщо тільки цей свідок підлягає небезпеці в результаті дачі показань"[133].

Переїняла американський досвід і розробила подібну Програму захисту свідків і потерпілих Словаччина. Під дію Програми цієї країни попадають особи, які повідомляють суду важливі свідчення про злочинну діяльність терористичних організацій, про осіб, які готують або вчинили терористичний акт, про злочинну діяльність організованих злочинних угруповань. Під дію Програми можуть потрапити й ті особи, які самі приймали участь у вчиненні злочину, але від подальшого їх вчинення

відмовилися. Але у зв'язку з тим, що ці особи є злочинцями, то будь-яка їхня інформація перевіряється [100; 204; 69]. У випадку, коли підзахисній особі загрожує серйозна небезпека, застосовується довготривалий захист, який супроводжується зміною зовнішності. При цьому, допускається зміна зовнішності не тільки підзахисної особи, а й її близьких. Разом з тим, застосовуються і інші спеціальні заходи безпеки – зміна місця проживання (в інше місто або навіть в іншу країну), зміна місця роботи (навчання). Так, для сім'ї може створюватися "інша історія", видаються нові документи, розробляють легенду, переміщують в безпечне місце. Зміну зовнішності особи може бути здійснено двома способами: медичним (шляхом проведення відповідних пластичних операцій) та криміналістичним (шляхом тимчасового маскуванню її за допомогою гриму, фарбування волосся, використання перук, окулярів тощо) [204, с. 75-76].

Застосування такого досвіду в Україні має певні труднощі найрізноманітнішого характеру. Криміналістичну зміну зовнішності відповідної особи застосовують у випадках, коли є загроза її ідентифікації за ознаками зовнішності під час проведення процесуальних дій та розгляду справи у суді. Виклик такої особи слідчим чи судом повинен здійснюватися винятково через органи, які здійснюють заходи для забезпечення її безпеки. Здебільшого саме криміналістична зміна зовнішності особи в поєднанні з іншими заходами безпеки (забезпечення конфіденційності відомостей про особу, особистої охорони, закритого судового розгляду) дозволяє належним чином забезпечити безпеку особи. Повна (медична) зміна зовнішності особи повинна застосовуватися як крайній захід, лише за клопотанням або згодою особи, взятої під захист і на договірних умовах з органами, які здійснюють відповідні заходи. У цьому випадку забезпечення безпеки особи повинно мати комплексний характер: зміна зовнішності особи повинна бути поєднана із заміною документів, що посвідчують її особу, та заміною інших документів, а також, за необхідності, доповнюватися переселенням особи в інше місце проживання та зміною

місця її роботи або навчання. У зв'язку з цим постає кілька питань, які потребують вирішення: який орган уповноважений видавати особі нові документи; який порядок видачі таких документів та порядок знищення чи зберігання документів, вилучених у особи; якою - повною чи частковою - має бути заміна документів особи; на який термін видавати особі нові документи тощо. Вищенаведені та інші питання належним чином не врегульовано ні законом, ні відомчими нормативними актами. У багатьох випадках заміна основних документів особи (свідоцтва про народження, паспорта, військового квитка для військовозобов'язаних, ідентифікаційного коду платника податків) зумовлює виникнення низки проблем у право-відносинах, вирішення яких потребує заміни інших документів: свідоцтва про шлюб (або про розірвання шлюбу), свідоцтва про народження дитини (або дітей), посвідчення водія транспортного засобу, свідоцтва про освіту, трудової книжки, свідоцтва про смерть родичів або близьких тощо. Заміна документів особи, яку беруть під захист, обов'язково спричинює несприятливі наслідки та обмеження прав її родичів та інших осіб (за місцем роботи, постійного проживання, перебування тощо), що також потребує вирішення в межах повноважень слідчих органів та органів, які здійснюють заходи безпеки[133].

У Федеративній Республіці Німеччина (далі – ФРН) діє Закон "Про захист потерпілих" та Програма захисту свідків, які забезпечують довготривалий захист "...всіма доступними поліцейськими засобами та способами (охорона за місцем проживання, роботи, в громадських місцях та особливо в залі суду), а також ... убезпечення свідка від зовнішнього світу та сприяння у виборі нового місця проживання, роботи, у веденні власного бізнесу, а також в наданні необхідної допомоги матеріального та психологічного характеру" [30, с. 330-323; 39, с. 89-92]. Крім того, у Кримінальному Кодексі (уложенні) ФРН (Deutsches Strafgesetzbuch, StGB) в розділі XXX "Карані діяння на службі" [13] передбачені наступні норми: "відмова захиснику в розгляді та ознайомлені з матеріалами справи, які

містять відомості про особу, яку взято під захист" (356 d), "видалення із залу судового засідання підсудного на час допиту особи, яка знаходиться під захистом" (358 d). В ФРН відповідно до §54 КПК офіційні співробітники Відомства по охороні Конституції або поліції, будучи державними службовцями спеціальних служб, можуть "... давати свідчення про обставини, відомості про які складають службову таємницю, тільки з дозволу вищого органу (за виключенням відомостей по агентурній роботі)". Такий дозвіл дозволяє співробітнику право давати свідчення від свого імені на основі свідчень, отриманих від агентурного працівника, без розголошення відомостей про нього. Крім цього в ФРН практикується також допит секретного агента (інформатора), які беруть участь у судовому засіданні під псевдонімом, зберігаючи свою анонімність [204, с. 39]. Тобто кримінальне законодавство ФРН регулює порядок отримання інформації не тільки від самих свідків, а й від агентів, тому розголошення відомостей про участь агентів є небезпечним як для свідка, так і для самого агента.

Програма захисту свідків у Німеччині також передбачає ряд вимог, які повинні виконувати обидві зацікавлені сторони, а саме: добровільна участь особи в програмі захисту свідків; здійснення регулярного моніторингу укладених договорів; пряма матеріальна та фінансова допомога в рамках захисту з метою підтримки належного рівня обслуговування, а не для збагачення захищеної особи; двостороння відповідальність за забезпечення режиму конспірації щодо всіх заходів захисту свідків тощо [133]. У Німеччині, як і в США, були розроблені комплексні програми та створені спеціальні підрозділи для убезпечення людей, які беруть участь у кримінальному правосудді та сприяють йому. Ці інститути мають багато спільного: поєднання гарантій процесуальної безпеки та фізичного захисту людей, їх майна та близьких; визначення категорії злочинів, щодо яких може бути звернено захист; визначення критеріїв "придатності" повідомлення до співпраці та поширення для його захисту; гарантувати фінансову та психологічну допомогу особам;

використання методу модифікації персональних даних; системний характер живих заходів: допомога окремим особам надається як державними службами, так і місцевими органами влади (штат / округ). Міжнародне співтовариство злочинців ХХ століття підтримало курс на розвиток і впровадження інституту захисту учасників кримінального процесу, розпочало активне обговорення актуальних досліджень і створення загальних принципів і рекомендацій. Це зумовлено транскордонним характером багатьох особливо тяжких злочинів (особливо тероризму) та загальною глобалізацією, а також у Європі необхідністю уніфікації законодавства та співпраці між державами в рамках ЄС. Важлива роль у створенні інституту, відповідального за убезпечення людей, які сприяють злочинам. Ці документи встановлюють права та інтереси громадян, які беруть участь кримінальному правосудді та сприяють йому.

Подібні програми захисту свідків діють і в європейських країнах, але реальне формування єдиної європейської системи забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства почалося з появою у 1992 році Європолу. Європейський поліцейський офіс - установа правопорядку Європейського Союзу; збирає інформацію щодо кримінальних злочинів. Європол – це об'єднана поліцейська служба Європейського союзу, яка координує роботу національних правоохоронних органів держав – членів Європейського Союзу. Європол об'єднує органи, що здійснюють захист свідків і постраждалих, держав - членів ЄС і приєднаних до нього країн, тут відбувається взаємний обмін інформацією і практичним досвідом здійснення забезпечення заходів безпеки. Європол надає практичні рекомендації по забезпеченню безпеки учасників кримінального провадження та підтримки контактів с правоохоронними органами. Бюро економічної безпеки України (БЕБ) отримало статус компетентного органу по співпраці з Європолом. Це прискорить розслідування у сфері незаконного виведення коштів за кордон та інших кримінальних правопорушень вчинених у сфері економіки. Йдеться про обмін

інформацією, спеціальними знаннями, загальними зведеннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань, методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, а також надання консультацій та підтримки в окремих кримінальних розслідуваннях. Ще на початку 2022 року БЕБ звернулося до Європейського поліцейського офісу з клопотанням набуття статусу компетентного органу. Це передбачає внесення змін до Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво. 21 грудня 2022 року Європол вніс відповідні зміни до Угоди. Відповідно до неї, Бюро економічної безпеки України визначено як один із компетентних органів в Україні, який згідно з національним законодавством відповідає за запобігання та боротьбу з кримінальними правопорушеннями, а також захист життя, здоров'я свідків та їх близьких (Protection life; Social integration) [133].

Підхід до забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства в ЄС є дуже прагматичним і будується на "системі управління ризиками" (risk management), серед яких можна виділити кілька стадій. Перша стадія – стадія "оцінки загрози", на якій перевіряється наявність загрози для учасника кримінального судочинства, перевіряється її реальність, що впливає на вибір заходів захисту свідка та вирішення питання про необхідність включення свідка до програми захисту свідків чи використанні інших процесуальних методів захисту свідка. Друга стадія – стадія "оцінки рівня ризику" передбачає поділ всіх існуючих ризиків за ступенем небезпеки (низький, середній, високий), що дозволяє визначити інструментарій для здійснення засобів захисту та вибір заходів безпеки. У справах про злочинах у сфері незаконного переміщення наркотичних та психотропних засобів ступінь небезпеки для свідків є самою високою. Третя стадія - "аналіз факторів ризику та негативних наслідків для свідків та всього розслідування у справі загалом. Ця стадія дозволяє прорахувати можливі негативні варіанти розвитку подій та зменшити або нівелювати їх

наслідки шляхом реалізації комплексу захисних заходів. Четверта стадія – стадія "контролю заходів безпеки", передбачає оцінку ефективності вживаних заходів захисту та контроль за їх реалізацією.

Таким чином, програма захисту свідків у ЄС передбачає оцінку всіх критеріїв, які відіграють ключову роль у розслідуванні та розкритті злочину, доведення його до суду та винесення вироку. Однак, чинна європейська програма захисту свідків не є уніфікованою, кожна держава ЄС має свої фактори регулювання. Наприклад, в окремих країнах програма забезпечення безпеки діє лише по деяких категоріях тяжких злочинів (незаконний наркотрафік, організована злочинність, умисні вбивства), а по решті кримінальних справ може взагалі не застосовуватися (Італія, Бельгія, Литва, Угорщина).

Перелік заходів безпеки також не є однаковим у країнах ЄС, - одні держави вживають лише звичайні заходи (забезпечення конфіденційності інформації, особиста охорона, переміщення у безпечне місце), інші - застосовують весь існуючий, на сьогоднішній день арсенал засобів захисту, включаючи використання технічних засобів, відеоконференцзв'язку тощо. Використання інформаційних та інноваційних технологій у суді в окремих країнах не допускається (Австрія), оскільки порушує право підсудного на захист, що безпосередньо суперечить положенням міжнародних Декларацій та резолюцій Конгресів ООН щодо попередження злочинності та поводження з правопорушниками, які рекомендують державам широко застосовувати інформаційні технології з метою захисту життя та здоров'я учасників кримінального судочинства. Так, в Законі захисту свідків Австрії (*Zeugenschutzgesetz Österreich*) визначене коло свідків, які можуть бути включені до Програми захисту свідків. Згідно цього закону "свідками є особи, яким загрожує небезпека у зв'язку з тим, що вони володіють значною інформацією по справам про злочини, які пов'язані з організованою злочинністю, про злочини проти державного устрою, про злочини в сфері незаконного обігу наркотиків та деякі інші тяжкі злочини". Заходи безпеки

у Австрії подібні до заходів безпеки у європейських державах: переміщення свідка на безпечну територію, переселення на інше місце проживання (інше місто, або навіть іншу державу); створення нової "історії" життя особи (легенди), оформлення нових документів; особиста охорона; зміна документів особи; встановлення зв'язку нових документів з існуючими базами даних; відстеження поштових та електронних повідомлень; соціальна адаптація на новому місці проживання; психологічна допомога потерпілому (свідку) тощо [1, с. 69].

Кримінальний Кодекс Франції (ст.ст. 105, 107, 286) передбачає можливість звільнення від кримінальної відповідальності "учасника кримінального провадження, який сприяв затриманню співучасників (спільників)", а також допускає можливість анонімних свідчень (без вказування відомостей про місце проживання свідка, якщо він про це подає клопотання суду)". При допиті в поліції свідка, дані про нього перевіряються, хоча в протоколі вказується лише адреса, за якою відбувався допит, а до особливого бланку заносяться відомості про його реальне місце проживання. Така форма письмової фіксації цінної доказової інформації розцінюється як один із важливих способів забезпечення безпеки учасників процесу [88]. До прикладу у ст. 434-8 Глави IV "Про посягання на здійснення правосуддя" КК Франції передбачається кримінальна відповідальність за "... будь-які погрози або інший акт залякування відносно свідка з метою змусити його не подавати скаргу щодо злочину або відкликати її". Також кримінальна відповідальність за посягання щодо свідка з метою "спонукання його до надання неправдивих свідчень або заяв" міститься у ст. 434-15 КК Франції. Протиправний вплив на експерта як учасника судового розгляду також заборонений статтею 434-21 КК Франції [88]

13 серпня 1991 року у Латвії був прийнятий Закон про внесення змін до КПК, на основі якого були включені наступні заходи процесуальної безпеки учасників кримінального процесу: 1) надання свідку, потерпілому

та іншим учасникам справи, а також членам їх сімей та іншим близьким особам, яким загрожують вбивством та іншими протиправними діями, права клопотати про захист їх особистості, укриття достовірних даних свідка або потерпілого і застосування до нього псевдоніму в ході провадження по справі в тому числі й на стадії судового розгляду;

2) можливість впізнання поза візуальним контактом з особою, яку опізнають; 3) можливість прослуховування телефонних переговорів свідка, потерпілого та інших осіб по їх проханню без дозволу суду або судді;

4) проведеного закритого судового розгляду згідно мотивованого рішення суду [6, с. 51].

Відповідно глави 9 КК Естонської Республіки (далі – Естонія) "Злочини проти правосуддя" відсутні норми, які передбачають кримінальну відповідальність за невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист, або про розголошення відомостей про застосування цих заходів. Але в цій главі передбачаються статті, які є підставою застосування заходів безпеки до осіб та гарантією захисту їх прав, свобод та інтересів. Так, ст. 172 КК Естонії "Насилля по відношенню до свідка, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, експерта, спеціаліста, перекладача або понятого чи понятого по відношенню до особи, яка вчинила злочин, а також їх близьких, або загроза відносно цих осіб" передбачає наступне: "1. Загроза відносно свідка, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, експерта, спеціаліста, перекладача або понятого з метою перешкоджання здійсненню правосуддя або із помсти до цих осіб за виконання ними своїх обов'язків чи загроза відносно особи, яка вчинила злочин з метою приховування інших учасників злочину або із помсти за їх викриття, а також загроза відносно їх близьких з цією ж метою", "2. Застосування насилля відносно вказаних осіб з тією ж метою" [11]. Кримінальний кодекс Литовської Республіки не передбачає відповідальності за невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист або за розголошення відповідних відомостей. В главі XXXIV "Злочини та кримінальні проступки проти

правосуддя" міститься ст. 247 "Розголошення без дозволу даних досудового розслідування": "Той, хто до розгляду справи в судовому засіданні і без дозволу слідчого судді, прокурора, посадової особи досудового розслідування розголосив дані досудового розслідування, вчинив кримінальний проступок" [87]. Можна вважати, що застосування заходів безпеки на стадії досудового розслідування та їх розголошення без дозволу уповноваженої особи підпадає під ознаки ст. 247 КК Литви.

В Італії Програму захисту свідків було прийнято у 1984 році. Реалізація цієї програми здійснюється "Департаментом громадської безпеки Міністерства внутрішніх справ через спеціальну центральну службу захисту та Канцелярію Державного обвинувача у справах проти мафії". Зміст заходів безпеки щодо осіб, що захищаються стандартне: особиста охорона, охорона житла та майна, переміщення у безпечне місце, переселення на нове місце проживання. Програма захисту учасників кримінального судочинства у Великобританії починає свою дію з "телефону довіри", на який може звернутися жертва злочину, свідок чи інша особа, піддана протиправному впливу, за консультацією щодо алгоритму їх дій у будь-якій складній ситуації, крім того потерпілі можуть уточнити по цьому телефону залишок терміну ув'язнення злочинця та місцезнаходження його виправної установи. Спеціальні заходи безпеки щодо учасників кримінального судочинства, такі як охорона свідків та потерпілих, їх супровід у поліцейські та судові органи, здійснює у Великобританії Спеціальна служба безпеки свідків. Ця структура була створена відносно нещодавно у 2012 році, а до цього часу безпека осіб, що захищаються, була покладена на декілька розрізнених підрозділів поліції та Міністерство юстиції і була вкрай неефективною, оскільки у 25% випадків свідки відмовлялися брати участь у судовому засіданні та давати публічні свідчення.

Основним нормативним правовим актом Іспанії, що регулює питання захисту свідків у кримінальному процесі, є прийнятий у 1994 році Закон

"Про захист свідків та експертів у кримінальних справах". Відповідно до законодавства Іспанії свідком є особа, якій можуть бути відомі будь-які обставини, що мають значення для розслідування та вирішення кримінальної справи. Як правило, основними доказами провини підозрюваних та обвинувачених є саме свідченнями свідків. Загалом зміст Закону складається з чотирьох статей. У мотивувальній (вступній) частині Закону зазначається, що нерідко трапляються випадки, коли громадяни відмовляються допомагати правоохоронним та судовим органам через побоювання можливої помсти у зв'язку з тим, що можуть бути піддані загрозам (психічним та фізичним) з боку інших учасників судочинства, внаслідок чого правосуддя не може розраховувати на свідчення свідків та цінні докази, необхідні для судового слідства. Гарантії, що надаються свідкам, не можуть мати абсолютний та безмежний характер, тобто. що неспроможні порушувати принципи кримінального процесу. Суд, враховуючи ступінь ризику чи небезпеки, мотивовано приймає рішення щодо забезпечення заходів щодо захисту персональних даних свідків та експертів, відомостей про їхнє місце проживання, роду занять та місця роботи.

Зокрема, можуть бути прийняті рішення, щоб у матеріалах кримінальної справи не фігурували прізвища, імена, адреси проживання, роботи, рід занять чи інші відомості, що можуть бути використані для ідентифікації; у ході судових засідань використовувалися засоби, які роблять неможливою візуальну ідентифікацію осіб, що захищаються; як місце проживання для викликів до суду та повідомлень зазначається адреса юридичної особи, яка бере участь у процесі, яка таємно їх доставлятиме до адресата. Отже, суддя може винести ухвалу про те, що свідок буде брати участь у судовому провадженні на умовах анонімності, використання засобів приховування зовнішності чи місця проживання (наприклад, вказівку як місце проживання - місцезнаходження суду). Співробітники правоохоронних органів, прокуратури та судової влади забезпечують

недопущення фотографування свідків або експертів чи іншої фіксації їх зображення, а також мають вилучати фотографічні, кінематографічні, відеографічні чи іншого види матеріалів у осіб, які порушують цю заборону. Вказані матеріали будуть повернуті його власнику після отримання підтвердження, що відсутні сліди зразків, на яких з'являються свідки або експерти у тому вигляді, щоб вони могли бути ідентифіковані. За клопотанням прокуратури на весь процес або після його завершення при збереженні серйозної небезпеки свідкам чи експертам надається поліцейський захист. У виняткових випадках вони можуть забезпечуватись документами на інші настановні дані або фінансовими засобами для зміни місця проживання та роботи. Свідки можуть звертатися з клопотанням про те, щоб їх доставили до будівлі судових органів, де розглядатиметься справа, або за адресою проживання на службових автомобілях. На час їх перебування в адміністративній будівлі їм може надаватися окреме приміщення, що охороняється.

Окремі положення, спрямовані на безпеку учасників кримінального судочинства містяться у Кримінальному кодексі Іспанії, який як санкція статті може містити заборону знаходження чи відвідування якоїсь місцевості; заборона засудженому повертатися до місцевості, де він скоїв злочин або де проживає потерпілий, свідки чи його сім'я терміном до п'яти років. Ці санкції застосовуються у разі призначення покарання з відстрочкою виконання; умовно-дострокового звільнення; при застосуванні до особи кримінального покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

Як і в багатьох національних правових системах, захист свідків визнається найважливішим елементом судового переслідування тяжких злочинів у Міжнародному кримінальному суді. Через характер злочинів, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (геноцид, військові злочини, злочини проти людства, тероризм та інші серйозні порушення міжнародного публічного права), а також той факт, що розслідування часто відбуваються в небезпечних районах (зони проведення

військових конфліктів або пост конфліктні зони), захист потерпілих і свідків часто грає важливу роль в ході розгляду провадження у Міжнародному кримінальному суді. Як і в національних правових системах, основною метою захисту свідків у Міжнародному кримінальному суді є забезпечення середовища, у якому свідки можуть свідчити вільно, не побоюючись відплати, шкоди або залякування. Міжнародний кримінальний суд має спеціалізовані підрозділи із захисту свідків, які в межах своєї компетенції надають захист та консультації свідкам та жертвам. Підрозділи з захисту свідків Міжнародного кримінального суду складаються з персоналу із досвідом роботи в забезпеченні безпеки свідків, логістиці, психологічній підтримці, захисті та інших відповідних областях, багато з яких набираються з національних підрозділів з захисту свідків, інших спеціалізованих правоохоронних органів або військових частин [133; 10; 64]. Підрозділи із захисту свідків Міжнародного кримінального суду використовують міжнародної практики захисту свідків і застосовують багато тих же методик, принципів, процедур і методів роботи, що і їх колеги з національних правових систем. Аналогічно, як національні партнери, підрозділи використовують надійні науково обґрунтовані методи оцінки інформації про загрозу і небезпеку для потерпілих і свідків для майбутнього надання рекомендацій і стратегій захисту.

Відмінністю згаданих підрозділів від національних органів охорони правопорядку є те, вони не надають перевагу національному законодавству захисту свідків, яке дозволяє органам захисту застосовувати так звані "традиційні" заходи захисту, такі як зміна особистих даних та негласні заходи захисту. Відповідно, правова база захисту потерпілих і свідків у Міжнародному кримінальному суді зосереджена в його відповідних Статутах та Правилах процедури доказування. Аналітики стверджують, що у більшості випадків такі документи дозволяють реєстраційному бюро та органам захисту свідків співпрацювати з окремими країнами, а також і

міжнародними організаціями щодо захисту свідків, якими охоплюються і переміщення таких осіб [133; 10; 64].

З огляду на наведе вище, міжнародний кримінальний суд залежить від міжнародної співпраці щодо здійснення окремих заходів безпеки, насамперед переїзду до іншої країни. Посадовці Міжнародного кримінального суду акцентують, що суд не власної території, і відповідно необхідного простору для проживання і охорони свідків. Тому неминучим є залучення національних органів правопорядку для виконання таких заходів.

Заходи захисту свідків Міжнародного кримінального суду дослідники розглядають у широкому сенсі і поділяють на 4 ступені.

Перший ступінь складається з так званих "хороших практик" і заходів щодо забезпечення конфіденційності, які використовуються слідчими, адвокатами та іншими особами, які взаємодіють з потерпілими і свідками від імені Міжнародного кримінального суду. Ці заходи спрямовані на обмеження розголошення даних потерпілими та свідками, їх оточенню. Підрозділи захисту свідків Міжнародного кримінального суду співпрацюють зі своїми колегами з обвинувачення та командами захисту з метою визначення відповідних слідчих методів і стратегій.

Другий ступінь складається з загально правових або судових процесуальних заходів. Як і в національних правових системах, потерпілі та свідки у Міжнародному кримінальному суді можуть використати судові або процесуальні заходи, щоб залишитися анонімним під час свідчення. Судові заходи, описані у Статутах та Правилах процедури доказування застосовуються за рішенням суддів на основі їх суб'єктивної оцінки ситуації. Вони можуть включати в себе:

- надання особі псевдоніму;
- спотворення голосу та обличчя особи;
- зміна імені та видалення іншої ідентифікуючої інформації з публічних записів;

- закриті/приватні засідання (тобто відсутність можливості спостерігати за судовим процесом не залученими до судового процесу особами та відео трансляції із залу суду в реальному часі);
- нерозголошення особистих даних;
- відео свідчення (з невстановленого місця).

Третій ступінь складається з локальних заходів захисту та реагування, включаючи заходи реагування на надзвичайні ситуації, що здійснюються підрозділами із захисту свідків і/або партнерів на місцях. Як випливає з назви, такі заходи вживаються в області, де відбуваються розслідування і де живуть свідки, і складаються із заходів, які є достатніми, щоб стримувати і контролювати ступінь загрози на місцевому рівні. Четвертий і останній ступінь захисту (в останній інстанції) в Міжнародному кримінальному суді і трибуналі складається із заходів, прийнятих в рамках програми постійного захисту Міжнародного кримінального суду і трибуналу. Заходи відповідно до програми захисту, реалізуються підрозділами захисту свідків під керівництвом реєстраторів і призначені для тих жертв і свідків, які вважаються в небезпеці через неминучу серйозну шкоду або смерть в результаті їх участі в Міжнародному кримінальному суді і трибуналі, і для кого немає іншої достатньої міри для усунення ризику. Заходи, що вживаються відповідно до програми захисту є конфіденційними і часто включають переміщення. У багатьох випадках поєднання ефективної практики, конфіденційності і, при необхідності, судових заходів, буде достатньо, щоб забезпечити адекватний рівень захисту потерпілих і свідків в Міжнародному кримінальному суді і трибуналі. Проте, в більш складних випадках, додаткові оперативні заходи, такі як переміщення можуть бути єдиним можливим варіантом забезпечення безпеки потерпілого або свідка. Тому не судові заходи захисту залишаються невід'ємною частиною здатності Міжнародного кримінального суду у вирішенні питань безпеки свідків та залякування і можуть в кінцевому рахунку визначити успіх чи невдачу таких операцій. Саме тому підтримка та співпраця з країнами і

їхніми національними підрозділами захисту свідків залишається ключовим елементом успіху Міжнародного кримінального суду осіб [133; 10; 64].

Так як Міжнародний кримінальний суд не може покладатися на принцип взаємності у прагненні до співпраці з боку держав щодо переселення свідків, то він сильно залежить від правової і політичної волі держав до співпраці. Міжнародний кримінальний суд і трибунал засновано відповідно до резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй та/або міжнародних договорів, і тому існує ступінь політичного, правового та/або морального зобов'язання з боку держав співпрацювати з Міжнародним кримінальним судом. Крім того, статuti Міжнародного кримінального суду містять те, що багато хто визнав би, загальновизнаними нормами і цінностями. Проте, співробітництво, здебільшого, в кінцевому рахунку, ґрунтується на готовності держави до співпраці з Міжнародним кримінальним судом і угоди про переміщення обговорюються у двосторонньому порядку з державами на добровільних засадах. Національним підрозділам захисту свідків часто в процесі надають консультації, а також їх слово часто відіграє важливе значення в процесі практичного і технічного опрацювання таких запитів.

Запити на співпрацю в питаннях переміщення свідків зазвичай ініціюються на основі типової угоди щодо переміщення свідків запропонованої Міжнародним кримінальним судом. Ця угода визначає сферу послуг і процес налагодження співпраці та описує функції і обов'язки кожної сторони. Така угода, після доопрацювання, являє собою "декларацію про наміри" державою розглянути на індивідуальній основі, запити Міжнародного кримінального суду щодо переселення свідків. Рішення прийняти або відхилити такий запит залежить від держави. Тому угода це тільки "прив'язка" в тому сенсі, що держава підтверджує свою готовність приймати і розглядати такі запити на індивідуальній основі осіб [133; 10; 64].

Однією з найбільших проблем, що стоять перед підрозділами захисту свідків в Міжнародному кримінальному суді залишається той факт, що підрозділи захисту свідків зобов'язані працювати і забезпечувати захист свідків у мінливих, а іноді агресивних середовищах, де вони не мають доступу до таких ресурсів, як національні підрозділи захисту свідків, а також труднощі з якими стикається Міжнародний кримінальний суд в укладенні з державами угод щодо переміщення свідків. Ці проблеми посилюються довготривалими строками з боку держав для прийняття рішення щодо запиту на переміщення свідків, іноді навіть в тих державах, які вже підписали типову угоду. Це вимагає від підрозділів захисту свідків в Міжнародному кримінальному суді і трибуналах знаходити проміжні рішення для захисту з метою забезпечення безпеки цих потерпілих і свідків з групи високого ризику.

Проте, як видається, все більш широке визнання серед багатьох країн набуває необхідність вирішення цієї прогалини в міжнародній системі кримінального правосуддя, і є всі ознаки того, що держави розглядають подальші шляхи підтримки і фінансування роботи програми захисту свідків Міжнародного кримінального суду та трибуналів. Тому дуже позитивною подією, є те що підрозділи із захисту свідків Міжнародного кримінального суду та трибуналів були схвалені і прийняті в якості надійних партнерів у співпраці з їх національними аналогами в міжнародному співтоваристві щодо захисту свідків. Той факт, що підрозділи із захисту свідків Міжнародного кримінального суду та трибуналів працюють відповідно до тих же стандартів та рекомендацій, як і їх національні колеги, значно полегшує міжнародне співробітництво та діалог осіб [133; 10; 64].

Загалом, свідок або потерпілий, який брав участь у засіданні Міжнародного кримінального суду та трибуналів має право на захист до тих пір, поки існує небезпека в результаті такої участі. Проте, більшість процесів Міжнародного кримінального суду та трибуналів є тимчасовими. Забігаючи наперед, важливо відмітити, що в Міжнародного кримінального

суду та трибуналів були довгострокові стратегії захисту потерпілих і свідків, які брали участь в їх роботі і що вони включені в стратегії виходу та залишкових процесів Міжнародного кримінального суду та трибуналів. Співпраця з країнами, відповідними міжнародними організаціями та/або іншими суб'єктами, які мають досвід і ресурси для надання допомоги в розробці відповідних національних програм або механізмів по захисту свідків, тому стає все більш важливим, оскільки Міжнародний кримінальний суд та трибунали поступово згортає свої процеси в країнах де були скоєні злочини.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (UNTOC) визнає потребу здійснювати заходи захисту свідків у тяжких злочинах та злочинах, де задіяна організована злочинність, а також задачі, покладені на держави, по захисту таких свідків. У статті 24 UNTOC зазначено, що:

Кожна країна-учасник здійснює, у межах своїх можливостей, відповідні заходи, направлені на забезпечення ефективної безпеки від можливої помсти чи залякування по відношенню до приймаючих участь в кримінальному провадженні свідків, які свідчать у зв'язку зі злочинами, які охоплює дана Конвенція, та, в разі необхідності, щодо їхніх родичів та близьких до них осіб.

У статті 24 зазначено види заходів, які можуть здійснюватись для захисту свідків, та можуть включати, зокрема, без шкоди для прав обвинуваченого, у тому числі права на належний розгляд справи:

а) установа процедури для фізичного захисту таких осіб, наприклад – у той мірі наскільки це необхідно та практично можливо, - переміщення їх в інше місце та дозвіл, де є необхідність, не розголошувати інформацію стосовно особистості та місцезнаходження таких осіб;

б) прийняття правил доказування, які дозволяють давати свідчення таким способом, який забезпечить безпеку свідка, наприклад, дозвіл

свідчити за допомогою засобів зв'язку, таких як відео зв'язок та інші відповідні засоби.

У деяких випадках може бути складно захистити свідка в рамках національної юрисдикції, не дивлячись на доступність захисних засобів. У таких випадках тимчасове або постійне переміщення до інших юрисдикцій може забезпечити вирішення даної проблеми, оскільки приймаюча сторона матиме можливість забезпечити відповідні заходи безпеки. Співробітництво між країнами у сфері переміщення свідків, а також інших форм допомоги набуває дедалі важливішого значення. Конвенція ООН щодо протидії Транснаціональній організованій злочинності (UNTOC) підтримує міжнародну співпрацю з цього питання, включаючи укладення угод щодо переселення свідків.

EULEX в Косово є першою Виконавчою Місією, запущеною ЄС. Виконавчий мандат Місії уповноважує слідчих і прокурорів EULEX проводити розслідування військових злочинів, організованої злочинності, тероризму та фінансових злочинів.

У будь-якій постконфліктній країні погрози і залякування свідків, втручання в роботу судочинства, жертви від дій правоохоронних органів є звичайною практикою. З метою протидії таким випадкам, EULEX санкціонував створення повномасштабної Програми Захисту Свідків в складі Місії. Ця програма в даний час є повністю функціональною і Департамент Захисту Свідків працює у відповідності до передового досвіду у цій галузі та законодавства про захист свідків у Косово.

Департамент працює за власним бюджетом і з окремою адміністрацією, яка проте є відповідальною перед Місією та відповідними інституціями ЄС в Брюсселі.

Завдяки невеликому розміру Косово і адміністративному поділу всередині країни, важко надійно змінити місце проживання клієнта в рамках Програми всередині країни. Тому коли здійснюється оцінка надійності програми, і якщо клієнти допускаються до участі в ній, їм

забезпечується безпека 24/7 в безпечних місцях, розташованих по всій території Косово до моменту їх переселення з країни. Це, як наслідок, потребує багато живої сили, до 15 офіцерів на день, задля забезпечення безпеки на місці і до 15 для безпеки в русі. Департамент в рамках своєї компетенції повинен повністю покривати ці витрати.

Співробітники Департаменту, як офіцери поліції, так і цивільні особи основному, прикомандировані від держав-членів ЄС і третіх країн, однак, через труднощі в наборі, Департамент іноді вдається до скорочення персоналу у певних областях. Більшість співробітників, які приходять працювати в Департамент, не мають ніякого досвіду в сфері захисту свідків. Для вирішення цієї проблеми, була розроблена програма навчання, розрахована на сім тижнів. Вона охоплює всі аспекти захисту свідків починаючи від оформлення всіх необхідних документів, психологічного супроводу, особистої охорони, закінчуючи уникання спостереження та багато іншого.

Одними з основних труднощів, що стоять перед Департаментом, є питання про переселення. Як зазначалось вище, неможливо утримувати клієнтів всередині країни. Держави-члени виявляли значне небажання приймати свідків з програми захисту свідків Місії EULEX, перш за все, через тривалість Місії EULEX. Окрім того, будучи Місією, EULEX не мала ніякого правового статусу і не могла запропонувати обопільності. Це питання було вирішено укладенням Технічної Угоди з Урядом Косово, в якій Уряд уповноважив програму захисту свідків Місії EULEX здійснювати свою діяльність від їхнього імені.

Загалом питання удосконалення системи заходів безпеки в нашій країні вже перестали бути суто "внутрішньою" проблемою, а набувають ваги і в питаннях міжнародних зносин нашої країни. І якщо проблематика приведення вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів, які сформульовані у виді правових позицій ЄСПЛ вже тривалий час цілком звична діяльність для науковців, законодавців, практиків, то виконання

вимог ЄС для набуття членства у цій організації, є відносно новим. До прикладу, Європейська комісія підготувала Звіт щодо України за 2023 рік, у якому зазначено, «що стосується захисту свідків, система недостатньо розвинена і фрагментована між кількома установами. Рівень підготовки й технічного оснащення низький. НПУ, яка є найбільш передовою інституцією у цій сфері, не готова забезпечити програму захисту свідків або переселення свідків через відсутність відповідного законодавства та ресурсів. Що стосується виконавчих аспектів, наприкінці 2019 року підрозділ із питань захисту свідків НПУ було розформовано, і всі підготовлені працівники звільнилися. У березні 2022 року НПУ вирішила його відновити. У серпні 2022 року сім операторів почали реорганізацію підрозділу. *Відсутність ефективної системи захисту свідків не сприяє боротьбі з організованою злочинністю.* Україна повинна прискорити ухвалення та впровадження нового закону про захист свідків, який відповідатиме міжнародним стандартам та найкращим практикам [128].

Висновки до Розділу 1

Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в кримінальному провадженні можливо розглядати в широкому контексті, який охоплює усю сукупність як правових так інших заходів (їх сукупність можливо назвати заходами забезпечення безпеки) і вузькому - як виключно правові заходи. Застосування заходів безпеки чинить прямий і безпосередній вплив на вирішення низки питань доказування у кримінальних провадженнях, які недостатньою мірою досліджені у вітчизняній науці кримінального процесуального права.

Національне кримінальне процесуальне законодавство щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, розвивається протягом відносно нетривалого періоду (понад 30 років), однак вже напрацьований чималий досвід застосовування заходів безпеки,

мають місце як позитивні моменти, так і навпаки. Наступним етапом розвитку законодавства у цьому напрямку має стати адаптація національного законодавства і правової системи ЄС і на даний момент Європейська комісія констатує значне відставання нашої країни у цій сфері.

Наразі система законодавства у сфері забезпечення безпеки свідків, потерпілих та інших учасників кримінально-процесуальної діяльності в зарубіжних країнах продовжує розвиватися та вдосконалюватися шляхом вжиття нових законодавчих заходів у цій сфері та обміну позитивним досвідом. Зокрема, застосування заходів безпеки учасників кримінального судочинства в окремих державах покладено на єдиний централізований орган і такий досвід слід використати і у нашій країні.

З метою надання допомоги особам, що захищаються, в психологічній та соціальної адаптації після завершення судового процесу в європейських країнах створені спеціальні громадські організації. До участі у програмі захисту учасників кримінального судочинства до зарубіжних залучаються фахівці, які мають необхідний досвід, спеціальну підготовку та психологічні знання для роботи зі свідками та потерпілими, оскільки вони перебувають у стані емоційного стресу, потребують співчуття та співпереживання з боку посадових осіб, які реалізують спеціальні заходи безпеки;

Зарубіжний підхід до забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства полягає в тому, що захист свідків не повинен "сприйматися як нагорода свідку за співпрацю з правоохоронними органами. Натомість вона повинна розглядатися як унікальний засіб захисту життя свідка та надання підтримки системі кримінального правосуддя";

Законодавство зарубіжних країн у сфері забезпечення безпеки учасників кримінального процесу діє вже тривалий період, а механізм надання допомоги особам, що захищаються, є достатньо законодавчо розробленим, тому законодавчий та практичний досвід у цій галузі слід вивчати та використовувати при розробці українського законодавства.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ

2.1. Загальні положення застосування заходів безпеки у досудовому розслідуванні

Вважаємо, що розгляд проблематики застосування заходів забезпечення безпеки у досудовому розслідуванні слід розпочати з визначення особливостей процесуального статусу суб'єктів, уповноважених на застосування таких заходів, передбачених КПК України [89] і Законом України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" [90].

Органи та їх посадові особи, які забезпечують заходи безпеки, з огляду на положення Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" прийнято поділяти на дві основні групи:

- 1) органи, які приймають рішення про застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження;
- 2) органи, які здійснюють заходи безпеки учасників кримінального провадження.

Заслуговує також на увагу запропонована вченими класифікація осіб, які здійснюють кримінальну процесуальну функцію захисту від протиправних посягань та потребують забезпечення безпеки у зв'язку з їх сприянням кримінальному судочинству. Залежно від ступеня зацікавленості у кримінальній справі науковці поділяє цих осіб на три групи: 1) особи, які мають особистий кримінально-правовий або цивільно-правовий інтерес у кримінальному провадженні (підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправданий, особа, стосовно якої прийнято рішення щодо припинення кримінального переслідування, цивільний

відповідач); 2) особи, які захищають або представляють інтереси інших осіб (захисник, представник цивільного відповідача, законні представники неповнолітніх підозрюваних та обвинувачених); 3) особи, за участю яких можливе здійснення впливу на учасників кримінального судочинства з боку захисту (близькі родичі, родичі та близькі особи) [93, с.11].

До органів, які приймають рішення про застосування заходів безпеки, відповідно до ст. 3 Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві", віднесено слідчого, дізнавача, прокурора, суд, орган (підрозділ), що здійснює оперативно-розшукову діяльність [141].

Відповідно до п. 3 ч. 6 ст. 206 КПК України, до таких органів також слід відносити і слідчого суддю [89]. Однак повноваження слідчого судді щодо ухвалення таких рішень, розгляду скарг учасників кримінального провадження щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, мають певну специфіку. До речі, у судовій практиці неодноразово виникало питання розмежування понять процесуальні рішення та процесуальні дії. Про це, зокрема, свідчить аналіз тексту ст. 307 КПК, в якій поняття "рішення" та "дії" використовуються як самостійні терміни. Відповідно до КПК "рішення" і "дія" мають самостійне значення. Рішення приймається, а дія здійснюється; дія має початок і закінчення, а рішення є одномоментним актом; до процесуальної дії може бути залучено багато учасників, а процесуальне рішення приймається лише уповноваженою особою; дії фіксуються в протоколі, а рішення оформлюється постановою. Таким чином, положення КПК не дають жодних підстав вважати процесуальне рішення одним з різновидів процесуальної дії. Враховуючи різну правову природу "рішень" і "дій", ч. 2 ст. 307 КПК визначає різні повноваження слідчого судді у випадку їх оскарження. При оскарженні дії або нездійснення дії слідчий суддя має повноваження зобов'язати припинити дію або здійснити дію, однак не має повноважень скасувати дію, що вже відбулася. У той же час по відношенню

до оскаржених рішень слідчий суддя має повноваження лише скасувати таке рішення, але не має повноважень зобов'язати прийняти рішення. Тим більше слідчий суддя не має повноважень визначати, яке саме рішення має прийняти слідчий або прокурор у конкретному випадку, оскільки таким чином суддя втрутиться в сферу повноважень цих осіб і фактично бере участь у діяльності сторони обвинувачення всупереч своїй ролі в провадженні (ч. 3 ст. 22 КПК України) [137].

Під час судового засідання особа має право заявити про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі. У такому випадку слідчий суддя зобов'язаний зафіксувати таку заяву або прийняти від особи письмову заяву. Після цього забезпечити невідкладне проведення судово-медичного обстеження особи на предмети виявлення тілесних ушкоджень, що можуть вказувати на застосування насильства, доручити відповідному органу досудового розслідування провести дослідження (збирання та перевірку) фактів, викладених у заяві особи, шляхом проведення слідчих (розшукових), а також негласних слідчих (розшукових) дій, за необхідності вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки особи (для прикладу особисту охорону, охорону житла і майна); видача спеціальних засобів сповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; забезпечення конфіденційності відомостей про особу інші заходи залежно від виду та ступеня загрози особі [60, с. 71-72].

До органів, які здійснюють заходи безпеки відповідно до ст. 3 Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві", віднесено: органи служби безпеки, Державного бюро розслідувань, органи внутрішніх справ, органи Національної поліції або Національне антикорупційне бюро України, у складі структур яких з цією метою створюються спеціальні підрозділи. Безпеку осіб, яких беруть під захист, якщо кримінальні провадження знаходяться у провадженні Бюро

економічної безпеки України або суду, забезпечує за їх рішенням відповідно орган служби безпеки, Державного бюро розслідувань, орган внутрішніх справ, орган Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України або орган чи установа виконання покарань, слідчий ізолятор. Безпеку особи, взятої під захист, якщо її тримають в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, забезпечує відповідний підрозділ такої установи чи слідчого ізолятора незалежно від того, у провадженні якого органу знаходиться кримінальне провадження [141; 90].

Окремі заходи безпеки учасників кримінального провадження, в першу чергу саме процесуального характеру (наприклад, забезпечення конфіденційності даних про особу, закритий судовий розгляд, проведення слідчих дій за допомогою відеоконференції тощо), можуть безпосередньо здійснюватися слідчим, прокурором або судом [121, с. 87-92]. Якщо проаналізувати положення ст.ст.36-41 КПК України, якими визначається правовий статус органів та посадових осіб, які здійснюють досудове провадження, неважко помітити відсутність окремо визначеного права (повноваження) таких посадових осіб приймати рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Звичайно ж, можна стверджувати, що такі повноваження вже передбачені Законом України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" і поставити питання – навіщо здійснювати дублювання правових норм?

Вважаємо, що унормування кримінальної процесуальної діяльності, а саме такої найважливішої складової цієї діяльності, як прийняття процесуальних рішень, має відбуватися виключно шляхом закріплення необхідних правових норм саме в тексті КПК України, але аж ніяк не інших нормативних актів. Це важливий момент і річ не лише у питанні досконалості юридичної техніки правотворчості, це важливий засіб досягнення несуперечливості, послідовності у закріпленні кримінальних процесуальних норм. Така ситуація з нормативним регулюванням, яка

склалася в наш час, закономірно може породжувати складнощі і труднощі із визначенням процесуального виду ухвалюваного рішення, що в умовах змагального кримінального процесу створює можливості для сторони захисту чи іншого учасника кримінального провадження порушувати низку формальних за своєю суттю питань, подання скарг, клопотань тощо і тим самим не лише марнувати час працівників органів охорони правопорядку, але й чинити психологічний вплив на особу, яка потребує захисту, створювати уявлення про ненадійність, сумнівність обраних для захисту такої особи заходів. Тому вважаємо, що слід доповнити відповідні статті КПК України, якими визначено повноваження суду, слідчого судді, прокурора, слідчого, дізнавача окремим пунктом, в якому передбачити повноваження застосовувати заходи безпеки.

Однак залишається питання, хто саме уповноважений приймати рішення у разі виникнення загрози безпеці дізнавача, слідчого, прокурора, слідчого судді та суду, хоч зазначені питання частково врегламентовані Законом України "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів" [140], залишається чимало прогалин та суперечностей. На нашу думку, в досудовому розслідування такі повноваження має здійснювати прокурор, який здійснює процесуальне керівництво певним кримінальним провадженням. У разі, якщо ж загроза існує для прокурора, який здійснює процесуальне керівництво, таке рішення має приймати керівник органу прокуратури. Можна вважати гіпотетичною, але все ж можливою ситуацію, в якій небезпека виникає для керівника органу прокуратури, в такому разі вважаємо оптимальним шляхом прийняття рішення про застосування заходів забезпечення безпеки щодо такої особи керівником вищестоячого органу прокуратури або його заступником.

У випадках виникнення небезпеки для слідчого судді, видається необхідним закріпити правило, згідно з яким рішення про застосування заходів забезпечення безпеки має приймати керівник окружної

прокуратури, якщо ж йдеться про слідчих судів апеляційних судів – керівником регіональної прокуратури або його заступником. Аналогічні правила слід застосовувати і у випадках виникнення небезпеки для складу суду першої, апеляційної чи касаційної інстанції. При цьому, одночасно з ухваленням рішення про застосування заходів безпеки прокурор визначає уповноважений орган на здійснення таких заходів. Наведені вище пропозиції дозволять мати наготові алгоритм дій, що вкрай важливо з огляду на терміновість, невідкладність потреби вжиття заходів забезпечення безпеки. У свою чергу, регламентація таких повноважень і процедур саме в КПК України сама по собі є гарантією оперативності ухвалення рішень та унеможливить випадки зволікання, які неприпустимі.

Дослідники передбачених Законом України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" [141] та КПК заходів забезпечення безпеки, приділили чимало уваги вивченню проблематики приводів, підстав та умов застосування досліджуваних заходів. Насамперед слід визначитися - що саме має слугувати приводом початку процедури застосування заходів забезпечення безпеки.

Відповідно ч. 2 ст. 20 Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" [141] приводом для вжиття заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів може бути:

- а) заява учасника кримінального судочинства, члена його сім'ї або близького родича;
- б) звернення керівника відповідного державного органу;
- в) отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну зазначених осіб;
- г) отримання прохання Міжнародного кримінального суду про вжиття заходів забезпечення безпеки [141].

На думку О. О. Гриньків, приводи – це передбачені законом джерела, які підлягають перевірці з метою прийняття правильного, законного і

обґрунтованого рішення [40, с. 10; 41, с. 124-125]. Як привід ми розуміємо об'єктивовану у вигляді матеріального носія інформацію, який має бути передбачений чинним кримінальним процесуальним законодавством. Інформація про небезпеку може міститися у документі (письмовому чи електронному), а так само може бути висловлена усно. Щодо усно повідомленої учасником кримінального провадження інформації про небезпеку (у тому числі погрози, вчинення якихось дій, отримання повідомлень всіх форм та видів тощо) видається оптимальним шлях складання письмових пояснень такої особи і підготовка рапорту з викладенням змісту повідомленої інформації.

Якщо ж інформація міститься у письмовому чи електронному документі, отримання і реєстрація в установленому порядку таких документів є обов'язком посадової особи, яка його отримала. Разом з тим вкрай важливим є вжиття заходів щодо недопущення можливості "витоку інформації", тобто ознайомлення з такими повідомленнями будь-яких інших осіб, у тому числі й працівників органів охорони правопорядку.

З огляду на подальшу необхідність зберігання матеріалів про застосування заходів забезпечення безпеки окремо від матеріалів кримінального провадження нами і пропонується складати саме пояснення і рапорти, але не відображати такі відомості у протоколах слідчих (розшукових) дій для того, щоб у майбутньому не виникало проблемних ситуацій з реалізацією прав учасників кримінального провадження на ознайомлення з матеріалами такого провадження, подання відповідних документів як доказів у судовому засіданні. Інакше, можлива ситуація, що певні відомості, які стосуються заходів безпеки, містяться в документах, які мають слугувати доказами в судовому засіданні, але одночасно їх і не можна розголошувати. Саме цим зумовлюється потреба вести умовно відокремлене, своєрідне "провадження" про застосування заходів забезпечення безпеки, яке містить інформацію, яка не підлягає розголошенню будь-яким чином і виключається можливість доступу до

таких відомостей осіб, безпосередньо не причетних до застосування заходів безпеки у кримінальному провадженні. Від того, наскільки швидко будуть проведені процесуальні дії, багато в чому залежатиме повнота розслідування, що в свою чергу сприятиме захисту законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві [240, с. 4].

Завдання з'ясувати, на кого має бути покладений тягар доказування наявності підстав застосування заходів забезпечення безпеки учасника кримінального провадження у разі подачі відповідної заяви. Вирішуючи цю проблему, буде правильним визначитися із сутністю такої категорії, як "тягар доказування".

Відповідний термін походить з давньоримської *onus probandi*, що означає обов'язок формувати докази, іншими словами обов'язок однієї сторони спору обґрунтувати власні умовиводи підтверджуючими аргументами. Сучасній науці кримінального процесуального права притаманна різноплановість думок щодо дефініції "тягар доказування". Одні вчені наголошують, що це правове явище, яке означає об'єктивну необхідність, обумовлену інтересами учасників судочинства обґрунтовувати доводи, що наводяться сторонами при позитивних твердженнях, надання доказів для їх підтвердження та визнання юридично значимих доказів доведеними [21, с. 151]. Інші розуміють це як діяльність особи, спрямовану на доведення до інших аргументації своєї позиції, для чого вона надає докази, бере участь у їх дослідженні та доводить їх переконливість, а в тому випадку, коли довести свою позицію особі не вдається, настають несприятливі наслідки - суд не погоджується з наведеними доводами й ухвалює інше рішення [83, с. 289]. Існує також думка, що під "тягарем доказування" слід розуміти об'єктивно існуючу процесуальну ситуацію, яка примушує зацікавлених учасників кримінального провадження обґрунтувати власну позицію з конкретного питання, що виникає під час досудового розслідування або судового

провадження, з метою ініціації його розгляду та досягнення юридично значущого результату [172, с. 165].

Вирішення поставленої проблеми можна знайти в ч. 2 ст. 22 Закону, в якій чітко окреслено, що орган, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, одержавши заяву або повідомлення про загрозу безпеці особи, зазначеної у статті 2 цього Закону, зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше трьох діб, а у невідкладних випадках - негайно прийняти рішення про застосування або про відмову в застосуванні заходів безпеки. Таким чином, закон недвозначно говорить про те, що особі, яка має право на забезпечення безпеки в кримінальному провадженні, достатньо лише ініціювати розгляд відповідного питання, після чого у компетентних органів виникає "обов'язок" відреагувати на подану заяву шляхом її перевірки. При цьому в нормі визначений й інструментарій, яким вони можуть користуватися. Відповідно до п. "а" ч. 1 ст. 6 Закону орган, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, одержавши заяву або повідомлення про загрозу безпеці особи мають право витребувати необхідні матеріали та одержувати пояснення без провадження слідчих дій за заявами і повідомленнями про загрозу безпеці осіб, щодо яких приймається рішення про застосування заходів безпеки. У зв'язку з цим видається правильною позиція тих слідчих суддів, які у разі відмови слідчих, прокурорів застосувати заходи безпеки до особи та за відсутності з їх боку відповідних доказів, що підтверджують підстави застосування, зобов'язують у рамках судового контролю здійснити необхідні перевірочні дії та прийняти відповідне рішення.

Закон України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" визначає, що підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки осіб, є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу і майну (ст. 20). Таким чином законодавець сформулював правило, згідно з яким підставою застосування

досліджуваних заходів є дані про реальну загрозу. Одразу ж слід диференціювати дві ситуації, які можуть мати місце у зв'язку з такою загрозою (небезпекою): а) дії, небезпечні для життя, здоров'я, майна вже вчинені; б) існує реальна загроза вчинення таких дій.

Щодо першої ситуації, в якій вже наявні дані про вчинення дій, що становлять загрозу, то мова йде ні про що інше як вчинення кримінального правопорушення, оскільки посягання на життя та здоров'я особи є однозначно кримінально караними. З посяганнями на житло і майно особи ситуація дещо складніша, оскільки кримінальна караність дій залежить від розмірів та характеру завданої шкоди. Таким чином, поряд з "основним" кримінальним провадженням виникає потреба досудового розслідування й іншого кримінального провадження, матеріали яких, на нашу думку, мають бути об'єднані в одне провадження.

У випадках, якщо мають місце лише висловлені погрози, вчинені загрозливі дії (наприклад, надсилання "чорних міток", підкидання трупів тварин чи закривавлених предметів, проникнення до житла, отруєння домашніх тварин, слідкування за особою тощо) постає доволі складне питання оцінки реальності такої загрози. О. І. Габро, Н. С. Карпов зазначають, що окремі форми впливу не містять у собі реальної загрози життю, здоров'ю, житлу й майну особи, але спрямовані на досягнення необхідної і бажаної мети – схилити особу до відмови сприяти правосуддю. До того ж заходи безпеки мають бути застосовані не лише за наявності реальної загрози, а й для попередження виникнення такої загрози. Таким чином, вплив зацікавлених осіб на свідків, потерпілих та інших учасників кримінального судочинства спрямований не лише на заподіяння останнім шкоди у будь-якому виді, а ґрунтується на досягненні головної мети – схилити їх до відмови давати показання або іншим чином сприяти правосуддю, припинити сприяння правосуддю або помститися за вже здійснене сприяння. Тобто вплив може бути вираженим у різних формах: і протиправних, і таких, які не містять у собі протиправності, вплив може

бути виражений як прямо, так і завуальовано, але головним чинником виступає мета, з якою він здійснюється [67, с. 256-260]. Аналізуючи кримінально-процесуальні аспекти забезпечення державного захисту понятих від протиправних посягань у зв'язку з їх участю у розкритті та розслідуванні злочинів,

У юридичній літературі можливо зустріти твердження, що участь понятих у проведенні окремих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів можлива лише за їх згодою і за наявності їхнього добровільного, усвідомленого й активного бажання виконувати свій громадянський обов'язок перед суспільством і державою. Примус щодо цієї категорії учасників кримінального процесу недопустимий. Разом з тим науковець констатує, що виконання громадянами процесуальних обов'язків понятого під час проведення окремих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів нерідко є причиною здійснення представниками кримінального середовища протиправних дій проти їхнього життя, здоров'я та майна, що зумовлює їх відмову від виконання своїх процесуальних обов'язків.

У вітчизняній юридичній літературі приділено значної уваги вивченню питань, як слід розуміти реальність загрози, у судовій практиці сформовані відповідні правові позиції. До прикладу, Пленум Верховного суду України сформулював позицію, згідно з якою реальність загрози встановлюється в кожному окремому випадку виходячи з конкретних обставин з урахуванням як об'єктивного, так і суб'єктивного критеріїв (змісту, часу, способу, інтенсивності погрози, даних, що характеризують особу, яка її висловлює, стосунків останньої з особою, яка бере участь у судочинстві) [143]. У Постанові Пленуму Верховного Суду України від 02.07.2004 № 13 “Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів”, зокрема, зазначено, що потерпілий або його представник за наявності реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну мають право на забезпечення безпеки. Члени сімей та близькі родичі зазначених осіб набувають такого права, якщо

шляхом висловлювання погроз або вчинення інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на потерпілого чи його представника. Підставою для застосування заходів безпеки щодо перелічених осіб є тільки фактичні дані про наявність небезпеки. Підстави для застосування зазначених заходів щодо потерпілого або його представника і щодо членів їхніх сімей та близьких родичів можуть відрізнятись. Зокрема, ці заходи не застосовуються у разі існування реальної загрози честі й гідності потерпілого (його представника), на відміну від членів їхніх сімей та близьких родичів (п.18) [149]. Верховний Суду України звернув увагу судів на необхідність з'ясувати у потерпілого, чи не застосовувались до нього погрози, насильство, підкуп та чи не вчинялись інші протиправні дії підсудним, його родичами, іншими особами з метою примусити відмовитись від давання показань або дати завідомо неправдиві показання. Встановивши такі факти, суд має обговорити питання про направлення матеріалів прокурору для перевірки та про застосування щодо потерпілого заходів безпеки. У такий же спосіб він повинен реагувати у разі встановлення факту примушування потерпілого давати показання (за допомогою вчинення незаконних дій особою, яка провадила дізнання або досудове слідство) (п.20).

В узагальненні практики застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві від 24 листопада 1999 р, Верховний Суд України зазначив, що реальність загрози встановлюється в кожному окремому випадку виходячи з конкретних обставин з урахуванням як об'єктивного, так і суб'єктивного критеріїв (змісту, часу, способу, інтенсивності погрози, даних, що характеризують особу, яка її висловлює, стосунків останньої з особою, яка бере участь у судочинстві). Терміновість заходу безпеки означає негайне виконання постанови суду чи судді. Якщо при перевірці факт загрози не підтвердиться, голова суду (суд) виносить постанову (ухвалу) про відмову в застосуванні заходів безпеки, яка може

бути оскаржена у суді вищого рівня. Така скарга розглядається головою зазначеного суду невідкладно [143].

Б. М. Качмар акцентує увагу, що вказівка законодавцем на факт, що застосування заходів безпеки може мати місце лише у випадку наявності "реальності загрози" благам особи, стимулює до висновку, що ухвалення відповідного рішення можливе лише за умови, якщо на момент його прийняття вже наявні певні конкретні дані про посягання на життя, житло, майно або здоров'я особи. така загроза повинна бути реальною. Відповідно автор робить висновок, що цей факт повинен бути негайно перевірений уповноваженою особою органу влади та прийняти відповідне рішення (про застосування або про відмову у застосування заходів безпеки). Реальність загрози встановлюють у кожному окремому випадку виходячи з конкретних обставин з урахуванням як об'єктивного, так і суб'єктивного критеріїв (дати, часу, змісту, способу, інтенсивності погроз; даних, що характеризують особу, яка їх висловлює; стосунків останньої з особою, яка бере участь у судочинстві тощо). Під час визначення реальності відповідної загрози слід брати до уваги як характер вчиненого злочину, так і характеристику особи (осіб) підозрюваного (обвинуваченого) та її оточення [204, с. 48-49]. Проведене Б. М. Качмарем узагальнення практики застосування заходів безпеки в кримінальному провадженні, показало, що нерідко загроза життю, майну, законним інтересам особи має потенційний (іншими словами - ймовірний) характер. Зокрема, мова йде про розслідування та судовий розгляд кримінального правопорушення, яке вчинене організованою злочинною групою, а учасники якого вже в минулому застосовували фізичне та психічне насильство до осіб. Автор окремо наголошує, що наявність у кримінальному провадженні лише одного свідка, який безпосередньо сприймав подію кримінального правопорушення і може давати показання щоб відтворити факти вчиненого, а так само і ситуацію, якщо один з підозрюваних всупереч позиції інших погодився співпрацювати з органами розслідування для викриття

кримінального правопорушення. Подібні припущення допустимі у випадках, якщо особа, яка вчинила кримінальне правопорушення раніше була притягнута до кримінальної відповідальності за незаконний вплив на учасників кримінального провадження або до неї застосовувалися запобіжні заходи чи інші заходи забезпечення кримінального провадження з тим, щоб не допустити перешкоджання неправомірного впливу на учасників кримінального провадження [69, с.86-87].

Необхідно зауважити, що погляди, згідно з якими небезпека для учасників кримінального провадження виникає насамперед з боку організованих злочинних формувань, доволі поширені в літературі [30; 67; 201; 204]. До прикладу, Р. В. Тарасенко. В. Б. Любчик зазначають, що у сучасних умовах до учинення злочинів відносно осіб, які сприяють органам правопорядку та беруть участь у кримінальних провадженнях, більше причетні організовані злочинні угруповання. Згідно з розподілом ролей учасників злочинних угруповань саме функції, діяльність організатора спрямовані на забезпечення приховування злочинної діяльності угруповання, а також планування, фінансування й організацію вчинення дій спрямованих на протидію правоохоронним та судовим органам, зокрема шляхом тиску на учасників кримінального судочинства, встановлення корупційних зв'язків з посадовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування, ЗМІ. Автори констатують наявність зв'язків і контактів зі злочинними угрупованнями загальнокримінальної спрямованості, організацію та обрання способів подолання опору жертв тощо. Безпосередніми виконавцями злочинів відносно учасників кримінального судочинства є рядові члени угруповань або особи, які виконують окремі замовлення [201, с. 109-110].

Жодним чином не ставлячи такі погляди під сумнів, зауважимо, що значне число випадків звернень учасників кримінального провадження про отримані погрози і т. ін. жодними чином з проявами організованої злочинності не пов'язані (іншими словами – у матеріалах проваджень

відсутні об'єктивні дані про будь-які ознаки саме організованої злочинності). Наприклад, до Миколаївського апеляційного суду надійшла заява обвинуваченого ОСОБА_5 про застосування відносно нього заходів безпеки. Заява обґрунтована тим, що на думку обвинуваченого кримінальне провадження відносно нього сфабриковане органом досудового розслідування та родичами потерпілої ОСОБА_9, яка загинула, крім того, на його адресу від працівників поліції та матері потерпілої ОСОБА_10 надходили погрози позбавлення його життя. Суд встановив, що обвинувачений ОСОБА_5 перебуває у Державній установі "Кропивницький слідчий ізолятор", тобто забезпечення охорони та безпеки осіб, які перебувають на території слідчого ізолятора, в тому числі обвинуваченого ОСОБА_5, відповідно до "Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України" затверджених наказом Міністерства юстиції України №1769/5 від 14.06.2019 р., на даний час покладається на адміністрацію слідчого ізолятору, а відтак підстав для застосування будь-яких інших додаткових заходів безпеки апеляційний суд не вбачає [224]. В іншому кримінальному провадженні потерпіла і представник потерпілої заявили клопотання, про вжиття заходів безпеки, зокрема в обґрунтування клопотання вказали, що на адресу потерпілої постійно приходять погрози зі сторони обвинуваченого. Так, з його мобільного телефону, на телефон ОСОБА_9 постійно приходять смс-повідомлення з погрозами застосування щодо неї фізичного насильства та вбивства. Надали в розпорядження суду "конфіденційне повідомлення", в якому вказали що є підстави вважати про підготовку засудженим злочину проти потерпілої та її дітей [212]. У підсумку суд ухвалив рішення про застосування заходи безпеки на час судового розгляду кримінального провадження до потерпілої та її дітей шляхом їх особистої охорони та охорони їх житла. У наведених вище ситуаціях можливо помітити, що йдеться про протиправну поведінку окремих осіб за відсутності ознак чи проявів організованої злочинності.

Тим не менш, це жодним чином не ставить під сумнів можливість існування небезпеки для особи, навіть якщо загроза виникає через дії хоч би і однієї людини.

Окремої уваги потребують випадки звернення учасників кримінальних проваджень із заявами клопотаннями, скаргами та іншими видами звернень про застосування заходів забезпечення безпеки, у яких суб'єкти зазначають про доволі оригінальні небезпеки, які їм ніби загрожують. Наприклад, особа звернулася до прокурора із заявою про застосування заходів забезпечення безпеки, оскаржувала відмову прокурора застосувати заходи безпеки до слідчого судді, ухвалу слідчого судді оскаржувала в апеляційному порядку і мова йшла про такі обставини. ОСОБА_7 просив зобов'язати керівника Житомирської обласної прокуратури вжити заходів безпеки і заборонити операторам інтернет послуг ПрАТ "Київстар", ТОВ "Воля кабель", ТОВ "Маскнет", групі компаній під торговою маркою "Тріолан" надання телекомунікаційних послуг мешканцям квартир АДРЕСА_1 його будинку, ОСОБА_8, а ГУНП в Харківській області та УСБ України в Харківській області використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, вилучити їх у ОСОБА_9. Крім того, поміж інших вимог, ОСОБА_7 стверджував, що внаслідок дії електромагнітних полів від експлуатації спеціальних технічних засобів родиною ОСОБА_9 його здоров'ю заподіюється шкода [221]. У підсумку особі було відмовлено у застосуванні заходів забезпечення безпеки. Такий випадок не є унікальним чи поодиноким.

Як було зазначено вище, у разі отримання даних про загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну учасника кримінального провадження, постає питання про оцінку небезпеки, яка потенційно існує (або ж відсутня в реальній дійсності). Іншими словами, передусім слід визначитися, чи є загроза за своєю сутністю, за ймовірними наслідками такою, що можливі настання смерті, шкоди здоров'ю особи, пошкодження чи знищення майна чи житла тощо. В одних випадках йдеться про погрози вбивством,

каліцтвом тощо, в інших – про гіпотетичне заподіяння якоїсь шкоди, визначити характер якої одразу ж, негайно, видається можливим далеко не у всіх випадках. Вирішення такого завдання може стати нетривіальною задачею, якщо суб'єктом кримінального судочинства є особа, схильна до самонавіювання, фантазування, яка мало обізнана з реаліями суспільного життя, має дуже специфічні чи хибні уявлення про діяльність органів охорони правопорядку, схильна до різних видів нераціональної поведінки тощо. Жодною мірою автор роботи не ставить за мету будь-яким чином негативно характеризувати таких осіб, але аналіз опублікованої судової практики дозволяє зробити висновок, що далеко не у всіх випадках небезпека, про яку непокоїться особа, взагалі існує чи взагалі може існувати в реальній дійсності.

Якщо ж уповноважена особа в результаті вивчення отриманих даних про можливу загрозу учаснику кримінального провадження робить висновок, що мова йде про можливу небезпеку, наступним кроком має стати оцінка реальності такої небезпеки. На нашу думку, небезпека вважається реальною у всіх випадках, якщо в силу дії причинно-наслідкового зв'язку негативні наслідки неминуче настануть, і лише стороннє втручання дасть можливість запобігти настанню згаданих наслідків.

Однак наведена ситуація є своєрідною "крайністю", можна говорити в таких випадках про максимальний рівень небезпеки. Зауважимо, що такі ситуації доволі рідкісні (наприклад, отримання даних про готування до вбивства, пошук майбутніх співучасників для нападу на потерпілого, підготовку підпалу, застосування вибухових речовин і пристроїв тощо). У більшості випадків, у яких вирішується питання застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження йдеться про висловлення погроз у різноманітних формах, про що вже йшла мова вище.

Наступна ознака підвищеного ризику зумовлюється характером і тяжкістю розслідуваного кримінального правопорушення. Якщо йдеться

про кримінальні правопорушення, вчинені членами організованих злочинних угруповань, можлива (ймовірна) причетність до вчинюваних дій представників терористичних груп чи організацій, спеціальних служб іноземних держав – наявність таких даних саме по собі однозначно свідчить про високий ризик протиправного впливу на учасника кримінального провадження, у тому числі про ймовірну загрозу його життю, здоров'ю чи майну.

При оцінці досліджуваного ризику слід брати до уваги соціальні, кримінологічні та інші характеристики підозрюваного та обвинуваченого, в окремих випадках його близьких родичів чи членів сім'ї. Насамперед варто дослідити дані про попередні судимості такої особи (осіб), якщо у минулому були випадки його засудження. В Україні на конституційному рівні закріплено засаду презумпції невинуватості і в разі відсутності обвинувального вироку суду ніхто не може вважатися винуватим у вчиненні злочину. Ми не ставимо під сумнів необхідність дотримання такої засади, але слід розглянути ще й такий момент. Далеко не всі кримінальні провадження завершуються ухваленням вироку, провадження в окремих з них ще продовжується, значна частина проваджень зупинені, є значний масив закритих кримінальних проваджень. І у будь-якому з цих проваджень може міститися інформація про попереднє вчинення підозрюваним (обвинуваченим) дій, які можна характеризувати як спроби впливу на свідків, потерпілих, висловлення погроз, вчинення протиправних дій щодо інших суб'єктів кримінальних проваджень. Зовсім не обов'язково такі дії дістали відображення у раніше ухвалених вироках судів, але можуть міститися в матеріалах відповідних проваджень. У зв'язку з чим виникає наступне питання – можливості їх використання при вирішенні питання про заходів забезпечення безпеки.

Відповідь по поставлене вище питання може бути суто формальною, а саме – якщо відсутній вирок, то особа вважається невинуватою і на цьому поставити крапку. Однак під час вирішення питання про застосування

заходів безпеки до учасника кримінального провадження не вирішується питання про винуватість чи невинуватість підозрюваного (обвинуваченого), не йдеться про обмеження прав такої особи, застосування примусу до неї тощо. Мова йде про отримання даних, які характеризують суспільну небезпеку підозрюваного (обвинуваченого) в аспекті можливого (потенційного) вчинення такою особою певних дій. Тому встановлення зазначених даних можна розглядати не як доказування вини підозрюваного з обов'язковим дотриманням визначених законом правил і процедур, а про специфічну, окрему процедуру, наслідком якої має стати убезпечення життя, здоров'я, майна тощо іншого учасника кримінального провадження.

Тому вважаємо, що одним з ключових моментів оцінки реальності небезпеки учаснику процесу має стати збирання всебічної інформації про підозрюваного (обвинуваченого), в окремих випадках – його оточення, соціальні зв'язки та ін. Така діяльність видається вкрай необхідною ще й огляду на такий момент. Окремі заходи безпеки, наприклад – особиста охорона, переселення в інше місце – вимагають значних витрат як фінансових, так і організаційних, кадрових тощо і не можуть застосовуватися масово у кожному випадку отримання свідком чи потерпілим смс-повідомлень з погрозами, особливо з огляду на обмеженість ресурсів органів охорони правопорядку. З іншого боку, якщо слідчий, дізнавач, прокурор, суд буде мати у своєму розпорядженні дані про раніше вчинені дії (чи ймовірно вчинені) підозрюваним (обвинуваченим) з метою протиправного впливу на учасників кримінального провадження, чи інформацію про його соціальні зв'язки негативного характеру, активне слідування "ідеалам" кримінальної субкультури – такі дані свідчать про існування підвищеного ризику протиправного впливу на інших учасників кримінального провадження.

Окремі характеристики особи, яка звертається із заявою, повідомленням, клопотанням про застосування заходів забезпечення

кримінального провадження, також можуть мати вирішальне значення для оцінки реальності загрози її життю та здоров'ю. Однак необхідно зробити певні застереження наступного характеру. Кримінальне провадження апріорі здійснюється щодо ймовірно вчиненого кримінального правопорушення і встановлення особистісних характеристик потерпілого аж занадто виходить за межі предмету доказування, визначеного ст. 91 КПК України. Закономірним є питання, а навіщо, яка мета дослідження окремих характеристик особи потерпілого. Відповідь на це питання полягає у тому, у нашому суспільстві чимало людей, які через різноманітні причини, дослідження яких виходить далеко за межі предмету дисертації, схильні до надмірного, нереалістичного перебільшення небезпек, хочуть привернути до себе увагу, схильні до фантазування, страждають розладами психіки, вживають психоактивні речовини тощо. Такі особи жодним чином не повинні бути дискриміновані, чи зазнавати обмежень їх прав, але наведені вище особливості обов'язково слід враховувати при оцінці існуючих в кримінальному провадженні ризиків.

У зв'язку з наведеним вище, постає ще одне важливе питання: отримана інформація про наявність у потерпілого психічного розладу, екстравагантний спосіб життя і т. ін. прямо не стосується обставин розслідуваного кримінального правопорушення, більше того, поширення такої інформації прямо суперечить завданням кримінального судочинства і аж ніяк не відповідає засадам поваги до гідності людини, поваги до приватного життя тощо. Тому і вважаємо, що зібрані матеріали в процесі застосування заходів безпеки кримінального провадження повинні зберігатися окремо від матеріалів кримінального провадження, доступ до них повинен бути максимально обмеженим.

Посадова особа, яка отримала дані про загрозу життю, здоров'ю, майну, житлу учасника кримінального провадження, його близьким, одночасно з вирішенням питання про реальність такої загрози, має спрогнозувати можливий вплив зазначених загроз на поведінку

відповідного учасника кримінального провадження. Стереотипний, шаблонний підхід у вирішенні таких питань навряд чи доречний і припустимий. В одних випадках, навіть за наявності загрози життю свідок може давати правдиві показання, в інших випадках, через вигадану небезпеку свідок чи потерпілий ймовірно будуть ухилятися від виконання своїх процесуальних обов'язків, можуть змінити місце проживання, залишити територію країни, уникати будь-яких контактів з правоохоронними органами, вчиняти інші дії, якими утруднять реалізацію завдань кримінального судочинства. Тому важливо оцінити, який саме вплив на учасника кримінального провадження вчинено, які враження, життєві установки, плани майбутньої поведінки такої особи і врахувати ці та інші обставини при вирішенні питання про потребу застосування заходів забезпечення безпеки.

Таким чином, зазначене питання слід розглянути і під таким кутом зору: з одного боку, посадова особа дійшла висновку, що реальна загроза відсутня, з іншого боку - учасник кримінального провадження зробив свої власні висновки, що йому загрожує значна небезпека і намагається ухилитися від будь якої участі у провадженні (вчинити якісь інші дії, наприклад переховуватися). Перед правозастосовним постає завдання, яким чином вплинути на учасника кримінального провадження, щоб той виконував належним чином свої процесуальні обов'язки. Звичайно ж, перша можлива відповідь лежить на поверхні – попередження такого суб'єкта про юридичну відповідальність (наприклад, за відмову давати показання), можливе застосування приводу і т. ін. Такий варіант розвитку подій можна назвати "примусовим". Однак немає жодної гарантії, що свідок даватиме правдиві показання, потерпілий не сховається за кордоном тощо. Тому пропонуємо розглянути й інший шлях вирішення цієї проблеми.

Видається доцільним розглянути можливість дозволити як виняток тимчасове застосування окремих заходів забезпечення безпеки у ситуаціях відсутності реальної небезпеки, саме з метою переконання учасника

кримінального провадження у підтримці з боку органів охорони правопорядку, створення уявлення про відсутність загрози, іншими словами – з метою моральної і психологічної підтримки особи задля забезпечення її співпраці з органами досудового розслідування та суду.

2.2 Специфіка провадження слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій із застосуванням заходів безпеки

Захист життя, житла, здоров'я та майна визначеної законом категорії осіб, від протиправних посягань, а також створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя, законодавець розглядає як мету застосування комплексу специфічних правових, організаційно-технічних та інших заходів, які дістали назву "заходів забезпечення безпеки" (ч. 1 ст.1 Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві") [141].

У науковій літературі доволі детально розглянуті організаційні, технічні, кадрові та інші аспекти застосування заходів забезпечення кримінального провадження [40; 55; 59; 63; 68; 69], і в більшості випадків робиться акцент на розширення можливостей збирання доказів саме завдяки застосуванню досліджуваних заходів. У той самий час питання гарантій прав осіб, особливо сторони захисту вивчені недостатньо і чимало питань залишаються відкритими. На нашу думку, особливої уваги потребують саме процесуальні питання особливостей доказування із застосуванням таких заходів. Тому вважаємо за доцільне детально і послідовно розглянути особливості провадження слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження та вчинення інших процесуальних дій.

Одним з найважливіших чинників забезпечення дієвості та ефективності передбачених законодавством заходів безпеки є збереження в

таємниці відомостей про осіб, до яких зазначені заходи застосовані [21, с. 606-609]. У зв'язку з цим КПК України [89] передбачає низку правових положень, спільним завданням яких можна вважати недопущення розкриття відомостей, пов'язаних із застосуванням заходів забезпечення безпеки.

Чинний КПК України містить деталізовану регламентацію провадження окремих слідчих (розшукових) дій з участю осіб, дійсні дані які змінені (приховані, втаємничені). Однак варто відміти окрему непослідовність законодавця у використуваній термінології. Р.В. Тарасенко цілком обґрунтовано зазначає, що КПК України не оперує такими термінами, як "анонімність" або "псевдонім", на відміну від КПК 1960 року, який передбачав механізм нерозголошення відомостей про особу, щодо якої здійснюються заходи безпеки, та, відповідно, заміну справжніх даних такої особи на псевдонім (ст. 52-3); забороняв допитувати свідків, які дають показання під псевдонімом, щодо дійсних даних про їх особу, а також інших осіб щодо цих даних (п. п. 4–5 ч. 1 ст. 69) тощо. Чинний КПК України у ст. 65 у дуже загальних формулюваннях передбачає, що свідки, до яких застосовано заходи безпеки, не можуть бути допитані щодо дійсних даних про їх особу; інші особи, які мають відомості про дійсні дані осіб, до яких застосовано заходи безпеки, не можуть бути допитані щодо цих даних (п. п. 9-10 ч. 2 ст. 65).

На думку Р. В. Тарасенко, таке формулювання законодавця, як "свідок, що є особою, до якої застосовані заходи безпеки", не повною мірою відображає функціональну сторону участі такої особи в процесі. Автор цілком справедливо зауважує, що зі змісту норми КПК України не можна зробити однозначний висновок, про які саме заходи безпеки йдеться. Закономірно виникає питання, чи це заходи, які спрямовані на нерозголошення відомостей про особу, чи можливо вони мають на меті фізичний захист особи та охорону її житла, чи взагалі пов'язані з більш "кардинальними" заходами - переселенням в інше місце проживання

[200, с. 468]. Наведені міркування Р. В. Тарасенка цілком слушні, тим більше, що в середовищі і науковців, і практичних працівників вже тривалий час використовуються терміни "анонімні свідки", "таємні свідки". Більше того, така термінологія вже стала звичною для міжнародно-правових актів, рішень ЄСПЛ тощо. Тому пропонуємо такий підхід – якщо в рамках забезпечення безпеки учасника кримінального провадження, його персональні дані були замінені, перед найменуванням такого суб'єкта додавати слово "анонімний", варіант із використанням терміну "таємний" теж можливий. За інакшого підходу, число назв таких свідків буде лише примножуватися, що аж ніяк не спрєє однотайності думок та породжуватися зайві дискусії та суперечки. Однак річ не лише у суперечках про терміни, є ще один важливий момент – така термінологія з'являється і в процесуальних документах, що в перспективі може стати формальним приводом для непорозумінь, подання скарг, подальшого їх розгляду, що в цілому важко назвати раціональною діяльністю.

Варто розглянути положення п. п. 9, 10 ч. 2 ст. 65 КПК України, якими передбачена заборона допиту як свідків осіб, до яких застосовані заходи безпеки, щодо дійсних даних про них, а так саме і осіб, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, щодо згаданих даних. За своїм змістом такі правові норми видаються цілком обґрунтованими та адекватними правовими засобами забезпечення безпеки. Однак варто згадати, що особа у кримінальному провадженні може бути допитана не лише як свідок, але й як потерпілий, підозрюваний, обвинувачений чи експерт. На нашу думку, заборона отримувати в ході допитів відомості про дійсні дані щодо осіб, до яких застосовані заходи безпеки, повинна поширюватися щодо всіх допитуваних учасників кримінального провадження та всіх різновидів допитів. У зв'язку з цим постає питання про потребу внесення відповідних доповнень до КПК України.

У літературі недостатньо уваги приділено розгляду ситуацій, в яких особа, яка співпрацює зі слідством, стала відомою підозрюваним, обвинуваченим (а можливо була й раніше була відома). І для забезпечення її безпеки необхідним заходом є заміна персональних даних такої особи та видача їй нових документів. У зв'язку з цим виникає питання, під яким іменем така особа має брати участь у кримінальному провадженні – своїм справжнім, яке вже відоме, чи все ж таки доцільне використання псевдоніму. Видається доцільним обрати варіант з використанням псевдоніму і інших заходів конфіденційності, оскільки це дасть можливість у підозрюваних (обвинувачених) простір для сумнівів – це дійсно особа, яка їм відома, чи бере участь ще один учасник тощо.

Однак слід повернутися до питання про процесуальне рішення щодо надання особі анонімності. Власне забезпечення особі анонімності потребує доволі ретельного, послідовного дотримання вимог конспірації у тому розумінні, що справжні персональні дані такої особи, і що не менш важливо, інші дані (номери засобів зв'язку, транспортних засобів, адреси, місце роботи та ін.) жодного разу не повинні з'явитися у кримінальних процесуальних документах. Власне перелік даних, які слід засекретити, втаємничити різниться у кожному кримінальному провадженні, до прикладу неприпустимо вказати, що заявник є сусідом, колегою по роботі і таких моментів може бути безліч.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування - стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження [89]. Таким чином, залишається недостатньо врегламентованою діяльність і процесуальні

рішення дізнавача, слідчого, прокурора при отриманні інформації про вчинене кримінальне правопорушення і наявності одночасної потреби вирішити питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Річ у тім, що згідно ч. 2 ст. 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Офісом Генерального прокурора за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро України, Державним бюро розслідувань, органом Бюро економічної безпеки України. Відповідно до п. 15 Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення - відомості про кримінальні правопорушення, у яких заявником є викривач, а також щодо осіб, стосовно яких вжито заходів забезпечення безпеки, вносяться до Реєстру з дотриманням вимог Законів України "Про запобігання корупції" та "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві". Доступ до них може бути обмежено адміністратором Реєстру на підставі відповідного процесуального рішення [130]. На нашу думку, законодавець лише частково вирішив проблему конфіденційності даних про особу, щодо якої необхідно застосовувати заходи безпеки. Тому нами пропонується додатковий альтернативний варіант можливого законодавчого регулювання цього питання.

Пропонуємо, якщо в ситуації, коли із заяви, повідомлення чи іншої інформації про кримінальне правопорушення, можливо зробити висновок про існування реальної загрози життю, здоров'ю, майну, житлу особи, тобто наявні очевидні підстави для застосування заходів забезпечення безпеки, відповідна посадова особа вчиняє наступний комплекс дій. На основі викладених у заяві, повідомленні даних складає рапорт, у якому відображає усі необхідні дані про вчинене кримінальне правопорушення. У

такому рапорті не можуть бути вказані дійні дані особи, якій загрожує небезпека, і відомості до ЄРДР вносяться на підставі згаданого рапорту, аналогічно як у випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення дізнавачем, слідчим чи прокурором. Одразу ж після внесення відомостей до ЄРДР приймається рішення про застосування необхідних у конкретній ситуації заходів безпеки, а подані особою заява, повідомлення, інші документи зберігаються окремо від матеріалів кримінального провадження. У подальшому кримінальному провадженні особа, яка подала заяву, повідомлення може брати участь вже зі зміненими персональними даними.

Видається, що саме пропонований порядок дозволяє забезпечити більшу конфіденційність відомостей, ніж передбачені чинним законодавством, зокрема ніж існуючі вимоги про можливе обмеження доступу до ЄРДР. Вищий ступінь безпеки досягається тим, що документи зі справжніми персональними даними існуватимуть лише в паперовому вигляді і зберігатимуться відповідно до правил секретного діловодства. Більше того, найкращою гарантією яка запобігає "витоку" даних з будь-якої інформаційної системи – це відсутність відповідних даних у цій системі.

Чинний КПК України потребує уточнення положень про застосування заходів забезпечення безпеки в частині максимального обмеження кола осіб, які причетні в тій чи іншій мірі до застосування та виконання заходів забезпечення безпеки, насамперед слід доповнити відповідні положення щодо створення та діяльності слідчих груп, і так само груп прокурорів, чітким обов'язком відповідно керівника органу досудового розслідування і керівника органу прокуратури визначати персонально посадову особу, яка матиме доступ до інформації про застосування заходів безпеки і ухвалюватиме процесуальні рішення та проводитиме слідчі (розшукові) дії з участю осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки. Крім процесуальних заходів, одночасно застосовуються і заходи конспірації, спеціальні технічні засоби, обладнані приміщення, транспорт тощо.

Якщо проаналізувати передбачену КПК України процедуру проведення допиту особи, до якої застосовані заходи безпеки, то на перший погляд якихось значних "радикальних" процесуальних особливостей по суті не передбачено. Застосування особистої охорони, використання засобів захисту і самооборони, змінені персональні дані особи – усе це прямо не впливає на процесуальну процедуру допиту, не змінює основних її положень. Однак чинний КПК України передбачає проведення такої слідчої дії як одночасний двох і більше осіб, зокрема ч.9 ст. 224 КПК України передбачає, що слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. На початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою. Однак у разі потреби проведення такого одночасного допиту з участю анонімного свідка, виникає необхідність вжиття заходів щодо недопущення ідентифікації такої особи. Відповідно такий допит може проводитися відповідно правил ст. 232 КПК України "Проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування", ч.10 якої передбачає, що особа, якій забезпечується захист, може бути допитана в режимі відеоконференції з такими змінами зовнішності і голосу, за яких її неможливо було б упізнати. Таким чином, КПК України передбачає проведення допиту, пред'явлення для впізнання у режимі відеоконференції (трансляції технічними засобами з іншого місця). Також можливе використання спеціальних технічних засобів для створенням акустичних перешкод.

У КПК України передбачено специфічні види такої слідчої (розшукової) дії як пред'явлення для впізнання. Зокрема, ч. ч. 4, 5 ст. 228 КПК України передбачено можливість для забезпечення безпеки особи, яка впізнає, проведення в умовах, в яких особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає (поза її візуальним та

аудіоспостереженням). Проведення негласних слідчих (розшукових) дій у разі потреб забезпечення безпеки осіб теж має свою специфіку.

Для забезпечення безпеки особи за її або учасника кримінального провадження клопотанням чи за власною ініціативою слідчого, прокурора, може бути допитана з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення органу досудового розслідування, або в інший спосіб, що унеможлиблює її ідентифікацію (зокрема, внаслідок зміни зовнішності). Слідчий, прокурор або слідчий суддя своєю постановою (ухвалою) може обмежити відомості про особу, до якої застосовані заходи безпеки, у т. ч. замінити прізвище, ім'я, ім'я по батькові у протоколах слідчих (розшукових) дій та інших матеріалах кримінального провадження. У цьому випадку вказується псевдонім учасника слідчої (розшукової) дії та наводиться зразок його підпису, яким будуть підписуватися протоколи слідчих (розшукових) дій, проведених з його участю. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, що організовує відеоконференцію, заявляє, що справжні дані про особу та адресу її проживання перевірені, підтверджені документами і окремо передає їх по закритих для інших учасників каналах зв'язку. Відповідно до ч. 3 ст. 317 КПК України матеріали про застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, для ознайомлення не надаються [150, с. 29].

Одним із заходів, який може бути використаний для забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, є передбачений ст. 225 КПК України "Допит під час досудового розслідування в судовому засіданні". Одразу ж зауважимо, що з огляду на положення зазначеної статті такий вид допиту прямо не призначений слугувати заходом забезпечення безпеки учасника кримінального провадження, однак положення ч. 1 ст. 225 КПК України передбачають, що "У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і

здоров'я особи (курсив наш – П.М.), її тяжкої хвороби, *наявності інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді* (курсив наш – П.М.) ... допит здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворої особи в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду". Видається перспективним розглянути можливість проведення такого допиту особи, якій загрожує небезпека, в наступних аспектах.

Передусім зауважимо, що основним ймовірним мотивом посягання на життя свідка, потерпілого, підозрюваного може слугувати намагання не допустити, перешкодити, унеможливити давання такою особою викривальних показань у судовому засіданні. Тому можливо припустити, що наявність у розпорядженні органів досудового розслідування показань особи, які можуть бути використані у судовому розгляді, в окремих випадках зменшує небезпеку посягань на таку особу. Звичайно ж, це не є гарантією подальшої безпеки особи, але використати можливість хоча б знизити ймовірність посягання на життя та здоров'я – видається достатньою причиною використовувати такий вид допиту як захід забезпечення безпеки. До прикладу, слідчий СУ ГУ НП в Черкаській області ОСОБА_2 заявив клопотання про допит потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні в порядку ст. 225 КПК України. Клопотання слідчий мотивує існуванням небезпеки для її життя та здоров'я, а також тим, що підозрюваним ОСОБА_4 та (або) спілниками можуть вживатися заходи, направлені на схилення потерпілої до давання неправдивих показань або відмови у дачі показань шляхом підкупу, залякування. Просив за участю сторін кримінального провадження в судовому засіданні провести допит потерпілої ОСОБА_3 . Однак суд відмовив у задоволенні клопотання, мотивуючи таке рішення тим, що положеннями ст. 225 КПК України передбачають виняткові випадки, які пов'язані із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, зокрема існування небезпеки для життя і

здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань. Із клопотання встановлено, що до потерпілої ОСОБА_3 відповідно до Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" постановою слідчого застосовані заходи безпеки, що спростовує існування небезпеки для життя і здоров'я як умови допиту потерпілої. Наявність тяжкої хвороби як підстава для допиту слідчим не заявлялась, інші обставини, що унеможливляють її допит в суді стороною обвинувачення не доведено [225]. З наведених випадків ми можемо бачити, що слідчі судді не вбачають достатніх підстав для проведення допиту в порядку ст.225 КПК України як своєрідного забезпечення безпеки.

Однак існує й практика задоволення аналогічних клопотань слідчих. Наприклад, слідчий звернувся в суд з даним клопотанням, що погоджене прокурором, в якому просить провести допит свідка ОСОБА_5 у судовому засіданні під час досудового розслідування у кримінальному провадженні за №12024141150000022 від 04.01.2024 за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч.1 ст.263 КК України. Клопотання мотивоване винятковістю випадку, що пов'язаний із необхідністю отримання показань свідка, оскільки останній є особою призовного віку, а тому через військовий стан останній може бути мобілізований, що унеможлиблює його допит в майбутньому. Разом з тим, ОСОБА_5 переживає за своє життя та здоров'я та можливість здійснення психологічного чи фізичного тиску зі сторони підозрюваного. Суд дійшов висновку, що ч. 9 ст. 352 КПК України визначено, що у виняткових випадках для забезпечення безпеки свідка, який підлягає допиту, суд за власною ініціативою або за клопотанням сторін кримінального провадження чи самого свідка постановляє вмотивовану ухвалу про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, або в інший спосіб,

що унеможлиблює його ідентифікацію та забезпечує сторонам кримінального провадження можливість ставити запитання і слухати відповіді на них.

У разі якщо існує загроза ідентифікації голосу свідка, допит може супроводжуватися створенням акустичних перешкод. Перед постановленням відповідної ухвали суд зобов'язаний з'ясувати наявність заперечень сторін кримінального провадження проти проведення допиту свідка в умовах, що унеможлиблюють його ідентифікацію, і в разі їх обґрунтованості відмовити у проведенні допиту свідка в порядку, визначеному цією частиною. Відповідно до ст. 1 ЗУ "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні кримінальних правопорушень, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень, - це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя [226].

Правила ст. 225 КПК України передбачають участь сторін у проведенні допиту слідчим суддею, що теж має певні правові та організаційні наслідки. Якщо сторона захисту брала участь у допиті такої особи, мала можливість ставити питання допитуваному, тим самим має місце дотримання стандартів справедливості судового розгляду, які сформульовані ЄСПЛ, і у сторони захисту зменшуються можливості для подальших тверджень про обмеження у можливостях брати участь у доказуванні тощо.

І є ще один аргумент на користь проведення допиту анонімних свідків у порядку ст. 225 КПК, зокрема у разі вкрай великого ступеня небезпеки для охоронюваної особи, підставними можуть бути побоювання, що злочинцям все ж таки вдасться досягнути успіху чи в посяганнях на життя

і здоров'я людини, чи внаслідок сильного психологічного тиску анонімний свідок чи відмовиться давати показання, чи змінить показання, спробує переховуватися, чи матиме місце інший подібний розвиток ситуації, який вкрай несприятливий для виконання завдань щодо повного, всебічного і неупередженого встановлення обставин кримінального провадження.

Ще одним проблемним у науці і практиці моментом є давання особою показань під час проведення такої слідчої (розшукової) дії як слідчий експеримент (ст. 240 КПК). Законодавець визначає мету цієї слідчої (розшукової) дії, а саме вказує, що слідчий експеримент може бути проведений для "перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення". Ця слідча (розшукова) дія передбачає "відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань". Одразу ж зауважимо, що зазначене у законі відтворення як правило супроводжується усними поясненнями особи, яка бере участь у слідчому експерименті.

Однак найцікавішим в контексті нашого дослідження моментом є те, що протокол слідчого експерименту є доказом у судовому засіданні, на відміну від показань свідка, потерпілого, підозрюваного, які вони давали під час досудового розслідування і які не можуть бути доказом у суді. Потенційно, у розпорядженні органів досудового розслідування є доволі специфічний "правовий інструмент", який дозволяє отримати і процесуально зафіксувати показання особи в досудовому розслідування, які можуть бути використані як доказ у суді. Однак у практиці виникли доволі суперечливі ситуації, що використання як доказу в суді показань особи, отриманих під час слідчого експерименту. Наприклад, у справі № 761/10306/15-к особу було визнано винуватою і засуджено, зокрема, за умисне вбивство до довічного позбавлення волі. Апеляційний суд вирок скасував у цій частині через недостатність доказів, зазначивши, що показання обвинуваченого під час слідчого експерименту не можуть бути визнані належним доказом його вини через призму положень ч.4 ст.95 КПК.

Адже суд не вправі обґрунтовувати своє рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них.

Касаційний кримінальний суд зауважив, що апеляційний суд фактично ототожнив показання обвинуваченого та протокол проведення слідчого експерименту. Однак, якщо відомості повідомлено підозрюваним, обвинуваченим, свідком під час проведення процесуальних дій, то вони є складовим компонентом змісту документа як окремого процесуального джерела доказів. Зокрема, протоколу слідчого експерименту, де фіксуються його хід та результати. Отже, показання і протокол слідчого експерименту є окремими самостійними процесуальними джерелами доказів, які суд оцінює за правилами ст.94 КПК. Таким чином, ККС констатував, що в цьому випадку відсутні підстави для ототожнення показань та протоколу слідчого експерименту, які є окремими процесуальними джерелами доказів для встановлення обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні відповідно до ст.91 КПК. Крім того, той факт, що в судовому засіданні обвинувачений змінив показання, не є підставою для визнання протоколу слідчого експерименту недопустимим доказом. Адже слідчий експеримент та показання є окремими процесуальними джерелами доказів [136]. Якщо слідувати логіці мотивування судом у наведеному вище рішенні, то протокол слідчого експерименту може слугувати доказом у судовому розгляді і висловлена усно і зафіксована у такому протоколі інформація від особи може бути покладена в основу вироку суду.

Видається необхідним зауважити, що протокол слідчого експерименту і зафіксовані у ньому усні повідомлення особи, можуть бути доказом лише за умови проведення дослідів, вимірювань, перевірок, інших дослідницьких, пошукових дій. Натомість, якщо ж у протоколі слідчого експерименту будуть лише зафіксовані усні повідомлення особи, то така слідча (розшукова) дія має всі ознаки допиту особи. Відповідно, зазначені дані є нічим іншим як показаннями особи і доказового значення в суді не матимуть. Тому, на нашу думку, використання такої слідчої (розшукової)

дії як своєрідного заходу безпеки з метою процесуально зафіксувати показання охоронюваної особи є правомірними лише за умови поєднання усних пояснень з перевірочними, дослідницькими, пошуковими чи експериментальними діями.

У ст. 252 КПК України особливий порядок фіксації ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій, при якому відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством. Власне процедура використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні, коли допит осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, може відбуватися із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом (ст. 256 КПК України).

Видається, що однією з найбільших небезпек розголошення дійсних даних охоронюваних осіб є усні повідомлення людей, якій така особа знайома, які можуть її упізнати за зовнішністю, голосом чи іншими ознаками. Однак, у теперішній час ми живемо в умовах, коли персональні дані про осіб отримуються, зберігаються, передаються та є об'єктами вчинення інших дій з використанням новітніх досягнень науки і техніки. Навіть поверхневий огляд найрізноманітніших інформаційних систем, засобів, баз даних є доволі складним завданням. Тим не менш, кримінальне процесуальне законодавство повинно містити достатні засоби, щоб органи охорони правопорядку могли адекватно реагувати і протидіяти намаганням представників криміналітету отримати інформацію про охоронюваних осіб.

Б. М. Качмар зазначає, що вимоги до клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, відповідно до яких у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, у ньому має бути зазначено можливість

використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів (п. 6 ч. 2 ст.160 КПК України). Слід звернути увагу, що ст. 162 КПК України, яка визначає перелік речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, не відносить документи, а отже і відомості, пов'язані із забезпеченням безпеки осіб, до охоронюваних законом. Між тим, як зазначалося раніше, вивчення положень Закону, Законів України "Про інформацію", "Про доступ до публічної інформації" свідчить про те, що відповідна інформація має відноситися до такої, що охороняється законом. До речі, такої думки дотримуються й інші науковці [69].

На нашу думку, особливої уваги в контексті цього дослідження потребують окремі заходи забезпечення кримінального провадження, оскільки в результаті їх здійснення також можуть бути отримані відомості про дійсні дані щодо осіб, до яких застосовані заходи безпеки. Мова йде насамперед про документи, які містять відповідну інформацію, але в окремих випадках і предмети можуть мати властивості, які дозволять розкрити дійсні дані осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки. Певну гарантію від розкриття таємниці відомостей щодо осіб, до яких застосовані заходи безпеки становлять положення п. 4 ч.1 ст.162 і ч.5, 6 ст. 163 КПК України, згідно з якими передбачено особливий порядок надання тимчасового доступу до конфіденційної інформації.

Вважаємо, що такі гарантії недостатні для збереження в таємниці вищезгаданих відомостей. На нашу думку, слід повністю виключити можливість доступу до речей та документів, які містять інформацію про дійсні дані осіб, до яких застосовані заходи безпеки, тому ст. 162 і 163 КПК України потребують удосконалення.

У п. д) ч. 1 ст 15 Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" передбачається накладення тимчасової заборони на видачу відомостей про особу, взяту під захист,

адресними бюро, паспортними службами, підрозділами державтоінспекції, довідковими службами АТС та іншими державними інформаційно-довідковими службами. Звичайно ж, на час ухвалення згаданого нормативного акту в 1993 році, такі положення були цілком актуальні. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, насамперед пов'язаних із функціонуванням мережі інтернет та важко контрольованим створенням різноманітних баз даних про осіб (у тому числі функціонуючих і за межами нашої країни) зумовлює потребу наділення слідчого, прокурора, суду повноваженням звертатися до володільців та операторів відповідних баз даних, соціальних мереж, сервісів тощо повноваженнями щодо вилучення (або обмеження) з вільного доступу і обігу інформації про певних осіб, предмети, документи чи інших даних. Зазначені повноваження особливо актуальні для протидії злочинним проявам з боку осіб чи угруповань, які досконало володіють сучасними інформаційними технологіями, мають можливості доступу до недостатньо захищеної інформації, камер відеоспостереження та інших апаратних та програмних продуктів, які стрімко розвиваються. Чинні положення законодавства про обмеження доступу до персональних даних особи морально застаріли з огляду на сучасний стан розвитку науково-технічного прогресу, наявність значних можливостей збирання інформації про особу за допомогою новітніх технологій, які доступні пересічним громадянам. Зважаючи на професійні можливості обізнаних в інформаційних технологіях осіб, а також потенційно можливу таку діяльність з боку як приватних організацій, так органів іноземних держав, згадані положення потребують системного переосмислення та оновлення.

З огляду на наведене вище нами пропонується передбачити право дізнавача, слідчого, прокурора, суду в рамках здійснення заходів забезпечення безпеки ухвалювати постанову (ухвалу), яка має бути обов'язкова до виконання усіма фізичними і юридичними особами, щодо

обмеження доступу сторонніх осіб до наявних у них персональних даних охоронюваних учасників кримінального провадження.

Звичайно ж, така пропозиція потребує ретельної аргументації. Річ у тім, що через значне поширення сучасної комп'ютерної техніки, програмних та апаратних продуктів, здійснюється збирання, зберігання та передача найрізноманітнішої інформації. До прикладу, власники приватних будинків, магазинів, ОСББ та ін. масово обладнують належні їм об'єкти камерами відеоспостереження, доступ до яких може здійснюватися через мережу Інтернет (тобто і користувачами з поза меж нашої країни). У цьому разі вимога припинити відеотрансляцію переміщень охоронюваної особи видається цілком обґрунтованою і допустимою у цивілізованому суспільстві).

Ще одним прикладом є збирання інформації про покупців магазинами, торговими мережами, іншими суб'єктами господарювання і навряд чи для когось буде відкриттям, що особи часто купують продукти харчування поблизу місця проживання, користуються послугами АЗС тощо. У разі доступу злочинців до таких даних торгових мереж, інших суб'єктів господарювання виникає цілком реальний ризик визначення місцезнаходження охоронюваної особи. Так саме можуть бути встановлені і місця, які особа періодично відвідує і така інформація може бути використана для підготовки посягань на охоронювану особу.

Наведені вище приклади мають лише ілюстративний характер, зазначені випадки використання злочинцями подібних практик обговорювалися в ЗМІ, але варто наголосити, що можливості інформаційних технологій значно потужніші. Саме тому і пропонується передбачити право органів досудового розслідування, прокурора і суду впливати необхідним чином на поводження з певними видами інформації.

Згідно з положеннями ч. 1 ст. 221 КПК України визначено особливий порядок ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення, при якому на вивчення надаються матеріали за виключенням

тих, що стосуються застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Таке законодавче положення видається цілком виправданим і обґрунтованим. Варто лише зауважити про можливість виникнення неоднозначної ситуації, якщо в окремий документ містять відомості, чутливі для забезпечення безпеки, і одночасно є важливим джерелом доказів. Можливим, компромісним рішенням є надання для ознайомлення копії документа з видаленням даних, які стосуються застосування заходів безпеки. Відповідно, видалені, відсутні дані не можуть слугувати в подальшому доказами. Однак таке рішення доволі неоднозначне і потребує подальших наукових розвідок.

У п. 3 ч. 1 ст. 57; п. 3 ч. 7 ст. 64-1 КПК України передбачається можливість покладення обов'язку на потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю. Видається, що це так би мовити "загальна" норма, яка покликана забезпечити охорону всіх відомостей, які становлять охоронювану законом таємницю і може бути використана як своєрідний захід забезпечення безпеки учасника кримінального провадження. Відповідно ч. 2, 3 ст. 317 КПК України порядок ознайомлення з матеріалами кримінального провадження після призначення справи до судового розгляду, при якому матеріали про застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не надаються.

Висновки до Розділу 2

1. Підсумовуючи викладене вище, слід констатувати, що нормативно правове регулювання процедури процесуальних дій з участю "анонімних свідків" потребує удосконалення з урахуванням двох надважливих

моментів: з одного боку слід допустити максимально можливі засоби збирання і перевірки показань таких осіб, з іншого – жодним чином не створити можливостей для розкриття дійсних персональних даних допитуваної особи.

2. Для забезпечення більшого рівня конфіденційності даних про потерпілого, заявника, викривача, життя чи здоров'ю яких загрожує небезпека, пропонується дещо змінити порядок реєстрації відповідних заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, а саме запровадити порядок їх реєстрації як безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення органом досудового розслідування.

3. Доводиться потреба і можливість використання інституту допиту особи слідчим суддею в досудовому розслідуванні як специфічного заходу безпеки, що в окремих випадках дозволить зменшити ризики для життя і здоров'я охоронюваної особи.

4. З огляду на поширення сучасних інформаційних технологій пропонується розширити можливості органів досудового розслідування, прокурора і суду щодо обмеження обігу окремих видів інформації з огляду на потреби забезпечення безпеки з урахуванням обставин конкретного кримінального провадження.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В СУДОВИХ СТАДІЯХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ

3.1. Загальні положення застосування заходів безпеки у судових стадіях процесу

Стадія судового розгляду кримінального провадження без будь-яких перебільшень і цілком обґрунтовано вважається центральною стадією кримінального процесу, насамперед через те, що саме у цій стадії ухвалюється найважливіше рішення в кримінальному провадженні і суд або визнає особу винуватою або невинуватою. У зв'язку із застосуванням заходів забезпечення безпеки учасника кримінального провадження, процесуальна діяльність у цій стадії має певні особливості, і насамперед це стосується здійснення доказування.

У ході судового розгляду кримінального провадження можуть ухвалюватися рішення про застосування, зміну, скасування заходів безпеки, які передбачені КПК України та Законом України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві". Вирішення питання про застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження здійснюється судом, який розглядає кримінальне провадження із врахуванням вимог загальних засад кримінального судочинства, насамперед таких як змагальність, публічність, гласність.

Під час встановлення обставин кримінального провадження і дослідження поданих суду доказів, які зібрані із застосуванням заходів забезпечення безпеки, постає низка питань, суть яких полягає у пошуку розумного балансу між значною мірою суперечливими інтересами – з одного боку існує необхідність запобігти будь-якій небезпеці для учасників кримінального провадження, з іншого – виконати вимоги безпосередності

дослідження доказів, створити належні умови для сторін щодо подання, а також перевірки використовуваних у доказуванні фактичних даних.

Відповідно до п. 3) ч.1 ст.7 Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" судовий розгляд кримінального провадження з цілей забезпечення безпеки учасників кримінального провадження може бути закритим [141]. Відповідно п. 5 ч. 2 ст. 27 КПК України передбачається, що суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у разі "необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні" [141]. Таким чином, кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість проведення закритого судового розгляду як повністю, так і його окремої частини. Зауважимо, таке рішення ухвалюється судом під час проведення підготовчого засідання, як того вимагає п.4 ч. 2 ст.315 КПК України "Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду".

У Листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ "Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України" від 03.10.2012, № 223-1430/0/4-12 наголошується, що відповідно до загальних засад кримінального провадження суд визначає порядок розгляду кримінального провадження, зокрема з'ясовує, чи є підстави для здійснення судового розгляду кримінального провадження в закритому судовому засіданні та чи приймав слідчий суддя рішення (постановляв ухвалу) під час досудового розслідування про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні. ВСС зауважує, що згідно з ч. 2 ст. 27 КПК України кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито, крім деяких випадків, коли суд може (*тобто має право, а не зобов'язаний – курсив наш П.М.*) прийняти рішення про розгляд справи в закритому засіданні. До таких випадків поміж інших закон

відносить необхідність забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також, якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом. Окремо зауважимо, ВСС підкреслює, що порядок розгляду кримінального провадження (здійснення кримінального провадження у відкритому чи закритому судовому засіданні) може бути змінено ухвалою суду під час судового провадження за клопотанням однієї із сторін [148]. Таким чином, передбачається можливість змінити протягом провадження у суді порядок проведення засідання, іншими словами, за наявності необхідних підстав, можливе прийняття рішення про закритий чи відкритий судовий розгляд. На нашу думку, ухвалення рішення про закритий судовий розгляд всього провадження може мати місце лише у випадках існування виняткової небезпеки для учасників судового розгляду (чи інших осіб), оскільки таке обмеження прав та законних інтересів можливе виключно за існування екстраординарних, надзвичайних обставин. Натомість проведення окремих процесуальних дій у закритому судовому засіданні може бути мотивованим, головним чином, необхідністю обмеження доступу широких кіл громадськості до окремих видів "чутливої" інформації.

Важливо акцентувати, що відкритість судового розгляду є доволі чутливим питанням у контексті відповідності такого розгляду європейським стандартам прав людини. До прикладу, ЄСПЛ зазначив, що "Важливим відкритий судовий розгляд кримінальної справи саме в суді першої інстанції, оскільки розгляд справи по суті апеляційним судом є обмеженим. Навіть якщо розгляд справи в апеляційному порядку буде відкритим, це не обов'язково компенсує ту недостатність гласності, яка мала місце під час розгляду справи в суді першої інстанції. Суд не вважає, що відкритість розгляду справи у Верховному Суді компенсує закритість її розгляду в суді першої інстанції. Адже на практиці такий перегляд справи незрівнянно вужчий за розгляд у суді першої інстанції, а під час

апеляційного провадження не відбувається повторного заслуховування та допиту свідків і часто проводиться лише одне засідання Потрібно завжди з'ясувати, чи може закритість судового розгляду справи в суді першої інстанції компенсувати відкритістю її розгляду в апеляційному чи Верховному Суді. Слухання у найвищій судовій інстанції, Верховному Суді, у закритому режимі не є засобом правового захисту від відсутності відкритості розгляду справи у цілому".

У судові практиці заявлення учасниками клопотань про проведення закритого судового розгляду є доволі поширеною практикою. До прикладу, в судовому засіданні прокурор заявив клопотання про допит свідків ОСОБА_6 , ОСОБА_7 , ОСОБА_8 та ОСОБА_9 в закритому судовому засіданні з метою забезпечення їхньої безпеки, оскільки на окупованих територіях залишились родичі свідків, а наразі голова ОВА ОСОБА_10 повідомив про посилення терору та пограбувань на тимчасово окупованих територіях. В обґрунтування доводів клопотання щодо необхідності проведення допиту свідків у закритому судовому засіданні прокурор вказує небезпеку родичів свідка. Однак, суд відмовив у задоволенні такого клопотання, мотивуючи це тим, що прокурором не надано суду доказів, що відносно вказаних свідків на досудовому слідстві було прийнято рішення про взяття їх під захист в порядку, передбаченому ч.2 ст.3 "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" [219]. В іншому кримінальному провадженні від захисника ОСОБА_2 надійшло клопотання про застосування заходів безпеки відносно обвинуваченого ОСОБА_3 , мотивоване тим, що *в мережі Інтернет ширяться заклики фізичної розправи над ОСОБА_3* [курсив наш – П.М.] . На думку захисника, на даний момент існує реальна загроза життю та здоров'ю обвинуваченого, а тому просить вжити щодо останнього заходів безпеки шляхом: особистої охорони та охорони житла або видачі йому спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку, здійснення закритого судового розгляду у даному кримінальному

провадженні. Суд, ознайомившись зі змістом клопотання та додатками до нього, суд не вбачає підстав для застосування відносно обвинуваченого ОСОБА_3 заходів безпеки, про які порушує питання захисник, оскільки коментарі в мережі Інтернет щодо необхідності притягнення обвинувачених до відповідальності та їх покарання у позапроцесуальний спосіб є неконкретними, носять загальний характер, стосуються незгоди з рішенням колегії суддів про застосування відносно обвинувачених запобіжних заходів та не свідчать про існування реальної загрози життю, здоров'ю, житлу і майну обвинуваченого. Суд зробив висновок, що у даному випадку, побоювання захисника за життя та здоров'я обвинуваченого не ґрунтуються на конкретних фактах, не дають підстав вважати що характер загрози є достатнім для застосування заходів безпеки [216].

Приймаючи рішення про закритий чи відкритий судовий розгляд, слід взяти до уваги положення, викладені у листі ВССУ від 03.10.2012 р. № 223-1430/0/4-12 "Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України", відповідно до яких, визначаючи порядок розгляду кримінального провадження, суд зокрема з'ясовує, чи є підстави для здійснення судового розгляду кримінального провадження в закритому судовому засіданні та чи приймав слідчий суддя рішення (постановляв ухвалу) під час досудового розслідування про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні. Якщо слідчий суддя під час досудового розслідування постановив ухвалу про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні: а) впродовж усього судового провадження - судові провадження проводиться у закритому судовому засіданні; б) впродовж окремої частини судового провадження - суд, перевіrivши наявність підстав для здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні, приймає відповідне рішення. Якщо ж питання проведення кримінального провадження у такому засіданні не було предметом розгляду

слідчого судді, суд, перевіrivши наявність підстав, передбачених у ч. 2 ст. 27 КПК, може прийняти рішення про здійснення судового розгляду в закритому судовому засіданні [148]. Викладені в листі ВССУ правила дій суду залежно від рішення слідчого судді, прийняті ним на досудовому розслідуванні щодо застосування заходів безпеки, свідчать про доцільність, на думку ВССУ, перенесення вирішення питання про подальше збереження режиму судового засідання, на етап судового розгляду.

Дослідження ухвалених судами рішень, в яких вирішувалося питання щодо застосування такого заходу безпеки, як закритий судовий розгляд, можливо констатувати, що звернення до суду зі згаданими клопотаннями стало доволі поширеною практикою і простежується своєрідна тенденція – учасники кримінального провадження просять провести закритий судовий розгляд через різного роду побоювання, страх, переживання тощо і при цьому вкрай рідко наводяться конкретні дані про існування реальної небезпеки як для них особисто, так і для їх близьких, житла чи майна. Таким чином, можна констатувати, що склалася певна тенденція у судовій практиці щодо призначення закритого судового розгляду лише у рідкісних, виняткових випадках, якщо сторони провадження переконали суд в існуванні конкретної небезпеки.

У зв'язку з наведеним вище видається доцільним розглянути питання, чи може суд за власною ініціативою застосовувати заходи безпеки у вигляді проведення закритого судового розгляду (або окремої частини). Виходячи зі змісту засад незалежності і неупередженості суду, а особливо – змагальності, можна зробити висновок, що активність суду щодо ухвалення рішення, про яке не було заявлено клопотань чи відсутня будь-яка інша ініціатива з боку сторін, потерпілого чи інших учасників судового розгляду, викликає сумнів в упередженості та необ'єктивності судді. Однак варто зауважити, що вирішення питання про застосування заходів безпеки істотно, суттєво відрізняється від розгляду обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і наслідком такого рішення не є обмеження

прав особи, а зовсім навпаки – саме убезпечення особи від потенційного, можливого у майбутньому заподіяння шкоди життю, здоров'ю тощо. Тому видається можливим вирішенням такого питання вважати, що суд, як орган державної влади, повинен і за власною ініціативою застосувати захід забезпечення безпеки учасника кримінального провадження, якщо наявні дані про реальну небезпеку для відповідного суб'єкта.

Ще одним аргументом на користь такого рішення можна вважати потребу терміновості, негайності, невідкладності застосування заходів безпеки і можливість подальшого перегляду ухваленого суддею рішення за ініціативою сторін провадження, потерпілого чи заявою інших учасників. Більше того, відвідувачі судового засідання можуть бути видалені із зали судових засідань і з менш вагомих причин – наприклад, порушення порядку, вчинення дій, які заважають проведенню засідання тощо.

Питання щодо призначення закритого судового засідання з ініціативи суду є лише окремим, локальним моментом у питанні більшого ступеня узагальнення – про тягар доведення, обов'язок доказування, *onus probandi* при вирішенні питання про застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. У чинному законодавстві відсутня однозначна відповідь на питання – хто саме має довести необхідність застосування заходів безпеки. Це важливий для практики аспект, оскільки судовий розгляд питання про застосування досліджуваних заходів здійснюється за правилами загальної, змагальної процедури, відповідно якої – якщо особа порушує певне клопотання, то і має наводити докази, обґрунтування своїх вимог тощо. У юридичній літературі приділено чимало уваги проблематиці змагальності кримінального процесу і детальний розгляд реалізації цієї засади виходить за межі предмету даного дослідження.

Тому акцентуємо увагу лише на окремих моментах, важливих для вирішення проблемних питань доказування із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження. До прикладу, прокурор в суді

клопотав про допит свідка ОСОБА_6 в режимі відеоконференції з метою унеможливлення його ідентифікації в порядку ч. 9 ст. 352 КПК України, оскільки щодо цього свідка здійснюються заходи безпеки шляхом забезпечення конфіденційності даних про його особу. Суд встановив, що на даний час у справі відсутні офіційні, належні, підтверджуючі відомості про те, що свідок ОСОБА_6 є особою зі зміненими анкетними даними та щодо якого здійснюються заходи безпеки шляхом забезпечення конфіденційності відомостей про особу згідно вказаних вимог Закону. Рапорт оперативного співробітника поліції від 13.09.2016 року відповідно до п.2.2.9 Інструкції з діловодства в системі Міністерства внутрішніх справ, затвердженої наказом МВС від 23.08.2012 №747 належить до внутрішніх документів. Відтак викладені в ньому дані про забезпечення безпеки свідка ОСОБА_6 не можуть бути покладені в основу судового рішення і на його основі не можуть встановлюватися важливі для справи обставини. Таким чином за відсутності згаданих даних забезпечувати допит вказаного свідка в порядку ч. 9 ст. 352 КПК України суд вважає передчасним. Достатні підстави для цього на даний час в суді не доведено [214]. У зазначеному судовому рішенні йдеться про обов'язок прокурора подати суду належні документи, якими засвідчується факт застосування заходу забезпечення кримінального провадження – а саме зміни анкетних даних. У даному разі вимога суду видається обґрунтованою, і навіть якщо ставити під сумнів обґрунтованість такого судового рішення, то можливим негативним наслідком може стати не проведення допиту свідка в судовому засіданні, що само по собі навряд чи прямо створює небезпеку для його життя та здоров'я тощо.

Однак в іншому кримінальному провадженні обвинувачений заявив клопотання про вжиття заходів безпеки до свідка ОСОБА_8. В обґрунтування клопотання зазначив, що стороною обвинувачення на вказаного свідка здійснюється тиск, у зв'язку з чим останній, побоюючись за своє життя і здоров'я, не приходить в судові засідання. Захисник підтримала клопотання обвинуваченого. Прокурор заперечував проти

задоволення вказаного клопотання, посилаючись на те, що обвинувачений не зазначив, які саме заходи необхідно вжити суду стосовно вказаного свідка, крім того зауважив, що свідок ОСОБА_8 не заявляв клопотання про застосування до нього заходів безпеки, а відтак нормами діючого законодавства не передбачено застосування до останнього таких заходів. Суд встановив, що заявляючи клопотання, обвинувачений не навів та не довів підстави, передбачені нормативними актами, згідно яких можуть бути судом вжиті заходи безпеки щодо свідка ОСОБА_8 . Крім того, формулюючи вказане клопотання, ОСОБА_6 не зазначив, у який спосіб та яким чином суду можливо забезпечити такі заходи, з огляду на ту обставину, що Лозівським РВП ГУНП в Харківській області на виконання ухвал суду від 20.09.2021, від 23.09.2021, від 22.10.2021 та від 07.12.2021 місце знаходження вказаного свідка не встановлено. У підсумку суд відмовив у задоволенні клопотання [223]. У даному випадку заявлені вимоги про застосування заходів безпеки викликають обґрунтовані сумніви, однак навряд чи можна погодитися з підходом, за якого на обвинуваченого покладається обов'язок доводити суду, якими саме нормативними актами регламентуються питання, які він просить вирішити. Такий підхід можливий і доречний саме у цивільному судочинстві, однак видається неприйнятним у кримінальному провадженні, якщо особа порушує питання про застосування заходів безпеки.

Ще одним показовим прикладом є наступна ситуація. В судовому засіданні прокурор заявив клопотання про допит свідків ОСОБА_8 і ОСОБА_9, щодо яких УБД у Вінницькій області ДБН НП України здійснюються заходи безпеки згідно Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" з використанням відеоконференції при трансляції з іншого приміщення, у спосіб, що унеможлиблює їх візуальну ідентифікацію. Захисник адвокат ОСОБА_4 заперечувала проти допиту свідків ОСОБА_8, ОСОБА_9 в режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення, у спосіб, що

унеможлиблює їх візуальну ідентифікацію обґрунтовуючи тим, що прокурор не довів винятковості у даному випадку для забезпечення безпеки даних свідків, *самі свідки не зверталися з таким клопотанням* [курсив наш – П.М]. За таких обставин будуть порушені права обвинуваченого на допит свідків обвинувачення. Крім того, можливості захисника при такому допиті є суттєво обмеженими, дистанційна форма допиту свідків накладає певні обмеження на застосування тактичних прийомів допиту, сторона захисту позбавлена можливості слідкувати за поведінкою свідка в ході допиту. З огляду на це, вважає, що показання таких свідків можуть бути визнані недопустимими доказами як такі, що одержані з порушенням встановленого КПК України порядку [222]. У цьому випадку сторона захисту ставить питання таким чином, що свідки мають доводити перед судом потребу застосування до них заходів безпеки.

Подібна правова ситуація мала місце і в наступному кримінальному провадженні. Зокрема, прокурор в судовому засіданні заявив клопотання про допит свідка ОСОБА_8, який перебуває під захистом, з використанням технічних засобів з іншого приміщення та у спосіб, що унеможлиблює його ідентифікацію, оскільки даний свідок знаходиться під захистом. В судовому засіданні захисники заперечили проти задоволення вказаного клопотання, зазначили, що допит свідка в режимі відеоконференції та без встановлення його дійсних анкетних даних хоча б суддею фактично унеможлиблює стороні захисту можливість здійснити ефективний та всебічний перехресний допит свідка. Зазначають, що особа закупника їм відома та обвинуваченій відомі справжні анкетні дані закупника, на підтвердження його репутації надали відповідні докази. Вважають, що оскільки прокурор не довів винятковості у даному випадку для забезпечення безпеки даного свідка, *сам свідок не звертався з таким клопотанням* [курсив наш – П.М]. вважають, що клопотання прокурора до задоволення не підлягає [220]. На нашу думку, в таких ситуаціях має місце вже гіперболізоване, перебільшене розуміння засади змагальності процесу,

оскільки особа, якій загрожує небезпека, на думку окремих осіб, має доводити і переконувати існування відповідної загрози.

На нашу думку, при вирішенні зазначених вище питань слід виходити із загального розуміння завдань кримінального судочинства та засади публічності, тобто прокурор, суд у разі наявності даних про загрозу учаснику кримінального провадження, за власною ініціативою, без зайвого формалізму, повинні вживати необхідні заходи безпеки. З іншого боку, перекладення тягаря доказування щодо існування небезпеки для учасника кримінального провадження на самого ж учасника, вимоги наводити юридичні аргументи і доводи (зазначати нормативні акти) суперечить самій сутності заходів забезпечення безпеки як мінімум, і як максимум – може розцінюватися як ухилення держави в особі відповідних органів та посадових осіб від виконання конституційних обов'язків перед людиною та громадянином.

Варто також акцентувати увагу на визначені кримінальним процесуальним законодавством особливості проголошення судового рішення, якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні. У такому випадку рішення проголошується прилюдно з пропуском інформації, для дослідження якої проводилося закрите судове засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення (ч. 7 ст. 27 КПК України) [89].

Видається важливим в контексті здійснюваного дослідження розглянути питання особливостей реалізації засади безпосередності дослідження доказів, яку в узагальненому вигляді можна розуміти як звернену до суду вимогу закону про дослідження ним усіх зібраних у конкретному кримінальному провадженні доказів шляхом допиту обвинувачених, потерпілих, свідків, експерта, огляду речових доказів, оголошення документів, відтворення звукозапису й відеозапису тощо. Безпосередність дослідження показань, речей і документів визначена як засада кримінального провадження у п. 16 ч. 1 ст. 7 КПК України і

сформульована у ст. 23 КПК України: "Суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК України. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо у судовому засіданні, лише у випадках, передбачених КПК України. Сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом" [89]. Сутність засади безпосередності полягає у вимогах забезпечення державою здійснення такого кримінального провадження, у якому суд, як орган, що вирішує питання про винуватість (невинуватість), прямо, вільно від суб'єктивного впливу учасників, що проводили досудове розслідування, сприймає усі обставини кримінальної справи. Хоча положення ст. 23 КПК України визначають основні елементи змісту засади безпосередності лише в контексті процесуальної діяльності суду, втім, системний аналіз норм КПК України, відомчих нормативних актів дозволяє більш широко розглядати зміст засади безпосередності, а саме як "комплекс вихідних положень, якими встановлюються обов'язки суб'єктів, які ведуть кримінальний процес, та відповідні права інших учасників процесу щодо використання доказів, їх перевірки та оцінки, прийняття та обґрунтування рішень, участі у процесуальних діях". Ця засада зумовлює обов'язки осіб, які ведуть процес: допитати підозрюваних, обвинувачених, свідків, потерпілих, експертів, заслухати висновки експертів, оглянути речові докази, оголосити і дослідити документи, звуко- та відеозаписи. Таким обов'язкам кореспондують права інших учасників подавати докази, особисто ознайомлюватися з матеріалами кримінального провадження, отримувати копії процесуальних документів, брати безпосередню участь у слідчих і судових діях.

Необхідність послідовного втілення в життя згаданих положень зумовлює правила, сформульовані в різних статтях КПК України:

- проведення процесуальних дій та прийняття рішень, за винятком випадків, передбачених законом, здійснює особа, уповноважена вести кримінальне провадження (ст. 9 КПК України);

- судові засідання у кожній справі відбуваються безперервно, крім часу, призначеного для відпочинку (ч. 1 ст. 322 КПК України);

- кожна справа має бути розглянута в одному і тому самому складі суду, коли хтось із суддів позбавлений можливості продовжувати брати участь у засіданні, він повинен бути замінений іншим суддею, і розгляд справи розпочинається з початку, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 319 КПК України; суд обґрунтовує вирок, спираючись лише на докази, що були досліджені в судовому засіданні (ч. 3 ст. 370 КПК України);

- не допускається оголошення показань у суді, крім випадків, прямо передбачених законом (ст. 23 КПК України);

- участь підсудного у судовому засіданні є обов'язковою, крім випадків, прямо передбачених законом (ст. 323 КПК України);

- судовий розгляд здійснюється за обов'язкової участі сторін кримінального провадження, крім випадків, передбачених КПК України (ч. 2 ст. 318 КПК України).

На думку Н. Кіцен, обмеження засади безпосередності дослідження показань, речей і документів під час судового розгляду кримінального провадження в першій інстанції встановлюються нормами кримінального процесуального закону, які передбачають винятки із загального правила щодо особистого сприйняття судом доказів [72, с. 256].

Зазначимо, що ЄСПЛ постановив вважати важливим елементом справедливого кримінального провадження також і можливість обвинуваченого провести очну ставку зі свідком за присутності судді, який остаточно вирішує справу. Такий принцип безпосередності є важливою гарантією у кримінальному провадженні, в якому зауваження, зроблені

судом про поведінку та надійність свідка, можуть мати важливі наслідки для обвинуваченого. Тому, як правило, зміна складу суду першої інстанції після заслуховування важливого свідка повинна призводити до повторного допиту цього свідка [187].

3.2. Особливості дослідження доказів із застосуванням заходів забезпечення безпеки

Дослідження доказів у судовому засіданні із застосуванням заходів забезпечення безпеки, на нашу думку, має певні особливості, які зумовлені як власне застосуванням зазначених заходів, так і потребою використання додаткових засобів їх перевірки, а також і оцінка таких доказів має певну специфіку.

Відповідно до ст. ст. 23, 225 КПК України суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отримав у порядку, передбаченому КПК [89]. Відповідно до ч. 2 ст. 23 КПК, суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених КПК. Таке положення слід вважати загальною правовою нормою, яка покликана забезпечити реалізацію засади безпосередності дослідження доказів, і поряд з цим кримінальне процесуальне законодавство передбачає окремі виняткові і спеціальні правила, як дозволяють досліджувати докази в дещо відмінному порядку.

Найрізноманітніші аспекти отримання, подання і дослідження доказів у судовому засіданні стали предметом уваги у численних працях науковців [18; 26; 44; 45; 56; 63], однак виходячи із завдань даного дослідження найбільшої уваги заслуговують питання допиту особи у режимі відеоконференції, використання показань особи, які були отримані в порядку ст. 225 КПК України, а також дослідження протоколу слідчого

експерименту, у якому зафіксовані поміж інших даних і показання особи тощо.

У літературі неодноразово було зазначено, що одним з найпоширеніших джерел доказів в кримінальному провадженні є показання свідка, які суд безпосередньо сприймає в ході його допиту. Власне допиту передуює ряд підготовчих дій, зокрема відповідно до ч. 1 ст. 349 КПК України, сторони судового розгляду можуть висловити свою позицію стосовно того, які докази потрібно дослідити, і про порядок їх дослідження в судовому засіданні, в тому числі щодо черговості проведення допиту. За загальним правилом, свідки з боку обвинувачення допитуються в першу чергу, а зі сторони захисту – у другу (ч. 1 ст. 349 КПК України) [89]. Згідно зі ст. 346 КПК України, перед початком судового розгляду головуєчий дає розпорядження про видалення свідків із залу судового засідання а судовий розпорядник уживає заходів, щоб допитані й недопитані свідки не спілкувалися між собою [89]. Таким чином, відповідно вимог кримінального процесуального законодавства суд повинен виконати низку обов'язкових процесуальних дій, однак їх реалізації у випадку допиту анонімного свідка матиме значну специфіку. Б. М. Качмар у ході дисертаційного дослідження дійшов висновку, що специфіка допиту свідка, який потребує забезпечення безпеки, при якому у виняткових випадках суд за власною ініціативою або за клопотанням сторін кримінального провадження чи самого свідка постановляє вмотивовану ухвалу про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, або в інший спосіб, що унеможлиблює його ідентифікацію та забезпечує сторонам кримінального провадження можливість ставити запитання і слухати відповіді на них [69, с. 114-115].

Власне допит анонімного свідка у судовому засіданні відбувається за вмотивованою ухвалою суду про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, зокрема за межами

приміщення суду, або в інший спосіб, що унеможливило б його ідентифікацію та забезпечує сторонам кримінального провадження можливість ставити запитання і слухати відповіді на них. На нашу думку, слід послідовно розглянути кілька проблемних питань щодо прийняття рішення про такий допит, особливості його процедури і організаційно-технічного забезпечення, а також гарантій прав та законних інтересів сторони захисту і потерпілого, особливостей перевірки і оцінки таких показань. Зазначені питання набувають особливої актуальності з огляду на неоднозначні оцінки з боку науковців і практиків досліджуваного виду допиту, висловлені доволі гострі критичні зауваження щодо існуючої практики його проведення, наявність правових позицій ЄСПЛ з досліджуваних питань, які мають бути імplementовані у вітчизняне законодавство і практику тощо. Один з питань, яке викликає численні дискусії серед практичних працівників, є процедура та підстави ухвалення рішення судом про проведення дистанційного допиту анонімного свідка.

Вважаємо, що дослідження зазначених особливостей допиту слід почати з аналізу підстав, умов і процедури ухвалення судового рішення про проведення такої процесуальної дії із застосуванням заходів забезпечення безпеки. Передусім зауважимо, що процесуальне рішення про застосування заходу забезпечення безпеки у вигляді заміни дійсних даних особи псевдонімом (зміна персональних даних) належить до компетенції прокурора, слідчого, дізнавача, а повноваження суду полягають у прийнятті рішення про виклик для допиту такого свідка (чи про відмову у проведенні такого виду допиту). Слід акцентувати, що навіть у разі відмови суду у задоволенні клопотання прокурора про допит анонімного свідка у жодного разі його справжні персональні (анкетні) дані не можуть бути розголошені.

Однією з проблем, які виникають у зв'язку з допитом анонімного свідка є відсутність у чинному кримінальному процесуальному законодавстві чітких, ясних і однозначно визначених підстав і умов, встановлюючи наявність (або відсутність) яких суд ухвалюватиме рішення

про проведення такого допиту чи відмову у задоволенні відповідного клопотання прокурора. Тому спробуємо окреслити коло найважливіших, на нашу думку, обставин, що мають бути встановлені під час ухвалення досліджуваного рішення.

Видається, що спочатку суд повинен встановити наявність чи відсутність власне потреби допиту анонімного свідка, керуючись положеннями про предмет доказування і належність доказів. Саме тому перед прокурором постає завдання обґрунтувати у відповідному клопотанні – для встановлення яких саме обставин кримінального провадження він просить суд провести таку процесуальну дію. Певною мірою реалізація такого завдання полегшується наявністю в матеріалах кримінального провадження протоколу допиту зазначеного свідка, інших документів, у яких вже зафіксовані фактичні дані, які з високим ступенем ймовірності дозволяють суду зробити висновок про існування взагалі потреби у проведенні досліджуваного виду допиту. Участь сторони захисту у розгляді зазначеного клопотання прокурора надає можливість висловити власні доводи, заперечення тощо в рамках обраної правової позиції у кримінальному провадженні. Перед постановленням відповідної ухвали суд зобов'язаний з'ясувати наявність заперечень сторін кримінального провадження проти проведення допиту свідка в умовах, що унеможливають його ідентифікацію, і в разі їх обґрунтованості відмовити у проведенні допиту свідка [69, с. 114-115].

Більш складним питанням є обґрунтування наявності фактичних обставин, з огляду на які і робиться висновок про потребу застосування конкретного заходу забезпечення безпеки. Критерії для прийняття рішення про надання свідкові анонімності у кримінальному провадженні встановлює Рекомендація Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям, у п.18 якої зазначено, що будь-яке рішення про надання свідкові статусу анонімного у кримінальному провадженні слід ухвалювати

згідно з нормами внутрішньодержавного права і європейського права щодо прав людини. П. 19 зазначеної рекомендації передбачає, що анонімність особам, які здатні надати докази, слід надавати як виняток. У випадках, коли гарантій анонімності вимагає свідок та/або їх одержує тимчасово за рішенням компетентних органів, кримінальний процес має передбачати процедуру перевірки, що дозволяє зберігати справедливий баланс між вимогами кримінального правосуддя й правами сторін. Сторонам завдяки цій процедурі слід дати можливість оспорити твердження про необхідність надання свідкові анонімності, надійність свідка і джерело походження його відомостей. У п. 20 Рекомендації Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи визначено, що будь-яке рішення про надання анонімності слід ухвалювати в тому випадку, коли компетентний судовий орган вважає, що життю або свободі відповідної особи або її близьких існує серйозна загроза, що його показання, очевидно, є суттєво важливими, а його особистість заслуговує довіри [160].

Лише в окремих кримінальних провадженнях, у яких вже мав місце протиправний вплив на свідка, його близьких родичів, члені сім'ї, завдано шкоди житлу чи майну – вирішення такого питання не повинно викликати суттєвих труднощів. В інших ситуаціях, якщо інформація про небезпеку для свідка має ймовірнісний характер, наприклад були факти погроз різного роду, вчинення дій з мотивів залякування тощо – вирішення питання про реальність небезпеки для особи містить значний простір для оціночних суджень, умовиводів, здогадок тощо і таким чином значно розширюється простір судового розсуду (дискреції). Більше того, частину такого роду відомостей не варто публічно розголошувати через потенційну можливість створити додаткову небезпеку встановлення справжніх даних свідка, персональні дані якого мають залишитися в таємниці.

Ще складнішими є випадки, у яких підозрюваний, обвинувачений, інші особи не вчиняли взагалі будь-яких дій щодо свідка, жодним чином не контактували з ним і в матеріалах провадження відсутні дані про готування,

замах на вчинення будь-яких діянь щодо свідка, про пошуки такого свідка, інтерес до його особи тощо. До прикладу, під час судового розгляду прокурором заявлене клопотання про допит легендарного свідка зі зміненими анкетними даними, зазначеними в реєстрі матеріалів досудового розслідування. В обґрунтування поданого клопотання прокурором зазначено, що з метою забезпечення безпеки вказаної вище особи, відповідно до Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві", існує необхідність у проведенні його допиту в судовому засіданні з використанням відеоконференції при трансляції з приміщення Житомирського апеляційного суду в спосіб, що унеможлиблює ідентифікацію свідка. Захисник та обвинувачений заперечували проти допиту даного свідка як легендарної особи, *оскільки це особа, яку ОСОБА_4 [обвинувачений] безпосередньо бачив та спілкувався* (курсив наш - П.М.), жодних загроз цій особі не було, тому виникає сумнів щодо необхідності вжиття заходів безпеки щодо даного свідка [213].

Видається, що в таких ситуаціях вирішення питання про допит анонімного свідка може ґрунтуватися на даних, які характеризують обвинуваченого, зокрема про його причетність до діяльності організованих злочинних формувань, терористичних груп, екстремістських організацій, зв'язок зі спецслужбами іноземних держав, минулі факти впливу на свідків чи інших осіб в рамках інших кримінальних проваджень. Тобто йдеться про оцінку суспільної небезпечності певної особи у визначеному, спеціальному аспекті. Наголосимо, що такі оцінки жодним чином не можуть розцінюватися як висновки про винуватість обвинуваченого (чи інших осіб), вони не повинні і не можуть впливати на остаточне рішення суду у кримінальному провадженні в цілому. Іншими словами – мають, так би мовити, локальний, автономний чи ізольований характер і винятково у рамках ухвалення рішення про застосування заходів забезпечення безпеки.

Наступне питання, яке має вирішити суд, має більш організаційно технічний характер, а саме про окремі процесуальні та технічні дії щодо проведення допиту анонімного свідка які слід здійснити. Загалом, проведення процесуальних дій у судовому засіданні в режимі відеоконференції регламентується ст. 336 КПК України і практиці судочинства використання такої технології набуло значного поширення. Визначення терміну "відеоконференція" міститься у Положенні про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно телекомунікаційної системи, зокрема п. 5.1 цього підзаконного акта передбачає, що відеоконференція -це "телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією в реальному часі" [131]. ЄСПЛ у справі "Marcello Viola v. Italy" сформував правову позицію, що загалом участь обвинуваченого у провадженні в порядку відеоконференцій як така не суперечить Конвенції. Водночас звернення до цього заходу в кожній конкретній справі має служити законній меті, а порядок надання показів повинен бути сумісний з вимогами щодо дотримання належної судової процедури, як це встановлено у ст. 6 Конвенції. Якщо не було підстав для проведення відеоконференції, не було перешкод для того, щоб особа з'явилася у суді, то в такому випадку ЄСПЛ може вважати, що використання відеоконференції не відповідає ст. 6 Конвенції [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Подібна позиція викладена і у п. 7 листа ВС від 3 березня 2022 р. № 1/0/2-22 "Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану" – "якщо через об'єктивні обставини учасник кримінального провадження не може брати участь у засіданні в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою технічних засобів, визначених КПК України, як виняток можна допускати участь такого учасника в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою інших засобів, при цьому треба звернути увагу на роз'яснення такому учаснику його процесуальних прав та обов'язків" [236].

Варто зауважити, протягом чинності КПК України 2012 року відбулися значні зміни у суспільному житті, серед яких окремо слід згадати запровадження карантинних обмежень у зв'язку з поширенням епідемії COVID-19 та введенням правового режиму воєнного стану через широкомасштабну збройну агресію проти нашої країни. Зазначені явища стали чинниками, які зумовлюють якнайширше використання у судочинстві згаданої телекомунікаційної технології. Дослідженню проблематики застосування відеоконференції присвячено чимало праць вітчизняних науковців, зокрема таких як О.В. Захарченко [58], І. Черниченко [230], Т.В. Пасюк, П.В. Цимбал [123], детальний і ґрунтовний аналіз окремих труднощів, які мають місце при підготовці і проведенні допиту анонімного свідка провели вітчизняні науковці І. А. Тітко і Я. О. Тализіна [195, с. 104-118]. Однак буде передчасним стверджувати, що проблемні питання допиту анонімного свідка в режимі відеоконференції вичерпані, скоріш навпаки – перед наукою і практикою постають все нові і нові виклики з огляду на потреби досягти максимального рівня забезпечення безпеки охоронюваної особи та гарантувати достовірність, допустимість і належність показань анонімних свідків. Річ у тім, що чинне законодавство щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження розроблялося з урахуванням тих небезпек, які джерелом походження яких були і залишаються організовані злочинні угруповання. Однак нагальною є потреба переосмислення і критичної оцінки наявного вітчизняного і зарубіжного досвіду у досліджуваній сфері через протиправну діяльність спеціальних служб держави-агресора, технічні, кадрові, та інші можливості яких значно більші, ніж в організованій злочинності. Тому пошук рішень у напрямку підвищення рівня безпеки анонімних свідків має бути предметом постійної уваги як науковців, так і практичних працівників.

Відповідно до ч. 9 ст. 352 КПК України допускається можливість проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого

приміщення, у тому числі за межами приміщення суду. І. А. Тітко і Я. О. Талізін [195, с. 104-118]. Серед вчених і практичних працівників склалося доволі неоднозначне розуміння використаного законодавцем словосполучення "за межами приміщення суду". Детальний аналіз цього питання провела С. Р. Рафальонт, яка вважає, що зі змісту ч. 1 ст. 336 КПК України вбачається, що проведення відеоконференції під час судового провадження полягає у трансляції (передаванні, обробці, отриманні, збереженні аудіовізуальної інформації) з "іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду", і авторка ставить цілком логічне питання - про яке приміщення йдеться? Відповідно до п. 6.1.2 приміщення будинків судів за функціональним призначенням поділяються на: зали судових засідань із допоміжними приміщеннями; робочі приміщення суддів і приміщення керівництва суду; приміщення структурних підрозділів технічного апарату суду; приміщення для підсудних та коновою; приміщення для персоналу охорони суду та забезпечення безпеки працівників суду; приміщення обслуговуючого призначення. С. Р. Рафальонт робить цілком обґрунтований висновок, що судові провадження може здійснюватися з використанням відеоконференції з приміщення, яке знаходиться поза межами зали судового засідання, тому на її думку редакцію ч. 1 ст. 336 КПК України необхідно змінити, замінивши у ній слова "приміщення суду" на "зали судового засідання". Приміщення, про яке йдеться, може бути розташоване у будівлі суду. Для захисту свідків слід передбачити окреме додаткове приміщення для давання показань свідками, що з певних причин не можуть бути присутніми в залі судових засідань під час судового процесу. Приміщення слід обладнувати телефонним і відеозв'язком для участі свідка в судовому процесі. У чч. 7, 8 ст. 336 КПК України конкретизовано місцезнаходження приміщення, розташованого за межами зали судового засідання: а) на території, яка перебуває під юрисдикцією суду; б) на території міста, в якому розташований суд; в) поза територією юрисдикції

суду; г) поза територією міста, в якому розташований суд. Територія, що перебуває під юрисдикцією суду, охоплюється поняттям судовий округ, межі якого поширюються на район(и), місто(а), район(и) у місті. Звідси терміни "територія, яка перебуває під юрисдикцією суду" та "територія міста, в якому розташований суд" співвідносяться як ціле і частина. Тому виокремлення останнього є порушенням таких правил законодавчої техніки як точність і оптимальне узагальнення змісту правового положення та уявляється зайвим [151, с. 187-189]. Наведені пропозиції в цілому слушні, однак не дають вичерпної відповіді на питання, як діяти в ситуаціях, якщо фізичне доставлення анонімного свідка до суду становитиме підвищену небезпеку як для нього, так і для інших осіб. Ч. 7 ст. 336 КПК України передбачає, що у "виключних випадках в умовах воєнного або надзвичайного стану суд має право допитати свідка, потерпілого в судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів у порядку, передбаченому частинами четвертою - шостою цієї статті". Одразу зауважимо, що призначенням такого правового положення видається намір забезпечити безпеку осіб від загроз, що стали причиною запровадження воєнного чи надзвичайного стану. На нашу думку, зазначені положення прямо не стосуються досліджуваного виду забезпечення безпеки учасника кримінального провадження.

Тому видається доцільним розглянути можливість проведення допиту анонімного свідка не в приміщенні суду, а іншому безпечному місці. На наш погляд чинне кримінальне процесуальне законодавство неоднозначно регламентує це питання, оскільки у ст.336 КПК України йдеться про "режим відеоконференції", а у ч.9 ст.352 йдеться про "проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення". Слід відповісти на питання – чи тотожними є "режим відеоконференції" і "використанням технічних засобів з іншого приміщення"? На нашу думку, має місце непослідовність законодавця і для подальшого удосконалення

чинного кримінального процесуального законодавства слід однозначно визначити, що допит анонімного свідка проводиться у режимі відеоконференції. Ще одним аргументом на користь такого вирішення колізії слід вважати недоцільність дублювання правових норм і створення потенційних можливостей для спорів і дискусій про зазначені вище поняття, а так само і можливостей оскарження у подальшому судових рішень з формальних причин.

Наступним питанням, яке потребує уваги є належне законодавче унормування процедури встановлення особи анонімного свідка, роз'яснення йому прав та обов'язків, попередження про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань і відмову давати показання, приведення до присяги. Річ у тім, що виникає потреба залучення до виконання таких дій "додаткових" судового розпорядника і секретаря судового засідання, оскільки такі суб'єкти не можуть відлучатися із судового засідання на відносно тривалий час, якщо свідок знаходиться в іншому місці. Більше того, Я. О. Гализіна, І. А. Тітко наголошують, що законодавство про охорону державної таємниці і той факт, що відомості про зв'язок ознак особи, яка бере участь у кримінальному судочинстві і взята під захист згідно з чинним законодавством України у зв'язку з виникненням загрози її життю чи здоров'ю і стосовно якої проводяться або проведено заходи щодо зміни персональних даних або зовнішності чи місця проживання, з її попередніми індивідуальними ознаками мають бути захищені грифом секретності "цілком таємно" [195, с.113]. При цьому ані секретарі судових засідань, ані судові розпорядники місцевих загальних судів у переважній більшості не мають допуску до державної таємниці та не можуть мати доступу до документів, захищених грифом "цілком таємно".

Так само викликає сумніви законність надання справжніх відомостей про особу, якій у кримінальному провадженні замінено персональні дані, суддям, які також не мають допуску до державної таємниці і доступу до

відповідних матеріалів. Такі дії органів, що здійснюють заходи безпеки, сьогодні створюють небезпеку для осіб, взятих під захист, оскільки збільшується коло осіб, яким відкриваються відомості, захищені державною таємницею. Більше того спірним є питання попередження про недопустимість нерозголошення державної таємниці, тому що ні суддю, ні секретаря судового засідання, ні судового розпорядника, оперативний співробітник, так само як і слідчий, якщо на нього покладається обов'язок доставки захищеної особи до суду, не має повноважень попереджувати про кримінальну відповідальність [195, с.113]. На нашу думку, висловлені зауваження цілком слушні і вирішення цих питань перебуває дещо за межами кримінального процесу, а саме у сфері діяльності органів, відповідальних за охорону державної таємниці та організації діяльності судової системи в цілому.

Разом з тим, варто наголосити, що ретельне і скрупульозне виконання вимог процесуального закону щодо встановлення особи свідка, процедури роз'яснення прав та обов'язків, попередження про відповідальність, приведення до присяги потребують ухвалення підзаконного нормативного акта, у якому слід детально визначити посадові обов'язки спеціально уповноважених секретарів судових засідань та судових розпорядників, які беруть участь у допитах (інших процесуальних діях) за участю анонімних свідків, виконання інших організаційно-технічних процедур задля охорони державної таємниці.

Відповідно до положень ч. 9 ст. 352 КПК України разі якщо існує загроза ідентифікації за зовнішністю, а так само у випадках коли можлива, чи є наявна загроза ідентифікації голосу анонімного свідка, такий допит може супроводжуватися створенням акустичних перешкод за допомогою технічних засобів. [69, с. 114-115; 195, с.468-470; 198]. Повне і надійне забезпечення викання зазначеної вимоги закону потребує використання спеціальних технічних засобів, призначенням яких і є створення відповідних оптичних та акустичних "ефектів". Однак у літературі

описуються ситуації, за яких відповідне технічне обладнання доступне не для усіх судів, тому такі перешкоди створюються шляхом поміщення особи, яка взята під захист, у протилежний кут кімнати і з декількома марлевими пов'язками. Зображення особи спотворюється порушенням фокусної відстані камери (розмитість зображення). Також особу розміщують в окремій кімнаті, яка за допомогою відеоконференцзв'язку з'єднується із залом судових засідань (свідок відвернутий від відеокамери, вдягнутий у капюшон, окуляри та "балаклаву") [195, с. 111].

О. О. Кравчук зазначає, що оскільки закон вимагає мотивування рішення про допит свідка в спосіб, що унеможлиблює його ідентифікацію, саме на цьому етапі суд першої інстанції має перевірити наявність та актуальність мотивованої ухвали чи постанови про застосування заходів безпеки. Оскільки відповідні постанова або ухвала є засекреченою, то для цієї перевірки судді можуть потребувати оформлення допуску до державної таємниці. Суд не розкриває відомостей, що належать до державної таємниці, в мотивуванні ухвали про проведення допиту свідка у згаданий спосіб, однак, повинен навести в ній відомості про те, що ним перевірено наявність та актуальність постанови про забезпечення безпеки. Саме на цьому етапі суддя (судді) ознайомляться з відомостями щодо дійсної особи свідка (що є секретною інформацією), що сприятиме в оцінці достовірності його показань [47, с. 622]. Погоджуючись з таким підходом автора, вважаємо за необхідне зауважити, що в практичній діяльності далеко не в усіх випадках у клопотаннях прокурора і доданих матеріалах містяться достатні відомості і документи. Наприклад, суд ухвалив у задоволенні клопотання прокурора відмовити за наступних обставин. Прокурор в суді клопотав про допит свідка ОСОБА_6 в режимі відеоконференції з метою унеможливлення його ідентифікації в порядку ч. 9 ст. 352 КПК України, оскільки щодо цього свідка здійснюються заходи безпеки шляхом забезпечення конфіденційності даних про його особу. Водночас на даний час у справі відсутні офіційні, належні, підтверджуючі відомості про те, що

свідок ОСОБА_6 є особою зі зміненими анкетними даними та щодо якого здійснюються заходи безпеки шляхом забезпечення конфіденційності відомостей про особу згідно вказаних вимог Закону. Рапорт оперативного співробітника поліції від 13.09.2016 року відповідно до п.2.2.9 Інструкції з діловодства в системі Міністерства внутрішніх справ, затвердженої наказом МВС від 23.08.2012 №747 належить до внутрішніх документів. Відтак викладені в ньому дані про забезпечення безпеки свідка ОСОБА_6 не можуть бути покладені в основу судового рішення і на його основі не можуть встановлюватися важливі для справи обставини. Таким чином за відсутності згаданих даних забезпечувати допит вказаного свідка в порядку ч. 9 ст. 352 КПК України суд вважає передчасним. Достатні підстави для цього на даний час в суді не доведено [215]. В іншому кримінальному провадженні прокурором заявлено клопотання про допит свідка ОСОБА_7 з забезпеченням його безпеки з метою унеможливлення його ідентифікації, оскільки до свідка були застосовані заходи безпеки. Обвинувачений ОСОБА_4 та його захисники - адвокати ОСОБА_5 та ОСОБА_6 заперечили проти заявленого клопотання, просять проводити допит свідка в залі судового засідання в присутності всіх учасників кримінального провадження, щоб ті змогли задати йому питання, особа свідка відома. Немає доказів, що до свідка застосовувалися заходи безпеки [217].

Вважаємо за необхідне акцентувати увагу на тому моменті, що суд має право відмовитися від проведення допиту анонімного свідка, якщо визнає слушними доводи сторони, яка заперечує проти проведення такого допиту. Зауважимо, що в судовому засіданні можливості суду перевірити всі обставини, які свідчать про законність і обґрунтованість застосування заходу безпеки сильно обмежені, оскільки відповідні матеріали не можуть бути оголошені в судовому засіданні. Більше того, видаються неприпустимими дії, які б прямо чи евентуально слугували розкриттю особи анонімного свідка.

Для того, щоб вивчення питання про допит анонімних свідків було всебічним, слід розглянути й аргументи противників і критиків проведення такої процесуальної дії. Допит особи, яка бере участь у кримінальному судочинстві, під псевдонімом, без зазначення даних про неї у процесуальних документах, – наразі нагальна потреба. Але надання КПК України можливості забезпечити конфіденційність анкетних даних про особу не завжди підтримують юристи. Застосування допиту осіб під псевдонімом, анонімних або "прихованих свідків" може призвести до такої ситуації, коли органи розслідування та судові органи стануть об'єктами звинувачень щодо "підставних" свідків. Так, на це звертає увагу Г.О. Душейко, вказуючи при цьому на порушення принципу змагальності у кримінальному судочинстві, оскільки сторона захисту обмежена в засобах відстоювання своїх тверджень та оскарження тверджень сторони обвинувачення [76, с. 215].

В.І. Бояров та О.В. Рохненко також підкреслюють, що анонімність свідків (потерпілих) у тому вигляді, в якому її закріплено в Законі, ставить обвинуваченого (підсудного) у нерівноправне становище порівняно з іншими учасниками процесу, обмежуючи деякою мірою його право на захист, зокрема позбавляючи можливості повноцінної участі у дослідженні доказів під час розгляду справи. Дійсно, не знаючи, хто той "таємничий" свідок (потерпілий), захист практично не має змоги спростувати його показання, наприклад, шляхом доведення, що він не міг бути очевидцем, оскільки перебував у цей час в іншому місці [14, с. 36].

Приховування джерела інформації, як зазначає М. Казаренко [114, с. 51], викликає обурення, оскільки це суперечить принципам кримінального судочинства, а саме – безпосередності, змагальності та рівноправності сторін [179]. Зокрема, Т. Г. Щурат зазначає, що у світлі того впливу, який показання анонімних свідків чинять на права підозрюваного (обвинуваченого), їх використання має встановлюватися Законом з чітким визначенням умов, які забезпечать баланс між необхідністю забезпечення анонімності негласного працівника і правом підозрюваного

(обвинуваченого) на справедливий судовий розгляд. На рівні Постанов Пленуму вищих судових інстанцій (Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України із розгляду цивільних та кримінальних справ) слід звернути увагу суддів на положення про обмеження, виходячи з внутрішнього переконання суддів, ваги та доказової цінності свідчень особи, яка бере участь у кримінальному судочинстві під псевдонімом, у разі, якщо такі свідчення не підкріплюються іншими доказами [238, с. 123-125]. Одразу ж слід зауважити, що питання - як забезпечити справедливий баланс інтересів сторін кримінального провадження – виникають не лише у вітчизняній юриспруденції, а стали предметом широкого обговорення і в зарубіжних країнах, а також і на міжнародному рівні. Серед численних нормативних джерел заслуговує на особливу увагу Рекомендація Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям [160]. Комітет Міністрів Ради Європи поміж іншого наголошує на тому, кримінальний процес має передбачати процедуру перевірки, що дозволяє зберігати справедливий баланс між вимогами кримінального правосуддя й правами сторін. У рекомендації наголошується, що сторонам слід надати можливість оспорити твердження про необхідність надання свідкові анонімності, а також можливості перевіряти надійність свідка і джерело походження його відомостей. Будь-яке рішення про надання анонімності слід ухвалювати в тому випадку, якщо компетентний судовий орган вважає, що життю або свободі відповідної особи або її близьких існує серйозна загроза, що його показання, очевидно, є суттєво важливими, а його особистість заслуговує довіри. У випадку надання анонімності засудження не має ґрунтуватися винятково або вирішальною мірою на доказах, отриманих від анонімних свідків [160].

Р. В. Тарасенко зазначає, якщо в кримінальному процесі допускається повна (абсолютна) анонімність, то вся персональна інформація про особистість свідка залишається в таємниці. Повна анонімність є

винятковим заходом і може мати серйозні наслідки для права обвинуваченого на справедливий і відкритий судовий розгляд, на очну ставку й права на перехресний допит свідка. Вона накладає обмеження на право оскаржити справжність, точність і щирість показів свідків. Адже сторона захисту в таких випадках не в змозі перевірити будь-який зв'язок із підозрюваним (обвинуваченим), що може стати причиною упередженого ставлення; походження інформації; будь-які особисті дані, які можуть вплинути на довіру до свідка (психічний стан, кримінальне минуле, звичка брехати тощо). Звідси вбачається, що теоретичне й нормативне розв'язання наведених проблемних аспектів не повинно приводити до крайнощів і радикальних рішень. Не можна повністю замовчувати джерела й способи отримання доказової інформації, ігнорувати неможливість її подальшої перевірки визначеним суб'єктом. Водночас у багатьох випадках не можна також нерозумно допускати розголошення відомостей про взятих під захист осіб, особливо тих, які конфіденційно співробітничать з оперативними підрозділами та органами досудового розслідування. Зазначене свідчить про необхідність розроблення в Україні спеціального механізму використання відомостей, що містяться у свідченнях осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні під псевдонімом [200, с. 468-469].

Г.В. Коновалова акцентує увагу, що залишаються невизначеними проблемні питання, які не знайшли свого вирішення у попередньому КПК України: щодо визначення критеріїв (підстав) застосування такого заходу безпеки, як нерозголошення відомостей про особу, взяту під захист; щодо обов'язкової перевірки свідчень таких осіб при виникненні сумнівів щодо їх правдивості та взагалі щодо допустимості показань "анонімних" свідків (особа свідка фактично не перевіряється, оскільки відсутня відповідна процедура) та деякі інші. Виникає питання, чи можна трактувати відповідним чином деякі положення нового КПК України, щоб якимось чином вирішити проблемні питання, які досліджуються? До основних (вже традиційних) проблемних питань, які постійно постають перед сторонами

кримінального провадження, можна віднести наступні: – щодо визначення форм незаконного впливу на учасників кримінального судочинства, що дає підстави для висновку про необхідність застосування заходів безпеки, зокрема, щодо визначення наявності реальної загрози життю та здоров'ю. Як відомо, практика Європейського суду з прав людини серед інших базових умов, які повинні бути вивчені слідством перед прийняттям рішення про конфіденційність даних стосовно свідка, передбачає, що життя та свобода свідка піддається серйозному ризику. Серйозний ризик (за рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи) насамперед передбачає тиск на свідка. Причому під цим розуміють навіть потенційну загрозу, що може завадити свідку давати показання; – щодо порушення необхідного балансу прав сторін у випадку застосування заходів безпеки: захист суттєво обмежується в реалізації своїх прав (захисник не може у повному обсязі перевірити показання особи "анонімного свідка", а інколи й мати можливість для участі у допиті такої особи під час судового розгляду); – щодо обов'язкової перевірки свідчень анонімних свідків у разі виникнення сумнівів щодо їх правдивості (свідок може обмовити підсудного; він може виявитися ненадійним в силу причин, пов'язаних з його минулим – наявність, зокрема, розумових розладів, галюцинацій, тяги до систематичної брехні); в минулому в нього могли бути невиявлені зв'язки з підозрюваним та ін. Для усунення відповідних прогалин в законодавстві в Законі треба точно прописати спеціальну перевірочну процедуру, особливо для тих випадків, коли піддаються сумнівам достовірність та надійність показань анонімних свідків. Зокрема, за рішенням судді (суду) інший суддя перевіряє свідка, оскільки надання йому права давати свідчення анонімно, само по собі завжди є ризикованим і довіра до такої особи не повинна викликати сумнівів [24].

Слід відзначити, що аргументи критиків інституту допиту анонімного свідка зовсім не виглядають безпідставними чи надуманими. Тому особливо актуальним є питання достатніх гарантій законності при

проведенні досліджуваного виду допиту. До прикладу ЄСПЛ визнав порушенням ст. 6 Конвенції засекречування покупця у справі "Корнев і Карпенко проти України" через те, що обвинувачений знав її [анонімного свідка] зі школи і органи влади не довели, що існувала необхідність забезпечення балансу інтересів різних осіб, яких це стосувалося, і зокрема свідка-покупця.

На нашу думку, однією з найважливіших таких гарантій є можливість сторони захисту проводити перехресний допит анонімних свідків обвинувачення. Більше того, можливість провести перехресний допит є не лише вимогою вітчизняного кримінального процесуального законодавства, ці міжнародний стандарт справедливості судочинства. Зокрема право сторони захисту задавати питання свідкам обвинувачення передбачене:

- п. е) ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права: "Кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності:... допитувати свідків, які дають проти нього показання, або мати право на те, щоб цих свідків було допитано, і мати право на виклик і допит його свідків на тих самих умовах, які існують для свідків, що дають показання проти нього"

- п. d ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод передбачено, що: "Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення"

Відповідно до положень ст. 352 КПК України після прямого допиту протилежній стороні кримінального провадження має бути надана можливість перехресного допиту свідка. Важливою гарантією для підтвердження достовірності показань свідка саме і є проведення перехресного допиту. Згідно з п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК України, порушення

права на перехресний допит є одним із істотних порушень прав і свобод людини, наслідком яких є недопустимість отриманих у результаті доказів. У практиці ЄСПЛ порушення права на перехресний допит визнається порушенням права на справедливий судовий розгляд у розумінні ст. 6 Конвенції. ЄСПЛ дійшов висновку, що "національні суди засудили заявника лише на підставі свідчень, які Н. дав до суду, і що ні самому заявнику, ні його адвокату ні на одній стадії провадження не надали можливості його допитати. За цих обставин Суд не переконався в тому, що заявникові надали достатню й належну можливість оспорити свідчення, покладені в основу його засудження. Заявника, отже, позбавили права на справедливий судовий розгляд" [99, с. 286-287].

Якщо стороні захисту не відома особа свідка, якого вона хоче допитати, то згадана сторона може бути позбавлена абсолютно конкретного права продемонструвати упереджене, необ'єктивне ставлення цього свідка або недостовірність його показань. Досить ймовірною може бути ситуація, коли свідчення чи інші заяви, які викривають обвинуваченого, є умисне неправдивими або просто помилковими, і сторона захисту навряд чи зможе прояснити це, якщо немає інформації, за допомогою якої вона змогла б перевірити достовірність показань свідка або піддати сумніву цю достовірність. Небезпека такої ситуації є очевидною[183].

Доволі спірним є питання використання у судовому засіданні показань анонімного свідка, які він давав у порядку ст. ст. 225 КПК. Зокрема, ч. 1 ст. 225 КПК України передбачає спеціальний порядок допиту слідчим суддею у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка або потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я такої особи їх допит в суді буде неможливим. Передусім зауважимо, що законодавець передбачає можливість використання зазначених показань як доказів, вирішення цього питання віднесене на розсуд суду.

Г. В. Коновалова зазначає, що такий допит проводиться за клопотанням сторін. Але йдеться переважно тільки про одну сторону – обвинувачення, оскільки захист про таку особу може дізнатися лише після закінчення досудового провадження або вже під час судового розгляду. Тому в Кодексі на обвинувачення повинний бути покладений обов’язок повідомити захист про наявність таких свідків ще під час досудового провадження. Це надасть захиснику можливість своєчасного заявлення відповідного клопотання та взяти активну участь у допиті, а незастосування цієї процедури може взагалі поставити під сумнів існування анонімного свідка в сучасному кримінальному процесі. Це якоюсь мірою може забезпечити права підозрюваного (обвинуваченого), врівноважить інтереси захисту з аргументами на користь збереження анонімності [79]. На нашу думку, практична реалізація таких пропозицій можлива далеко не в усіх кримінальних провадженнях, оскільки допит анонімного свідка може проводитися і до повідомлення особі про підозру.

Законодавець, визначаючи особливості особливого режиму кримінального провадження, передбаченого розділом IX-1 КПК України встановив ще один виняток із засади безпосередності дослідження показань у судовому провадженні. Зокрема, ст.615 КПК України (в ред., передбаченій Законом України № 2201-IX від 14 квітня 2022 року) містить ч. 11 у якій визначено, що показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. У зв’язку з чим виникає питання, яка саме процедура допиту анонімного свідка оптимальна – передбачена ст.225 чи 615 КПК? На нашу думку, з огляду на потребу створення додаткових гарантій законності при використанні показань анонімних свідків, слід надавати перевагу допиту таких свідків у порядку

ст.225 КПК України із обов'язковим повідомленням сторони захисту про такий допит. Таке вирішення питання дозволяє у разі дослідження відповідних показань у суді значно зменшити сумніви щодо достовірності та допустимості таких показань, особливо у випадках, якщо викликати і допитати свідка безпосередньо у судовому засіданні неможливо. Тим самим гарантується право сторони захисту задавати питання свідку обвинувачення, а за відсутності такого у суді, це зробити буде неможливо і вкрай важко знайти інший урівноважуючий чинник інтересів захисту і обвинувачення, як того вимагає ЄСПЛ у сформульованих ним правових позиціях щодо допиту анонімних свідків.

Слід розглядати окрему специфіку допиту осіб, як залучалися до провадження НСРД і, відповідно, існує необхідність збереження в таємниці відомостей про таких осіб [55, с. 27]. Я. Тализіна цілком обґрунтовано зазначає, що анонімність свідка може бути повною та частковою. Якщо йдеться про часткову (обмежену) анонімність, то свідок може бути допитаний стороною захисту під час перехресного допиту в суді, але він не зобов'язаний називати своє дійсне ім'я або інші особисті дані (наприклад, адресу, рід занять чи місце роботи). Ці свідки зазвичай надають показання в суді під вигаданим ім'ям, за яким вони були відомі в ході відповідних процесуальних дій, але називають свою справжню посаду та виконувану ними функцію (працівник поліції, слідчий, спеціальний агент тощо). Якщо ж у кримінальному провадженні допускається повна (абсолютна) анонімність, то вся персональна особиста інформація про особу свідка залишається таємною. Повна анонімність є винятковим заходом і може мати серйозні наслідки для права обвинуваченого на справедливий і відкритий судовий розгляд, на очну ставку і перехресний допит свідка [194; 195, с.105]. О. О. Гриньків, В. В. Крамаренко вказували на необхідність доповнення переліку осіб, відносно яких здійснюються заходи безпеки. До прикладу, під час проведення спеціального слідчого експерименту за кримінальними провадженнями, пов'язаними із учиненням злочинів у сфері

обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, можуть бути задіяні особи конфіденційно, тобто такі, які не мають певного процесуального статусу [41, с. 9; 85]. До прикладу, в ході судового розгляду прокурором заявлено клопотання про допит свідка ОСОБА_6, анкетні дані якого змінені, який співпрацював з органом досудового розслідування щодо викриття злочину, інкримінованого ОСОБА_5 та з вжиттям заходів забезпечення його безпеки. Суд встановив, що враховуючи те, що свідок ОСОБА_6 є легендованою особою, до якої застосовано заходи безпеки, та який відповідно до матеріалів кримінального провадження здійснював закупівлю у обвинуваченого наркотичних засобів, суд вважає за необхідне згідно вимог ч. 9 ст. 352 КПК України вжити заходи щодо забезпечення безпеки цього свідка шляхом не розголошення його справжніх анкетних даних, змінених на стадії досудового слідства та без візуалізації даного свідка у судовому засіданні перед учасниками процесу під час його допиту у суді для унеможливлення його ідентифікації, та провести його допит в режимі відео конференції, з іншого приміщення суду зали судового засідання Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області [218].

На нашу думку, певна специфіка їх правового становища полягає в тому, що їх не зовсім вірно ототожнювати зі свідками (хоч вони і мають такий правовий статус), які до прикладу були очевидцями кримінального правопорушення (їм відомі певні факти про обвинуваченого тощо), оскільки такі особи були залучені до провадження слідчих (розшукових) дій рішенням уповноваженої посадової особи. Ч. 2 ст. 256 КПК України вимагає проводити допит осіб, які були залучені до проведення НСРД, із збереженням у таємниці відомостей про них та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом. Видається, що законодавець має на увазі заходи безпеки, передбачені п. ж) ч. 1 ст. 7 та ст. 15 Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" [141]. Тобто мова йде про заходи безпеки,

спрямовані на забезпечення конфіденційності відомостей про таких осіб. Певна відмінність у підходах до розуміння правового статусу зазначених осіб та оцінки їх показань простежується і в правових позиціях ЄСПЛ. У справі "Люді проти Швейцарії" ЄСПЛ зазначив, що заявник стверджував, його засудження ґрунтувалося передусім на матеріалах доповідей таємного агента і записах його телефонних розмов із агентом, хоча на жодному етапі провадження він не мав змоги допитати його чи домогтися його допиту... 49. ... ні суддя-слідчий, ні суди першої інстанції не могли чи не бажали заслухати таємного агента як свідка і провести з ним очну ставку, які дали б змогу зіставити свідчення Тоні з твердженнями пана Люді; до того ж ані пан Люді, ані його захисник не мали жодної можливості протягом усього провадження допитати його і піддати сумніву достовірність його свідчень. А проте це можна було б зробити у спосіб, який враховував би у справі, пов'язаній із торгівлею наркотиками, законні інтереси органів поліції у збереженні анонімності їхнього агента і дав би їм змогу захистити його і використовувати у майбутньому... 50. Коротше кажучи, права захисту були обмежені до такої міри, що заявник був позбавлений справедливого судового розгляду [185].

Оцінка доказів – це розумова (логічна) діяльність суб'єктів доказування, спрямована на визначення належності, допустимості й достовірності кожного доказу та достатності їх сукупності для встановлення обставин, які мають значення для правильного вирішення кримінального провадження [46, с. 44]. Оцінку доказів традиційно розглядають як розумову діяльність слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді та суду щодо визначення їх належності, допустимості, достовірності, достатності для ухвалення процесуального рішення. У науковій літературі оцінку доказів інколи визначають як здійснювану в логічних формах розумову діяльність суб'єктів кримінального процесу, що полягає в тому, що вони, керуючись законом, розглядають за своїм внутрішнім переконанням кожний доказ окремо і всю сукупність доказів,

при цьому визначаючи їх належність, допустимість і достовірність; висувають необхідні слідчі (а так само і судові) версії, вирішують - чи підтверджуються вони, встановлюють, чи є підстави для прийняття процесуальних рішень і проведення слідчих (судових) дій; роблять висновок про доведеність або недоведеність окремих обставин кримінального провадження на основі аналізу доказів у відповідних процесуальних рішеннях. Ця діяльність відбувається безперервно, впродовж усього процесу доказування, у тому числі під час збирання і перевірки доказів, і у підсумку визначає формування висновків про доведеність (чи недоведеність) обставин, що є предметом доказування у провадженні [45, С.87-88]. Засада вільної оцінки доказів засновується на тому, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом (ст. 94 КПК України). Засада вільної оцінки доказів переслідує мету надання необхідної незалежності уповноваженим особам, утворює умови для їх самостійності в межах наданих їм законом прав [231, с. 126-127].

Внутрішнє переконання є засобом встановлення достовірності, належності, допустимості доказів і їх достатності та станом впевненості в правильності зроблених висновків. Внутрішнє переконання – це своєрідне "вивідне знання", для якого характерна впевненість у його надійності та готовність суб'єкта діяти відповідно до нього. З одного боку, воно – суб'єктивне, тому що є переконанням конкретного суб'єкта кримінального судочинства, з іншого – воно має об'єктивну основу – наявність доказів у матеріалах кримінального провадження [45, с. 88]. У літературі зазначається, що цей принцип не відноситься однаково до оцінки усіх властивостей доказів. З позицій внутрішнього переконання, як правило, слідчий, дізнавач, прокурор оцінюють лише належність доказів. Правила допустимості доказів мають формальний характер, і при визначенні

допустимості доказу дізнавач, слідчий, прокурор застосовують формальні вимоги закону щодо джерел доказу, способу його збирання, порядку збирання, суб'єкта отримання, процесуального оформлення. Елементи внутрішнього переконання у даному випадку наявні при використанні асиметрії правил допустимості доказів. Що стосується достовірності доказів, то оцінка достовірності взагалі позбавлена будь-яких формальних критеріїв. Так протікає оцінка й достатності доказів [170, 47].

Слід погодитися з думками авторів, які вважають, що принцип вільної оцінки доказів забезпечує необхідну для проведення судового процесу гнучкість. Варто зауважити, що свобода оцінки доказів як принцип кримінального процесу серед основних компонентів містить правило про те, що жоден доказ не має наперед встановленої сили (ст. 94 КПК України). Законодавче регулювання процесу оцінки доказів полягає у регламентації правил і процедури збирання та перевірки доказів, усунення неприпустимих доказів, тощо, що спрямовані на формування бездоганного доказового матеріалу. Задля виключення можливості неоднозначного трактування доказів у процесі оцінки необхідно уникати об'єктів та інформації, що викликають сумніви. Таким способом мінімізується людський чинник у оцінці доказів уповноваженими особами [231, с. 126-127].

В. В. Вапнярчук дотримується дещо відмінних підходів у розумінні правової природи оцінки доказів. Зокрема, автор стверджує, що при підході до оцінки в доказуванні з позицій лише оцінки доказів залишаються поза увагою: – об'єкт доказування (обставини, на які спрямована доказова діяльність його суб'єктів); – суб'єктивна сторона доказування того чи іншого суб'єкта доказування (тезис доказування, особливості оцінки (як інші змістовні елементи правової позиції), мета та мотиви процесуального супротивника). На думку В.В. Вапнярчука, згадані ознаки суб'єктивної сторони не можна виключати з оцінки, що проводиться суб'єктом доказування; окремі особливості об'єктивної сторони кримінального

процесуального доказування (зокрема час, місце, обстановка і способи його здійснення); окремі особливості певних суб'єктів доказування, що можуть вплинути на його результати. Вважаємо за необхідне акцентувати що показання анонімних свідків є саме тим випадком, де мають місце "особливості певних суб'єктів доказування, що можуть вплинути на його результати" [26, с. 116].

Перш ніж суд буде використовувати показання свідка як джерело доказів, потрібно визначити їх придатність до використання. Мова йде про оцінювання судом показань свідків. Стержнем оцінювання показань свідка є внутрішнє переконання судді, що полягає у його впевненості в тому, що ним надано правильну оцінку всіх пред'явлених перед судом доказів. Для повного оцінювання показань свідка потрібно врахувати такі фактори як джерело походження, особа свідка, характер показань свідка, співвідношення показань свідка з іншими джерелами даного провадження з метою виявити суперечності або узгодженості між ними [167, с. 879]. Для оцінювання достовірності показань свідка передбачено застосування кількох методів, а саме оцінювання загальної правдоподібності показань свідка, врахування можливості свідка правильно сприймати обставини вчинення злочину, перевірка взаємопов'язаності всіх частин показань, перевірка відповідності показань свідка іншим джерелам доказів, особисте спостереження за поведінкою свідка з метою виявлення ознак надання неправдивих показань [167, с. 880].

На нашу думку одним з найбільш проблемних питань є пошук шляхів, як визначити можливу заінтересованість особи у результатах розгляду справи, стосунки з іншими учасниками провадження, без дійсних відомостей хто ж така насправді ця особа. Більше того, в окремих випадках будь-які дійсні відомості про особу, навіть максимально абстрактні (наприклад її вік, рід занять тощо) у поєднанні з іншими наявними у провадженні фактичними даними можуть призвести до розкриття дійсних даних охоронюваної особи. До прикладу, у справі ЄСПЛ "Корнєв і

Карпенко проти України" заявник стверджував, що його засудження за збут наркотиків, що протиставлялось їх зберіганню, засновувалося головним чином на показаннях свідка Щ. Заявник також зазначив, що у своїх показаннях він визнав, що у відповідний час і відповідному місці він зустрівся зі своєю однокласницею М., яку добре знав. Він не зустрічався з жодною іншою особою, тому дійшов висновку, що під вигаданим ім'ям "Щ." як основний свідок діяла саме М.[182].

У кримінальному провадженні № 135/1500/14-к, що слухалося в Ладизинському міському суді Вінницької області, захисник з метою встановлення достовірності показів особи зі зміненими анкетними даними "ОСОБА 4" заявив клопотання про призначення почеркознавчої експертизи в кримінальному провадженні № 12014020070000128 від 04.07.2014 р. за обвинуваченням ОСОБА 1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України [186].

Крім того, КПК України передбачає безпосередню можливість з'ясування достовірності показань свідка, зокрема анонімного, шляхом постановки запитань щодо його можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка. Для доведення недостовірності показань свідка сторона має право надати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка (ч. 1, 2 ст. 96 КПК України). Так, у справі № 748/3070/15-к Чернігівський районний суд Чернігівської області за допомогою сторони захисту з'ясував той факт, що легендована особа, яка виступала свідком у кримінальному провадженні, знаходилася у неприязних стосунках з обвинуваченим, а тому у неї були всі підстави оговорити обвинуваченого

У справі "Erik Adamčo v. Slovakia" сформулював правову позицію, згідно з якою Конвенція не забороняє національному суду покладатися на

викривальні свідчення, надані співучасником, навіть якщо відомо, що цей свідок перебуває в кримінальних колах. Річ у тім, що заявник скаржився, що кримінальне провадження проти нього було несправедливим, оскільки його засудження ґрунтувалося на показаннях свідків – співучасників злочину, які співпрацювали зі слідством в обмін на певні вигоди, включаючи імунітет. ЄСПЛ стверджує, що використання показань, наданих свідками в обмін на імунітет або інші переваги, може поставити під сумнів справедливість провадження проти обвинуваченого і викликати складні питання, оскільки за своєю природою такі показання відкриті для маніпуляцій і можуть бути зроблені виключно з метою отримання переваг, пропонованих в обмін, або з метою особистої помсти. Тому не можна недооцінювати ризик того, що особу можуть звинуватити і судити на підставі неперевіраних тверджень, які не обов'язково є безкорисливими. У цій справі національні суди неналежно перевірили заперечення заявника щодо допустимості показань співучасників. Так, між цими доказами існувала істотна суперечність, яка не отримала оцінки з боку судів. При цьому переваги, про які йшла мова, були досить значними, зокрема, деякі співучасники були принаймні тимчасово захищені від кримінального переслідування за одне або навіть чотири вбивства. Суди також не оцінили характер і наслідки зазначених переваг. Суд констатував, що використання цих доказів в судовому процесі не супроводжувалося належними гарантіями для забезпечення загальної справедливості провадження. Відповідно, мало місце порушення ст. 6 Конвенції[3].

Оцінка доказів як завершальний етап доказування концентрує аналітичну діяльність суб'єктів доказування, спрямовану на визначення і формування комплексу знань, які є доказами, для обґрунтування ними кримінальних процесуальних рішень у кримінальному провадженні [97, с. 92].

Використання в доказуванні показань потребує їх оцінки з точки зору належності, допустимості та достовірності. Під останньою розуміють

властивість доказів, що відображає відповідність їх об'єктивній дійсності, а тому й такі докази не викликають сумнівів. Оцінка достовірності показань має важливе значення при проведенні допиту, оскільки спонукає сторони кримінального провадження до формулювання питань, спрямованих на можливість її здійснення. У зв'язку з цим ч. 1 ст. 96 КПК України передбачає право сторін ставити свідку запитання щодо його можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка. Свідок зобов'язаний відповідати на такі запитання і якщо його показання не узгоджуються з раніше наданими, він може бути допитаний щодо попередніх показань і причин їх розбіжностей. На достовірність показань свідка можуть впливати фактори об'єктивного та суб'єктивного характеру. З метою доведення недостовірності показань свідка законодавець надає право стороні надати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка (ч. 2 ст. 96 КПК) [89].

У контексті цього дослідження важливі правові позиції сформулював ЄСПЛ у справі "Аль-Хавая і Тахері проти Сполученого Королівства" (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom*). У цій справі ЄСПЛ роз'яснив принципи, які застосовуються, коли свідок не з'являється на публічне слухання судової справи, а саме:

Суд, маючи на увазі, що свідки зазвичай зобов'язані давати свідчення в суді під час судового розгляду, повинен спочатку визначити, чи є достатні підстави для того, щоб показання відсутнього свідка були прийняті, а також докласти розумних зусиль задля забезпечення присутності свідка в суді;

Якщо свідка не було допитано на ранній стадії судового розгляду, питання про те, чи можна прийняти заяву свідка замість дачі показань під час судового розгляду, слід розглядати як крайній засіб;

Прийняття показань відсутніх свідків як доказів може мати потенційно негативні наслідки для підсудного, якому зазвичай не надається ефективна можливість оскаржити докази проти нього в такому випадку. Зокрема, він повинен бути в змозі перевірити правдивість і достовірність показань свідків, шляхом усного допиту у його присутності, або в той час, коли свідок надавав заяву, або на наступних етапах провадження;

У відповідності до "виключного або вирішального правила", якщо засудження обвинуваченого чи підсудного ґрунтується виключно або головним чином на свідченнях свідків, яких обвинувачений чи підсудний не може допитати на будь-якій стадії процесу, то захист прав обвинуваченого чи підсудного необґрунтовано обмежується;

Проте, статтю 6 Конвенції слід тлумачити в цілому, коли йдеться про справедливість судового розгляду, щоб жодні виключні чи остаточні правила не могли застосовуватися у негнучкий спосіб;

Зокрема, якщо заява з чужих слів є єдиним або вирішальним доказом проти відповідача, її прийняття як доказу автоматично не призведе до порушення ст. 6 Конвенції. Ризики прийняття таких доказів роблять це критичним фактором для зважування обставин справи та вимагають достатніх факторів балансу, включаючи наявність сильних процесуальних гарантій. У будь-якому випадку, питання полягає в тому, чи існують достатні компенсаційні фактори, включаючи заходи для справедливої та належної оцінки достовірності цих доказів. Це дає змогу винести вирок на основі таких доказів, лише якщо докази є достатньо достовірними з огляду на їх важливість у цій справі [2]. Річ у тім, що у правовій позиції ЄСПЛ йдеться про необхідність спеціальних компенсаційних механізмів для перевірки специфічних показань, а у вітчизняному законодавстві такі механізми ще потрібно розробити і закріпити.

П. 21. Рекомендація Res (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям передбачає, що у випадку надання анонімності засудження не

має ґрунтуватися винятково або вирішальною мірою на доказах, отриманих від анонімних свідків [155]". Суд розглянув три питання в кожній справі: чи було необхідно визнавати доказами показання свідків, які були відсутні у суді; чи неперевірені докази, подані свідками, відсутніми у суді, були єдиною або вирішальною підставою для визнання кожного заявника винним; і чи були в наявності достатньо урівноважуючі фактори, включаючи надійні процесуальні гарантії того, що кожний судовий розгляд, оцінений в цілому, був справедливим [2].

Ще одним питанням, яке виникло у практиці органів досудового розслідування, є перевірка та фіксація показань особи шляхом проведення слідчого експерименту і використання в подальшому такого доказу як документ (протокол слідчого експерименту). На перший погляд, такий спосіб можливий і для використання як захід безпеки, однак є певні практичні труднощі. До прикладу, суд першої інстанції у вирокі зазначив, що на момент розгляду справи в суді свідок ОСОБА_14 помер, тому не було можливості безпосередньо допитати його в судовому засіданні. Разом із тим, суд вірно взяв до уваги протокол слідчого експерименту, проведеного із цим свідком, який є допустимим доказом. ВС неодноразово наголошував, що приписи ч. 4 ст. 95 КПК України про те, що суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або які отримано в порядку, передбаченому ст. 225 КПК, мають застосовуватися лише до відомостей, що відповідають ознакам показань як самостійного процесуального джерела доказів згідно зі ст. 95 КПК. Показання необхідно розмежовувати з іншим самостійним процесуальним джерелом доказів – протоколом слідчого експерименту. Легітимна мета слідчого експерименту досягається дотриманням встановленого порядку його проведення, забезпеченням реалізації прав особи як процесуальних гарантій справедливого судового розгляду та кримінального провадження в цілому. Так, метою слідчого експерименту відповідно до ч. 1 ст. 240 КПК України є перевірка й уточнення відомостей,

які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Слідчий, прокурор має 38 Огляд судової практики ККС ВС право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань. Зі змісту протоколу слідчого експерименту за участю свідка ОСОБА_14 убачається, що слідча дія проведена за правилами, передбаченими ст. 240 КПК. Під час слідчого експерименту свідок у присутності понятих не тільки розповів, а й детально показав відомі йому обставини вчинених кримінальних правопорушень. Протокол слідчого експерименту в повній мірі відповідає вимогам кримінального процесуального закону, зокрема ст. 104 КПК України [134]. Питання співвідношення таких джерел доказів як показання і документ (а саме протокол слідчого експерименту) дещо виходить за межі предмету цього дослідження, тому видається за необхідне акцентувати увагу лише на окремих моментах. Можливо припустити, що практика "повторення" показань свідка, підозрюваного у ході слідчого експерименту, які не поєднані із проведенням дослідницьких дій, перевірок, вимірювань, пошуком слідів кримінального правопорушення зумовлена потребою зафіксувати і зберегти як майбутній доказ показання, якщо наявний певний ризик неможливості отримати такі показання в суді. Можливим вирішенням такої проблеми з метою забезпечення безпеки відповідного учасника є проведення допиту особи слідчим суддею. Більше того, частина практичних труднощів, які виникають із вибором саме такого варіанту вирішення ситуації, пов'язані не стільки із певними непослідовностями вітчизняного законодавства, скільки знаходяться у сфері правосвідомості слідчих та суддів, які неоднаково розуміють ситуацію, яка склалася в конкретному провадженні, нерідко по різному розуміють вимоги чинного законодавства тощо.

Висновки до Розділу 3

1. Забезпечення заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження за своєю сутністю покликане створити додаткові можливості збирання та подання доказів. Такі можливості з'являються завдяки усуненню небезпек і перешкод доказуванню, які створюються злочинцями шляхом залякування, погроз, протиправного впливу на життя, здоров'я, майно, житло, близьких осіб свідків, потерпілих та ін. Саме ефективність діяльності по забезпеченню безпеки і є запорукою того, що відповідні докази будуть подані до суду і належним чином дослідженні.

2. Поряд з розширенням можливостей доказування, заходи безпеки створюють і певні труднощі в доказуванні, зокрема залишається перманентною проблемою перевірка джерел доказів, зібраних із застосуванням специфічних процедур, насамперед із забезпеченням анонімності свідків.

3. Забезпечення справедливого балансу публічних і приватних інтересів у доказуванні, а так само і перевірка достовірності відповідних доказів потребує створення специфічних гарантій. На цьому неодноразово наголошував ЄСПЛ під час розгляду скарг в частині використання показань анонімних свідків.

4. Пропонується з метою убезпечення конфіденційних відомостей, а так само і усунення будь-яких сумнівів законності та обґрунтованості застосованих заходів безпеки, недопущення можливих негативних практик органів охорони правопорядку, передбачити у кримінальному процесуальному законі можливість оскарження окремих застосованих заходів безпеки до спеціально уповноваженого слідчого судді суду апеляційної інстанції.

5. Вирішенню цього питання може слугувати створення окремої процедури перевірки особи анонімного свідка, його заінтересованості у

результатах провадження і згадана перевірка має відбуватися без безпосередньої участі сторони захисту, але з можливістю поставити такому свідку письмові питання.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного вивчення та теоретичного осмислення наукових праць, а також аналізу чинного кримінального процесуального законодавства України та зарубіжних держав, практики його застосування та практики Європейського суду з прав людини було досягнуто мети і виконано завдання, визначні у дисертації. За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження слід розглядати в контексті зобов'язань держави перед людиною і громадянином, що значно виходить за межі розуміння таких заходів як виключно процесуальних, технічних та організаційних. Власне концепція побудови правової держави, утвердження гуманістичних цінностей у нашій країні має стати ключовим орієнтиром для подальшого розвитку та удосконалення як доктрини кримінального процесуального права, так і законодавства. Саме такий підхід дає змогу визначитися із засадничими началами пошуку балансу інтересів окремої особи та держави і суспільства в цілому.

2. Вивчення становлення та розвитку вітчизняного законодавства щодо застосування заходів безпеки дозволяє констатувати значною мірою фрагментарний характер законодавчого регулювання таких заходів і прослідкувати непослідовність законодавця саме у вирішенні питань регламентації особливостей доказування у разі застосування таких заходів.

3. Аналіз досвіду зарубіжних країн про застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження дозволяє прослідкувати певну тенденцію – характерне створення специфічних програм "захисту свідків" (їх назви дуже різняться залежно від країни), в рамках яких зроблені спроби комплексного вирішення питань безпеки учасників процесу із створенням спеціально уповноважених органів

(підрозділів) і намаганням повного, безпробільного правового регулювання всіх питань, які можуть виникати заради забезпечення такої безпеки.

4. Компаративістський аналіз вітчизняного і зарубіжного законодавства дає підстави для висновку, що вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство регламентує застосування окремих заходів безпеки, чим не повною мірою забезпечується повнота і системність правового регулювання. Більше того, чинне кримінальне процесуальне законодавство не містить достатньою мірою деталізованого порядку ухвалення рішень про застосування заходів безпеки, що нерідко породжує зволікання з вирішенням таких питань, виникають суперечки, які призводять до оскарження окремих рішень вже в судовому порядку тощо і тим самим нівелюється одне з основних начал забезпечення безпеки – оперативність, або іншими словами – швидкість вирішення відповідного питання.

5. Застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження за великим рахунком переслідує дві мети – вберегти, убезпечити учасника кримінального провадження, його близьких, майно, від протиправного впливу з боку інших осіб та створити умови для належного здійснення доказової діяльності, насамперед через усунення реальних чи потенційних чинників негативного впливу на відповідного учасника. Однак, через специфіку таких заходів виникають певні труднощі щодо здійснення доказової діяльності стороною захисту, а інколи і потерпілим. Річ у тім, що обмеження сторін у доступі до конфіденційної інформації про застосування заходів забезпечення безпеки у низці випадків утруднює, а то й робить взагалі неможливою повну перевірку окремих джерел доказів, пошук та збирання інформації про осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки.

6. Слід констатувати певну непослідовність вітчизняного законодавця, який, незважаючи на закріплення в КПК України низки правових положень про застосування окремих заходів забезпечення

безпеки учасників кримінального провадження, залишив значну прогалину в частині процедури ухвалення, зміни, перегляду рішення про їх застосування. Більше того, підхід законодавця, за якого рішення про забезпечення безпеки приймають практично при кожній слідчій (розшуковій) дії окремо, навряд чи можна вважати виправданим. Такий самий підхід законодавця прослідковується і в судових стадіях процесу, зокрема, суддя вирішує питання про проведення допиту дистанційно тощо. Вважаємо, що рішення про забезпечення безпеки учасника кримінального провадження має прийматися один раз і в подальшій процесуальній діяльності може йти мова лише про його зміну, доповнення, скасування у спеціально визначеній законом процедурі. Зазначені моменти вкрай важливі і для створення в особи, до якої застосовані заходи безпеки, відчуття впевненості, подолання страху залишитися наодинці зі злочинцями, побоювань раптового припинення підтримки з боку органів охорони правопорядку та ін.

7. Для створення дієвої системи гарантій законності під час застосування заходів безпеки пропонуємо передбачити можливість оскарження рішення про застосування заходів забезпечення безпеки до слідчого судді апеляційного суду, при цьому розглядати такі скарги повинен або голова суду, або спеціально уповноважений слідчий суддя з дотриманням всіх можливих заходів збереження в таємниці інформації про осіб, яким ймовірно загрожує небезпека. Така процедура необхідна з огляду потребу недопущення будь-яких зловживань, негативних практик із застосуванням заходів забезпечення безпеки.

8. Використання у доказуванні показань осіб, персональні дані яких змінені (втаємничені) викликає почасти значні труднощі в частині перевірки таких показань, оскільки стає проблемним встановити стосунки між свідком і обвинуваченим, інформація про репутацію такого свідка залишається недоступною сторонам провадження і потерпілому, що у свою чергу може породжувати не лише сумніви в окремих учасників процесу, але

й у підсумку негативно впливати на репутацію судової влади, слугувати приводом порушення питання про справедливість такого судового розгляду в цілому тощо.

9. Чинний КПК України потребує уточнення положень про застосування заходів забезпечення безпеки в частині максимального обмеження кола осіб, які причетні тією чи іншою мірою до застосування та виконання заходів забезпечення безпеки, насамперед слід доповнити відповідні положення щодо створення та діяльності слідчих груп, груп прокурорів, з обов'язком відповідно керівника органу досудового розслідування і керівника органу прокуратури визначати персонально посадову особу, яка матиме доступ до інформації про застосування заходів безпеки і ухвалюватиме процесуальні рішення та проводитиме слідчі (розшукові) дії з участю осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки. Крім процесуальних заходів, одночасно застосовуються і заходи конспірації, спеціальні технічні засоби, обладнані приміщення, транспорт тощо.

10. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, насамперед пов'язаних із функціонуванням мережі Інтернет та важко контрольованим створенням різноманітних баз даних про осіб (у тому числі функціонуючих і за межами нашої країни) зумовлює потребу наділення слідчого, прокурора, суду повноваженням звертатися до володільців та операторів відповідних баз даних, соціальних мереж, сервісів тощо повноваженнями щодо вилучення (або обмеження) з вільного доступу і обігу інформації про певних осіб, предмети, документи чи інших даних. Зазначені повноваження особливо актуальні для протидії злочинним проявам з боку осіб чи угруповань, які досконало володіють сучасними інформаційними технологіями, мають можливості доступу до недостатньо захищеної інформації, камер відеоспостереження та інших апаратних та програмних продуктів, які стрімко розвиваються. Чинні положення законодавства про обмеження доступу до персональних даних особи морально застаріли з огляду на сучасний стан розвитку науково-технічного прогресу, наявність

значних можливостей збирання інформації про особу за допомогою новітніх технологій, які доступні пересічним громадянам. Зважаючи на професійні можливості обізнаних в інформаційних технологіях осіб, а також потенційно можливу таку діяльність з боку як приватних організацій, так органів іноземних держав, згадані положення потребують системного переосмислення та оновлення.

11. Своєрідним наріжним каменем сучасної теорії судових доказів можна вважати положення, що жоден доказ не має наперед визначеної законної сили для суду, і у зв'язку з цим є певні труднощі стосовно урахування практики ЄСПЛ в частині його позицій про "особливу обережність" із використанням у доказуванні показань анонімних свідків. З одного боку, практика ЄСПЛ однозначно має враховуватися при розгляді та вирішенні кримінальних проваджень, з іншого – має місце певна колізія між правовими позиціями ЄСПЛ та національним законодавством, усунення якої видається доволі проблемним, адже законодавче закріплення правил, аналогічних тим, що сформульовані ЄСПЛ, означатиме своєрідний відступ від основоположних засад вільної оцінки доказів. Можливим рішенням такої проблеми, є закріплення правила про обов'язкове мотивування судом вирішення питання про використання чи відмову у використанні зазначених показань та оцінку доводів сторін щодо таких показань у судовому рішенні.

12. Перспективним напрямом у подальшому розвитку системи заходів безпеки слід визнати пошук практичних шляхів та формування відповідного законодавства щодо співпраці у цій сфері з органами охорони правопорядку іноземних держав та міжнародних організацій (Міжнародний кримінальний суд, Європол тощо) з огляду на євроінтеграційні прагнення нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch, Fassung vom 03.06.2021. Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort.
2. Case of Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom (Application № 26766/05 – 22228/06). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108072>.
3. Case of Erik Adamčo v. Slovakia (Application № 19990/20). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-224992>.
4. Case of Marcello Viola v. Italy (№ 2) (Application № 77633/16). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=002-12494>.
5. Case of Vasaráb and Paulus v. Slovakia (Applications № 28081/19 and № 29664/19). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-221525>.
6. Criminal Law [Кримінальний кодекс Латвійської республіки] URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966>.
7. Directive 2012/29/EU Of The European Parliament And Of The Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj/eng>.
8. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. URL: <http://surl.li/xcocnj>.
9. Falcon G. Inside the witness protection program. CNN. <http://edition.cnn.com/2013/02/16/justice/witness-protection-program>.
10. GRC Тематичний огляд № 15: Захист і підтримка свідків. К., 2016. URL: <https://globalrightscompliance.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/03/issue-brief-15-ukr.pdf>.
11. Penal Code [Пенітенціарний кодекс Естонської Республіки] URL: https://www.riigiteataja.ee/en/compare_original/501042019020.

12. Smitll R. Safety of witnesses and keys to partnership. *The National Law Journal and Legal Times*. 2021. P. 34-36.

13. Strafgesetzbuch – StGB [Кримінальне уложення ФРН] URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/

14. U.S. 18 Code § 3521 - Witness relocation and protection URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3521>

15. U.S. Marshals Service, Duties, Fact Sheets. URL: <https://www.usmarshals.gov/duties/factsheets/index.html>.

16. Victim and Witness Protection Act of 1982. – Public Law. 97-291-Oct.12/1982. URL: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-96/pdf/STATUTE-96-Pg1248.pdf>.

17. Антонович М.М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини. К.: КМ "Academia", 2000. 261 с.

18. Бараннік Р.В. Право особи на свободу від самовикриття, викриття членів її сім'ї чи близьких родичів у кримінальному процесі України: автореф. ... дис. канд. юрид. наук. : 12.00.09. К., 2003. 18 с.

19. Безпека (значення) / Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. 5-те вид. К. Ірпінь : Перун. 2005. 213 с.

20. Беспалько І.Л., Вапнярчук В.В. Особливості процесу доказування в кримінальному процесі Сполучених Штатів Америки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024 Серія ПРАВО. Випуск 81: Частина 3. С. 39-49.)

21. Бойко О., Литвинов В. Проблеми забезпечення безпеки учасників кримінального процесу в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2 (115). С. 606-612.

22. Бородій І. В. Міжнародний досвід забезпечення безпеки свідків у кримінальному процесі. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні*

проблеми сучасності (теорія та практика). Серія: Право. 2021. № 16. С. 188-195.

23. Бородій І. В. Свідок та його право на забезпечення безпеки у кримінальному провадженні. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. 2023. Вип. 1 (10). С. 195-202.*

24. Бояров В.І., Рохненко О.В. Про деякі проблеми захисту окремих учасників кримінального судочинства. *Вісник Верховного Суду України. 1999. № 5. С. 35-37.*

25. Бражник А. А. Кримінальна відповідальність за розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування (ст. 387 КК України): аналіз складу злочину : дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2015. 200 с.

26. Вапнярчук В. В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 524 с.

27. Васьковська В. П. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 225 с.

28. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. 1440 с.

29. Весельський В.К. Питання захисту осіб, які мають інформацію про злочинну діяльність. *Право України. 1999. № 7. С. 58–61.*

30. Вечеря М. Зарубіжний досвід забезпечення безпеки свідка в кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство, право. 2020. № 5. С. 320-323.*

31. Глобенко Г. І. Окремі аспекти інституту забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2018. Вип. 4. С. 63-70.*

32. Гогусь О. Державне забезпечення безпеки суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності. *Публічне право*. 2011. № 1. С. 71-75.

33. Головін Д. В. Деякі питання забезпечення безпеки осіб, які залучаються до проведення спеціального слідчого експерименту при розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 3. Ч. 2. С. 8-13.

34. Горбачов О.В. Правовий аналіз забезпечення безпеки осіб, залучених до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності під час негласного і конфіденційного співробітництва. *Форум права*. 2017. № 5. С. 99–105.

35. Горлинський В.В. Феномен безпеки як об'єкт аксіологічної рефлексії. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2004. № 40. С. 54-58.

36. Гриза О. В. Гарантії забезпечення дотримання таємниці досудового розслідування: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2017. 200 с.

37. Гриньків О. О. Роль заходів забезпечення безпеки у встановленні істини у кримінальній справі. *Право і суспільство*. 2009. №3. С. 123-126.

38. Гриньків О. О. Оскарження рішень про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування: питання удосконалення. *Судова апеляція*. 2009. № 1(14). С. 59-64.

39. Гриньків О.О. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства : становлення і розвиток в окремих зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. 2007. № 4. С. 89-92.

40. Гриньків О. О. Застосування заходів безпеки учасників кримінального судочинства: вітчизняна практика та світовий досвід : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2010. 20 с.

41. Гриньків О. О. Приводи і підстави для вжиття заходів забезпечення безпеки у кримінальному судочинстві. Засади кримінального

судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: тези доп. та повідомл. наук.-практ. конф., Київ, 3 квіт. 2009 р. К. : Атіка 2009. С. 555-558.

42. Декларація Генеральної асамблеї ООН 29 листопада 1985 року про основні принципи правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu85009r?ed=1985_11_29.

43. Директива Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу "Щодо встановлення мінімальних стандартів забезпечення прав, підтримання та захисту жертв злочинів" від 25 жовтня 2012 р. URL: <http://surl.li/nnyqzt>.

44. Діденко А. Допит свідка із застосуванням заходів безпеки в кримінальному судочинстві. Вимоги законодавства та судова практика. *Юридична газета Online*. 05 січня 2021. URL: <http://surl.li/avey1p>.

45. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.

46. Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій / О. О. Бондаренко, Г. І. Глобенко, В. В. Романюк та ін. Харків : ХНУВС, 2018. 156 с.

47. Допит свідка в спосіб, що унеможлиблює його ідентифікацію. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 620-624.

48. Доценко О. С. Поняття і сутність громадської безпеки в суспільстві. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2002. № 2. С. 148–153.

49. Дуфенюк О. М. Баланс у кримінальному провадженні: інституційний, правозастосовний, особистісний рівні : монографія. Львів : Растр-7, 2023. 508 с.

50. Душейко Г.О. Проблеми правового забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2004. № 2. С. 209–218.

51. Етимологічний словник української мови (том 1, літери "А-Г"). Уклад. Р.В. Болдирев та ін. К.: Наукова думка. 1982. 631 с.

52. Європейська конвенція Про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text.

53. Європейська Конвенція про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів від ETS N 116 від 24 листопада 1983 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU83302>.

54. Європейська Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 р. ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

55. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя: науково-методичні рекомендації / М.С. Цуцкірідзе, Г.К. Тетерятник, В.В. Бурлака, В.Є. Тарасенко, С.В. Гайдук та ін. Одеса: Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2022. 65 с.

56. Закревська Т. О. Правовий статус свідка у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 48. С.78-82.

57. Закревська Т. О. Процесуальний статус свідка у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Маріуполь, 2021. 20 с.

58. Захарченко О.В. Особливості застосування відеоконференції в судовому розгляді та проблемні питання її використання. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2014. № 4. С. 204-212.

59. Заходи забезпечення безпеки у кримінальному судочинстві: монографія / О. О. Гриньків, А. О. Ляш ; Київ. нац. ун-т культури і мистец., Галиц. коледж ім. В'ячеслава Чорновола. Тернопіль : Астон, 2012. 260 с.

60. Заходи забезпечення кримінального провадження: навчальний посібник / О. В. Авраменко, Р. І. Благута, А. Я. Хитра. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.

61. Звід відомостей, що становлять державну таємницю : Затверджено Наказ Центрального управління Служби безпеки України від 23 грудня 2020 р. № 383. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>

62. Зеленецький В.С., Обеспечение безопасности субъектов уголовного процесса. Харьков: Крим Арт, 2000. 404 с.

63. Зеленецький В. С., Куркін М. В. Поняття безпеки та її забезпечення суб'єктом кримінального процесу. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 1997. № 2. С. 84-88.

64. Зрозуміти Міжнародний кримінальний суд. Публікація Міжнародного кримінального суду. ISBN 92-9227-365-5 URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/UICC-UKR-rgb.pdf>.

65. Казаренко М.М. Право свідка на імунітет та підстави його застосування. *Право України*. 1998. № 2. С. 51–52.

66. Капетюк М. Особливості забезпечення безпеки осіб у досудовому кримінальному провадженні. *Історико-правовий часопис*. 2013. № 2. С. 126-130.

67. Карпов Н. С., Габро О. І. Державний захист та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судочинстві, за законодавством України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 17. С. 254-266.

68. Касько В. В., Орлеан А. М. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження щодо торгівлі людьми. К. : ВАІТ, 2012. 50 с.

69. Качмар Б. М. Механізм забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (кримінальний процесуальний аспект): дис. .... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 198 с.

70. Кваснівський В. Зарубіжні програми захисту учасників судового процесу: досвід для України Напрями стійкого зростання у світовій

економіці : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. студ. та молодих вчених [м. Тернопіль, 20-21 квіт. 2017 р.] Тернопіль : ТНЕУ, 2017. С. 151-155.

71. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу: пер. з англ. К.: Знання, 2003. 381 с.

72. Кіцен Н. Обмеження засади безпосередності дослідження показань, речей і документів під час судового розгляду кримінального провадження в першій інстанції. *Підприємство, господарство, право*. 2021. № 2. С. 256-261.

73. Ковальчук С.А. Словник термінів і понять. Х. 1998. 325 с.

74. Колодій А.М. Принципи права України. К. : ЮрінкомІнтер, 1998. 240 с.

75. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація, місце і роль у правовій системі України / Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Х. : Право, 2008. С. 689-704.

76. Коментар до Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" від 23 грудня 1993 р. / В. І. Бояров, Л. Б. Ільковець, Т. І. Грузінова та ін. Законодавство України. Науково-практичні коментарі. 2002. № 1. С. 76–129.

77. Конвенція ООН "Проти транснаціональної організованої злочинності" від 15.11.2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

78. Конвенція Ради Європи "Про заходи щодо протидії торгівлі людьми" ратифіковано Законом N 2530-VI (2530-17) від 21.09.2010р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

79. Коновалова Г. В. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства за новим КПК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 20. С. 01-03. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaau_2013_3_12.pdf.

80. Константи́й О. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 1 (137). С. 33–36.

81. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Законодавство України*. URL: <http://surl.li/wdbwzi>.

82. Корж І. Безпека: методологічні підходи до поняття. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2019. № 2. С. 114–120.

83. Коровайко О. І. Окремі питання застосування судом практики Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 5. С. 312-317.

84. КПК Франції URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154?codeTitle=Code+de+procédure+pénale.

85. Крамаренко Ю. М. Правові, організаційні та тактичні аспекти забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04. Х., 2005. 17 с.

86. Крамаренко Ю. М. Шляхи вдосконалення процесуального забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2004. № 2. С. 245–252.

87. Кримінальний кодекс Литовської республіки. К. : ОВК, 158 с.

88. Кримінальний кодекс Французької Республіки. К. : Юркнига, 2017. 348 с.

89. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

90. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.

91. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. [втратив чинність] *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>.

92. Крушинський С. Проблеми подання доказів на стадії підготовчого провадження в суді першої інстанції. *Слово Національної школи суддів України*. 2015. № 2 (11). С. 110-118.

93. Куркін М. В. Проблеми забезпечення безпеки суб'єктів кримінального процесу : дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.09. Харків, 1999. 161 с.

94. Кучинська О.П., Фулей Т.І., Бараннік Р.В. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини : монографія. Ніжин : ТОВ "Видавництво "АспектПоліграф", 2013. 228 с.

95. Левицька М. Б. Проблеми нормативно-правового забезпечення безпеки особи як головного об'єкта системи національної безпеки України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2001. Вип. 10. С. 212-215.

96. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : курс лекцій. К.: Істина, 2005. 456 с.

97. Лозинська Ю. І., Шехавцов Р. М. Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.

98. Луцюк Д. П. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану*. К. : НАВС, 2022. С.207-209.

99. Лушпієнко В. Особливості допиту свідка на стадії судового розгляду в кримінальному процесі. *Підприємство, господарство, право*. 2017. № 3. С. 263-267.

100. Любавіна В. П., Чурилова А. В. Міжнародний досвід убезпечення свідків у кримінальному процесі. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2024. Вип. 2 (15). С. 252-260.

101. Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес / Дж. Макбрайд ; пер. Д. Шкрюба. – К. : К.І.С., 2010. 576 с.

102. Марченко Т.Ю. Кореляція права на доступ до інформації у кримінальному провадженні та права, гарантованого ст. 6(3)b Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод крізь призму рішень ЄСПЛ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 250-253.

103. Матієк Т. В. Узагальнення практики застосування судами законодавства, що забезпечує захист прав потерпілих у кримінальному судочинстві. *Адвокат*. 2004. № 2. С. 47-60.

104. Методичні рекомендації щодо особливостей проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування / Абламський С.Є., Бондаренко О.О., Г.І. Глобенко та ін. Харків: Стильна типографія, 2017. С. 327-354

105. Михайлов П. Актуальні питання забезпечення таємниці відомостей щодо осіб, до яких застосовані заходи безпеки у кримінальному провадженні. Засади функціонування кримінальної юстиції : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 14 травня 2021 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 50-51.

106. Михайлов П. Засади функціонування механізму забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні: *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 25 лютого 2022 року)*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2022. С. 746-747.

107. Михайлов П. Засади функціонування механізму забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні: *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 25 лютого 2022 року)*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2022. С. 746-747.

108. Михайлов П. С. Безпека учасників кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Хмельницький, 16 березня 2023 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2023. С.189-190.

109. Михайлов П. С. Безпека учасників кримінального провадження як правове поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2022. Випуск 69. С.408-412.

110. Михайлов П.С. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження : питання теорії і практики. *Право UA*. 2024. №2. С.207-212.

111. Михайлов П.С. Нормативно-правове регулювання забезпечення безпеки учасників уголовного производства в Украине. *Взаимодействие правовых систем современности в целях устойчивого развития общества: сб. науч. ст. XX1 Международной научной конференции студентов, магистрантов и аспирантов* : в 2-ч. Ч. 2 . Гродно. ГрГУ. 2021. С. 385-391.

112. Михайлов П.С. Особливості використання показань анонімного свідка в доказуванні. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. №3. Том 1. С. 87-93.

113. Михайлов П.С. Поняття і сутність забезпечення безпеки учасників кримінального провадження *Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції "Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання"* (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 478-481.

114. Михайлова Ю. О. Впровадження в Україні міжнародного досвіду забезпечення безпеки учасників кримінального провадження щодо торгівлі людьми. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* 2019 № 1.

115. Міжнародна поліцейська енциклопедія : в 10 т. Т. 1 : Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської

деонтології / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. К. : ВД “Ін Юре”, 2003. 1128 с.

116. Мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину: директива ЄС та законодавство України. URL: <https://jurfem.com.ua/minimalni-standarty-dyrektyva>.

117. Навроцька В. В. Зміцнення процесуальних гарантій забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. *Соціально-правові студії*. 2021. Випуск 2 (12). С. 86-93.

118. Навроцька В.В. Особливі порядки кримінального провадження: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 169 с.

119. Ноздренко М. В. Міжнародний досвід із забезпечення безпеки осіб, взятих під захист. *Економіка. Фінанси. Право*. 2015. № 5. С. 24-27.

120. О внесении изменений и дополнений в Основы уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик: Закон СССР от 12.06.1990 № 1556-1. Ведомости Съезда народных депутатов и Верховного Совета СССР. 1990. № 26. С. 495.

121. Орлеан А. Процедура забезпечення безпеки учасників кримінального провадження: адаптація законодавства України до європейських стандартів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 3. С. 87-92.

122. Павлова Н., Федченко В. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, як один з чинників поліпшення національної безпеки України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.). Дніпро: ДДУВС, 2021. С. 317-319

123. Пасюк Т.В., Цимбал П.В. Проблемні питання застосування режиму відеоконференції у кримінальному процесі під час пандемії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 408-411.

124. Пацалова Т.В. Проблеми забезпечення безпеки потерпілих та свідків у кримінальному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 9. С. 138–140.

125. Пашков С. М. Організаційно-правові засади діяльності судової міліції по забезпеченню безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2008 20 с.

126. Пашков С.М. Правові та організаційні проблеми забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. №5. С. 46-59.

127. Пелипенко Н. В. Убезпечення учасників кримінального судочинства в Україні : тенденції та перспективи *Науковий вісник нац. академії внутрішніх справ України*. 2005. № 6. С. 16–21.

128. Повідомлення Комісії Європейському Парламенту, Раді, Європейському економічно-соціальному комітету та Комітету регіонів. Повідомлення про політику розширення ЄС 2023 року. Європейська комісія. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/22506-SWD_2023_699-Ukraine-report_ENG-UKR.pdf.

129. Подобний О.О. Безпека учасників кримінального судочинства як завдання оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 63-69.

130. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : Затверджено Наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 298. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.

131. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 р. № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#n22>.

132. Порядок здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах: Затверджено Наказом Міністерства юстиції України від 25 квітня 2017 р. № 1408/5. *Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0550-17#Text>.

133. Посібник з захисту свідків (загальні критерії та принципи). Спеціальна тактична група із захисту свідків (014) Міжнародна група із захисту свідків Європол 2013 Файл № #667937v2.

134. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 березня 2023 року. Справа № 191/4689/19. Провадження № 51-5412км21. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=110111418&red=100003ee85bbeb118c780a3991e311d6026b01&d=5>.

135. Постанова ККС Верховного Суду від 02 лютого 2022 року. Справа № 127/19452/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102999879>

136. Постанова ККС Верховного Суду від 17 березня 2021 року. Справа № 761/10306/15-к. URL: https://zakon.cc/court/document/read/95682146_dc021be4.

137. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 14.02.2023 у справі N 405/680/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109075175>

138. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. *Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

139. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.

140. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.

141. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3782-ХІІ. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>.

142. Про забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя: Проект Закону України № 5751 від 12.07.2021 *Законодавство України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/826405>.

143. Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві: Постанова N 10 Пленуму Верховного Суду України від 18 червня 1999 р. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-99#Text>.

144. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21>.

145. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: Наказ МВС України від 14.08.2012 р. № 700. URL: <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>.

146. Про міліцію: Закон УРСР від 20.12.1990 року № 565-ХІІ. [Втратив чинність] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-12#Text>.

147. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

148. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.10.жовтня 2012 р., № 223-1430/0/4-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1430740-12#Text>.

149. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів : Постанова Пленуму ВСУ від 02.07.2004 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-04#Text>.

150. Проведення слідчих (розшукових) дій із застосуванням звуко- та відеозаписувальних технічних засобів : метод. рек. / В. В. Невгад, Р. М. Дударець, А. А. Саковський, М. П. Климчук. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 67 с.

151. Рафальонт С.Р. Загальні положення судового розгляду кримінального провадження: дис. ... доктора філософії: 081 Право. Львів, 2024. 334 с.

152. Рекомендация R (85) 11 Комитета министров государствам-членам относительно положения потерпевшего в рамках уголовного права и уголовного процесса от 28.06.1985 г.: URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_127.

153. Рекомендації № R (99) Комітету міністрів Ради Європи державам - членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах (прийнято Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15 вересня 1999 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text.

154. Рекомендації № R (87) 21 про надання допомоги жертвам і запобігання віктимізації 1987 році. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text.

155. Рекомендації Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з

правосуддям Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 924 засіданні заступників міністрів 20 квітня 2005 року. URL: <http://surl.li/viygsv>.

156. Рекомендація № 6 R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам "Стосовно спрощення кримінального правосуддя". URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id207576>.

157. Рекомендація № R (87) 20 Комітету міністрів державам-членам "Про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх" (прийнята Комітетом міністрів 17 вересня 1987 року на 410-му засіданні заступників міністрів). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_266#Text.

158. Рекомендація № R (97) 13 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо залякування свідків і прав сторони захисту. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 600 засіданні заступників міністрів 10 вересня 1997 року.

159. Рекомендація № R(85) 11 Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 387 засіданні заступників міністрів 28 червня 1985 року щодо положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_85_11_1985_06_28.pdf.

160. Рекомендація Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2005_9_2005_04_20.pdf.

161. Рекомендуемые виды практики в области защиты свидетелей при производстве по уголовным делам. Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности. Вена, Нью-Йорк, 2008, 129 с. URL: <http://surl.li/xzci0z>.

162. Рибалко Г. Анонімні свідки та право обвинуваченого на справедливий суд. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "ПРАВО"*. 2023. Випуск 36. С. 198-204.

163. Ромців О. І. Особливості забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, в Україні. *Правові горизонти*. 2020. Випуск 23 (36). С. 68-72.

164. Семьоркіна О., Міхеев М. (Не)безпека. Про проблеми забезпечення заходів особистої безпеки громадських активістів і правозахисників у межах кримінальних проваджень. К. :Українська Гельсінська спілка з прав людини, 2020. 57 с.

165. Серебрянський П.В. Законодавчі проблеми правового регулювання забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (66). С. 579-584.

166. Серебрянський П.В. Правовий аналіз забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 6(3). С. 117-119.

167. Слінько С.С. Процесуальний статус свідка у кримінальному процесі. *Форум права*. № 1. 2012. С. 878-882.

168. Словник української мови : в 20 т. Голов. наук. ред. В. М. Русанівський К. : Наук. думка, 2010. Т. 1: А-Б. 124 с.

169. Словник української мови: в 11 т. За ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т. 4. 712 с.

170. Смуригін О. Оцінка доказів як елемент процесу доказування. *Вісник прокуратури*. 2008. № 1. С. 47-51.

171. Соловйов В. О. Захисник як суб'єкт доказування при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею: дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Одеса, 2021. 233 с.

172. Соловйова О. Є. Надання потерпілим інформації як сприяння доказуванню вчинення кримінального правопорушення. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики ХХІ століття. Харків, 2020. С.174-177.

173. Сольонова О. О. Показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2018. 239 с.
174. Справа "Erik Adamčo v. Slovakia" від 01.06.2023, заява № 19990/20. URL: <https://cutt.ly/bwe1Uicz>.
175. Справа "Боєць проти України" (Заява № 20963/08). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c64#Text.
176. Справа "Ван Мехелен та інші проти Нідерландів" від 23 квітня 1997 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO0537>.
177. Справа "Гарбуз проти України" від 19 лютого 2019 року (заява № 72681/10). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d87#Text.
178. Справа "Жук проти України" від 21 жовтня 2010 року (заява № 45783/05). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_659.
179. Справа "Жуковський проти України" від 3 березня 2011 року (заява № 31240/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_714#Text.
180. Справа "Іглін проти України" від 12 січня 2012 року (заява № 39908/05). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_780#Text.
181. Справа "Каверзін проти України"(Заява № 23893/03) від 15 травня 2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_851#Text.
182. Справа "Корнєв і Карпенко проти України" від 1 жовтня 2010 року (заява № 17444/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637#Text.
183. Справа "Костовський проти Нідерландів" (Case of Kostovski v. the Netherlands). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_089#Text.
184. Справа "Лучанінова проти України" від 9 червня 2011 року (заява № 16347/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_788#Text.
185. Справа "Люді проти Швейцарії" (Case of Ludi v. Switzerland). Заява 12433/86. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO0653>.

186. Справа "Матановіч проти Хорватії" від 4 квітня 2017 року (заява № 2742/12). URL: <http://surl.li/dassls>.

187. Справа "П.К. проти Фінляндії" (P.K. v. Finland). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-22630>.

188. Справа Європейського суду з прав людини "Веренцов проти України" від 11 квітня 2013 року (заява № 20372/11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945#Text.

189. Справа Європейського суду з прав людини "Шабельник проти України" від 19 лютого 2009 року (заява № 16404/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457.

190. Старчиков М. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства : чи достатні гарантії. *Юридичний вісник України*. 2003. 17 – 23 травня.

191. Стратонов В. М. Правовий захист учасників кримінального судочинства як основний конституційний принцип. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2004. № 1. С. 225-231.

192. Страшок А. А. Забезпечення безпеки свідка Науковий вісник Ужгородського національного університету. *Серія Право*. 2019. Випуск 57. Том 2. С. 112-117.

193. Строков І. В. Проблеми забезпечення безпеки учасників кримінального процесу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2004. № 2. С. 102 – 110.

194. Тализіна Я. "Таємні" свідки у практиці ЄСПЛ та право обвинуваченого на справедливий суд. Українська гельсінська спілка з прав людини. 16.10.2023. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/taiemni-svidky-u-praktytsi-yespl-ta-pravo-obvynuvachenoho-na-spravedlyvyu-sud>.

195. Тализіна Я. О., Тітко І. А. Забезпечення конфіденційності відомостей про особу, яка бере участь у кримінальному провадженні: окремі проблеми та шляхи їх вирішення. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 153. С.104-118.

196. Тализіна Я.О. Нормативне забезпечення та реалізація конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні: дис. ... д-ра філософії: Право. Харків, 2022. 307 с.

197. Тарасенко В. Є. Тарасенко Р.В. До питання допустимості анонімних свідчень у кримінальному процесі. *Актуальні проблеми держави і права*. № 72. С. 467-474.

198. Тарасенко Р. В. Безпека учасників кримінального судочинства: кримінальні, процесуальні та оперативно-розшукові основи : монографія. Одеса: Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2015. 510 с.

199. Тарасенко Р. В. Вдосконалення кримінально-правового та адміністративно-правового захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 3. С. 167-169.

200. Тарасенко Р. В. До питання допустимості анонімних свідчень у кримінальному процесі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 72. С. 467-474

201. Тарасенко Р. В.. Любчик В. Б. Забезпечення конфіденційності відомостей про особу, яка залучається на негласній основі до проведення оперативної закупки наркотичних засобів і психотропних речовин. *Юридичний бюлетень*. 2015. Вип. 1. С. 106-113.

202. Тарасенко Р.В. Про використання позитивного досвіду США у формуванні системи забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2013. № 1. С. 517-523.

203. Тимошенко М.О. Загальні засади (принципи) кримінального провадження в системі принципів права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Випуск 35. Частина I. Том 3. С. 132-135.

204. Тимчаль М. В. Кримінально-правова охорона в Україні осіб, взятих під захист: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2019. 222 с.

205. Тимчаль М. В. Порядок застосування заходів безпеки до осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Право і суспільство*. 2016. № 2(3). С. 168-172.

206. Трагнюк Р. Принципи і стандарти захисту учасників кримінального судочинства у міжнародних документах. *Право України*. 2002. № 8. С. 26 – 30.

207. Трагнюк Р. Щодо захисту прав осіб у кримінальному судочинстві засобами прокурорського нагляду. *Вісник прокуратури*. 2002. № 5. С. 96-99.

208. Трасковський В. Л. Взаємодія спеціальних підрозділів судової міліції "Грифон" з оперативними підрозділами міліції під час убезпечення учасників кримінального судочинства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2005. № 6. С. 93 95.

209. Уваров В. Г. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві Проекти КПК та проблеми стану кримінально-процесуального законодавства : матеріали наук.- практ. семінару (Харків, 6 лютого 2008 р.). Х., 2008. С. 23-25.

210. Українська літературна енциклопедія : В 5 т. Редкол.: І. О. Дзевєрін (відповід. ред.) та ін. К. : Голов. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1988. Т. 1 : А-Г. 236 с.

211. Усенко О. В. Проблема захисту учасників кримінального судочинства. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2003. № 7. С. 133–138.

212. Ухвала колегії суддів Івано-Франківського апеляційного суду від 08 липня 2020 року. Справа № 342/1/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90405148>.

213. Ухвала Андрушівського районного суду Житомирської області від 23 червня 2022 року. Справа №: 272/909/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104910982>.

214. Ухвала Вишгородського районного суду Київської області від 13 вересня 2016 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/61768019>.

215. Ухвала Вишгородського районного суду Київської області від 13 вересня 2016 року. Справа № 363/3385/15-к. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/61768019>.

216. Ухвала Голосіївського районного суду м. Києва 28 серпня 2023 року. Справа № 752/5287/23. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/113078291>.

217. Ухвала Заводського районного суду м. Дніпродзержинська від 07 липня 2017 р. Справа № 208/1446/17. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/67770238>.

218. Ухвала Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 22 грудня 2020 р Справа № 208/8302/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/94692139>.

219. Ухвала Заводського районного суду м. Запоріжжя від 29 травня 2024 р. Справа № 332/2643/22. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/119359441>.

220. Ухвала Іваничівського районного суду Волинської області від 03 серпня 2022 року. Справа № 165/634/21. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/105551234>.

221. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Житомирського апеляційного суду від 11 червня 2021 року. Справа №296/5076/21. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/97705903>.

222. Ухвала Ладизинського міського суду Вінницької області від 08 лютого 2023 року. Справа № 135/874/22. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/109043611>.

223. Ухвала Лозівського міськрайонного суду Харківської області від 04 лютого 2022 року. Справа № 629/4227/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/102975636>.

224. Ухвала Миколаївського апеляційного суду від 24 жовтня 2023 року. Справа № 484/4643/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114425357>.

225. Ухвала слідчого судді Придніпровського районного суду м. Черкаси від 23 грудня 2016 року. Справа № 711/11161/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63643514>.

226. Ухвала слідчого судді Червоноградського міського суду Львівської області від 26 березня 2024 року. Справа № 459/176/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117906691>.

227. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області суду від 6 січня 2017 року. Справа № 686/15505/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64021478>.

228. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.

229. Харитонova М. В. Свідок як суб'єкт кримінального провадження: дис. ... д-ра філософії: 081. Право. Одеса, 2022. 271 с.

230. Черниченко І. Поняття та процесуально-правова суть відеоконференції у кримінальному провадженні України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Випуск 59. 365-369 с.

231. Чернобай О. Зasadничі принципи юридичної аргументації. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки"*. 2020. № 4 (28), 2020. С. 126-131.

232. Шаблистий В. Безпека людини як показник її щастя (кримінальноправовий вимір). *Публічне право*. 2013. № 4 (2). С.122-126.

233. Шило А. В. Використання в кримінальному провадженні відомостей, отриманих у результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2019. 21 с.

234. Шило О. Г. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 151-156.

235. Шило О. Г. Проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу. *Вісник Академії правових наук України*. 2016. №2 (85). С. 109-119.

236. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Лист ВС від 3 березня 2022 р. № 2/0/2-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf.

237. Щур Б.В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами: монографія. Х.: Гриф, 2005. 176 с.

238. Щурат Т. Г. Доказова цінність інформації, отриманої при проведенні оперативно-розшукових операцій та негласних слідчих (розшукових) дій із залученням негласних працівників. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДДУВС, 20.10.2017). Дніпро, 2017. С 123-126.

239. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. URL: <http://leksika.com.ua/19980614/legal>.

240. Юркова Г. В. Реалізація завдань швидкого і повного розкриття злочину в досудових стадіях : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2001. 211 с.

241. Юрчишин В. Д. Показання анонімних свідків у міжнародному кримінальному процесі: концептуальні підходи. *Засади функціонування кримінальної юстиції*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 14 травня 2021 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 58-61.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Михайлов П. С. Безпека учасників кримінального провадження як правове поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Випуск 69. С. 408-412.

URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/254959/252052>

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.68>

2. Михайлов П. С. Особливості використання показань анонімного свідка в доказуванні. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 3. Том 1. С. 87-93.

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/11521>

DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-3\(3\)-87-93](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-3(3)-87-93)

3. Михайлов П. С. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: питання теорії і практики. *Право UA*. 2024. № 2. С. 207-212.

URL: http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2024-2/Pravo_ua_2024_2_207.pdf

DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.2.32>

4. Михайлов П. С., Волкотруб С. Г. Особливості дослідження та використання показань анонімних свідків у доказуванні в кримінальних провадженнях. *Право UA*. 2024. № 4. С. 151-156.

URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2024-4/Pravo_ua_2024_4_151.pdf

DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.4.22>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Михайлов П. С. Поняття і сутність забезпечення безпеки учасників кримінального провадження Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції "Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання" (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 478-481.

6. Михайлов П. С. Нормативно-правовое регулирование обеспечения безопасности участников уголовного производства в Украине. Взаимодействие правовых систем современности в целях устойчивого развития общества: сб. науч. ст. XXI Международной научной конференции студентов, магистрантов и аспирантов: в 2-ч. Ч. 2. Гродно: ГрГУ, 2021. С. 385-391.

7. Михайлов П. С. Актуальні питання забезпечення таємниці відомостей щодо осіб, до яких застосовані заходи безпеки у кримінальному провадженні. Засади функціонування кримінальної юстиції: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 14 травня 2021 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 50-51.

8. Михайлов П. Засади функціонування механізму забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні: Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 25 лютого 2022 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2022. С. 746-747.

9. Михайлов П. Безпека учасників кримінального провадження в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 16 березня 2023 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 189-190.

ПРОПОЗИЦІЇ
щодо змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України

1) Частину першу статті 65 викласти в такій редакції:

«1. Свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань. Анонімним свідком вважається свідок, щодо якого застосовані заходи безпеки щодо забезпечення конфіденційності даних про їх особи»;

2) Пункт 9 частини другої статті 65 викласти в такій редакції:

«9) особи, до яких застосовані заходи безпеки, **анонімні свідки** – щодо дійсних даних про їх особи»;

3) Пункт 10 частини другої статті 65 викласти в такій редакції:

«10) особи, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, **анонімних свідків** – щодо цих даних»;

4) Статтю 214 доповнити новою частиною десятою у такій редакції:

«Якщо заявник повідомляє посадовій особі, яка приймає заяву чи повідомлення про злочин, про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, майну і наполягає на застосуванні до нього чи інших осіб заходів безпеки, уповноважена посадова особа складає рапорт про безпосереднє виявлення ознак злочину, в якому не вказує дійсних даних такого заявника, і вносить відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань на підставі рапорту. Письмова заява, повідомлення чи рапорт з дійсними даними такої особи зберігається за правилами секретного діловодства.

Негайно після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, особа яка провадить досудове розслідування, зобов'язана перевірити наявність чи відсутність підстав для застосування заходів безпеки щодо такого заявника чи інших осіб»;

5) Абзац перший частини першої статті 225 викласти в такій редакції:

«1. У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань під час досудового розслідування, якщо через **застосування заходів безпеки**, існування небезпеки для життя і здоров'я особи, її тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такої особи в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворої особи в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду».

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Територіальне управління Державного бюро розслідувань,
розташоване у місті Хмельницькому
(ТУ ДБР у м. Хмельницькому)

вул. Юхима Сіцинського, 12, м. Хмельницький, 29001, тел. (0382) 69 98 20
Поштова адреса для листування : вул. Пилипчука, 28, м. Хмельницький, 29001
E-mail : public@hm.dbr.gov.ua, web: www.dbr.gov.ua, ідентифікаційний код 42335958

А К Т

**про реалізацію результатів дисертації Михайлова П.С. на тему
«Особливості доказування під час застосування заходів забезпечення
безпеки учасників кримінального провадження»**

Цим актом засвідчую, що результати дисертаційного дослідження, розроблені Михайловим Павлом Сергійовичем за темою «Особливості доказування під час застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження» впроваджені у діяльність Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Хмельницькому.

Розроблені у дисертації висновки і пропозиції можуть використовуватися в роботі працівниками органу досудового розслідування для підвищення ефективності здійснення досудового розслідування. Заслуговують на увагу пропозиції щодо удосконалення практики застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

У дисертації висловленні пропозиції щодо удосконалення процедури ухвалення, зміни, перегляду рішення про вжиття заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, такі пропозиції в перспективі дозволять підвищити швидкість та ефективність застосування

відповідних заходів. Розроблені автором рекомендації щодо вирішення спірних у практиці діяльності органів досудового розслідування питань застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження цілком обґрунтовані і можуть бути застосовані в практичній діяльності.

Надані для ознайомлення наукові статті за темою дисертації містять власні ідеї, аналіз міжнародно-правових актів, рішень Європейського суду з прав людини тощо.

1. Михайлов П. С. Безпека учасників кримінального провадження як правове поняття. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2022. Випуск 69. С.408-412.
2. Михайлов П. С. Особливості використання показань анонімного свідка в доказуванні. Успіхи і досягнення у науці. 2024. №3. Том 1. С. 87-93.
3. Михайлов П. С. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження : питання теорії і практики. Право UA. 2024. №2. С.207-212.

**Т.в.о. директора
Територіального управління
Державного бюро розслідувань,
розташованого у місті Хмельницькому**

Олександр ТОМУСЯК

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

вул. Героїв Майдану, буд. 8, м. Хмельницький, 29000. Тел. (038-2) 71-80-00, факс 71-75-70
E-mail: info@univer.km.ua Розрахунковий рахунок UA 598201720344281002200032328 в ДКСУ у м. Києві,
МФО 820172. Код ЄДРПОУ 14163438

31.05.2024 № 0804/24

На № _____ від _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

ректор університету

Олег ОМЕЛЬЧУК

05 _____ 2024 р.

А К Т

**про реалізацію результатів наукових досліджень
Михайлова Павла Сергійовича
на тему «Особливості доказування під час застосування заходів
забезпечення безпеки учасників кримінального провадження»**

Комісія у складі: декана юридичного факультету, кандидата юридичних наук, доцента Захарчука Віктора Миколайовича, членів комісії: завідувача кафедри кримінального права та процесу, кандидата юридичних наук, професора Крушинського Сергія Антоновича, доцента кафедри кримінального права та процесу, кандидата юридичних наук, доцента Виговського Дмитра Леонідовича, стверджує цим актом, що розроблені в ході дисертаційного дослідження Михайловим Павлом Сергійовичем наукові положення і висновки з теми: «Особливості доказування під час застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження» були детально вивчені колективом кафедри

кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова і реалізовані у навчальному процесі.

Зокрема, дисертантом було надано комісії для ознайомлення наукові публікації, які відображають основний зміст дисертаційного дослідження:

1. Михайлов П. С. Безпека учасників кримінального провадження як правове поняття. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2022. Випуск 69. С.408-412.
2. Михайлов П.С. Особливості використання показань анонімного свідка в доказуванні. Успіхи і досягнення у науці. 2024. №3. Том 1. С. 87-93.
3. Михайлов П.С. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: питання теорії і практики. Право UA. 2024. №2. С.207-212.
4. Михайлов П.С. Гармонізація кримінального процесуального законодавства України з правом Європейського Союзу. Всеукраїнська наукова конференція "Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу". ХНУ. (17 квітня 2021 року, м. Хмельницький). Хмельницький, С. 124-127.
5. Михайлов П. С. Безпека учасників кримінального провадження в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 16 березня 2023 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 189-190.

Матеріали, подані здобувачем, використовуються під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право», «Основи кримінального процесу», «Процесуальні рішення у кримінальному провадженні», «Особливі порядки кримінального провадження», «Порівняльне кримінальне право та процес», «Досудове розслідування кримінальних правопорушень» у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

Теоретичні положення та висновки, запропоновані Михайловим П.С., використовуються для підготовки робочих програм та навчально-методичних матеріалів із навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право», «Основи кримінального процесу», «Процесуальні рішення у кримінальному провадженні», «Особливі порядки кримінального провадження», «Порівняльне кримінальне право та процес», «Досудове розслідування кримінальних правопорушень» для

студентів юридичного факультету денної та заочної форм навчання. Включення до зазначених матеріалів положень та висновків, які містяться у дисертації, сприяє більш глибокому вивченню навчального матеріалу студентами університету, які навчаються за спеціальностями 081 Право, 293 Міжнародне право та 262 Правоохоронна діяльність.

Голова комісії

декан юридичного факультету
кандидат юридичних наук, доцент

Віктор ЗАХАРЧУК

Члени комісії

завідувач кафедри кримінального
права та процесу
кандидат юридичних наук, професор

Сергій КРУШИНСЬКИЙ

доцент кафедри кримінального
права та процесу
кандидат юридичних наук, доцент

Дмитро ВИГОВСЬКИЙ

Підпис ЗАСВІДУЧУЮЧЕ
№ 14163438

Підпис ЗАСВІДУЧУЮЧЕ
№ 14163438

Підпис ЗАСВІДУЧУЮЧЕ
№ 14163438